

Vlamingstraat, Sint-Jorisstraat en Vlamingdam, Brugge: Resultaten archeologische prospectie zonder ingreep in de bodem (bureauonderzoek)

Deel 2: Verslag van Resultaten

Opdrachtgever: Stad Brugge
Burg 12, 8000 Brugge
Uitvoerder: Raakvlak cel Stadsarcheologie
Komvest 45
8000 Brugge
T +32 [0]50 32 45 67
E stadsarcheologie@brugge.be

© Raakvlak, cel Stadsarcheologie, juni 2021

Niets uit deze uitgave mag vermenigvuldigd en/of openbaar gemaakt worden door middel van druk, fotokopie of welke wijze dan ook zonder voorafgaande schriftelijke toestemming van Raakvlak, cel Stadsarcheologie

Inhoudstabel:

0. Privacy Fiche

Verslag van resultaten

I. Beschrijvend gedeelte

1. Administratieve gegevens
2. Aanleiding
3. Historisch-archeologische voorkennis
4. Onderzoeksopdracht
 - 4.1 Vraagstelling m.b.t. het onderzochte gebied
 - 4.2 Randvoorwaarden
 - 4.3 Beschrijving van de geplande werken en bodemingrepen
5. Beschrijving van de werkwijze en strategie van het vooronderzoek

II. Beoordeling

1. Fysisch-geografische situering
2. Historisch-cartografische situering
 - 2.1 algemeen: het ontstaan van Brugge
 - 2.2 historische situering van het projectgebied
3. Archeologische voorkennis
4. Gaafheid van het terrein: verstoringen
5. Synthese
6. Afweging noodzaak verder onderzoek
 - 6.1 Inschatting potentieel tot kennisvermeerdering
 - 6.2 Kader exploitatie potentieel tot kennisvermeerdering
7. Samenvatting
8. Bibliografie
9. Bijlagen

I. BESCHRIJVEND GEDEELTE

1. Administratieve gegevens:

Projectcode bureauonderzoek:	2021 A98
Naam aanvrager:	Frederik Roelens
Erkennings nummer:	OE/ERK/Archeoloog/2016/00105
Naam site:	Vlamingstraat-Sint-Jorisstraat-Vlamingdam, Brugge; code: BR21VSV

Initiatiefnemer en zakelijkrechthouder: stad Brugge, Burg 12, B-8000 Brugge

Uitvoerder: Raakvlak, cel Stadsarcheologie

Auteurs: Frederik Roelens, Dieter Verwerft en Jari-Hinsch Mikkelsen

Wetenschappelijke begeleiding: niet van toepassing

Bewaring en beheer van de geregistreerde data, vondsten en stalen: Onroerend Erfgoeddepot De Pakhuizen (Raakvlak), Komvest 45, 8000 Brugge

Locatie/vindplaats: West-Vlaanderen, B-8000 Brugge, Vlamingstraat-Sint-Jorisstraat-Vlamingdam, Brugge;

Bounding box (te groot, cfr polygoon op archeologieloket)

Kadaster: Brugge, afdeling 5, sectie E en afdeling 6, sectie F: openbaar domein (zie Plan 2)

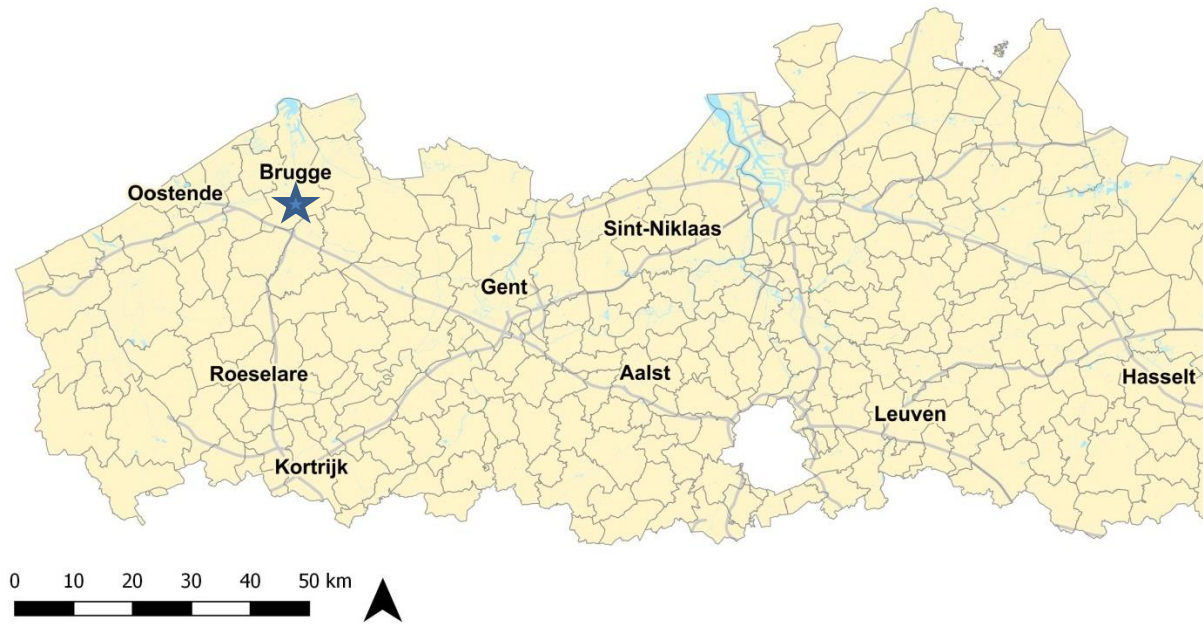
Naam site: Vlamingstraat-Sint-Jorisstraat-Vlamingdam, Brugge; code: BR21VSV

Relevante termen thesauri Onroerend Erfgoed: bureauonderzoek

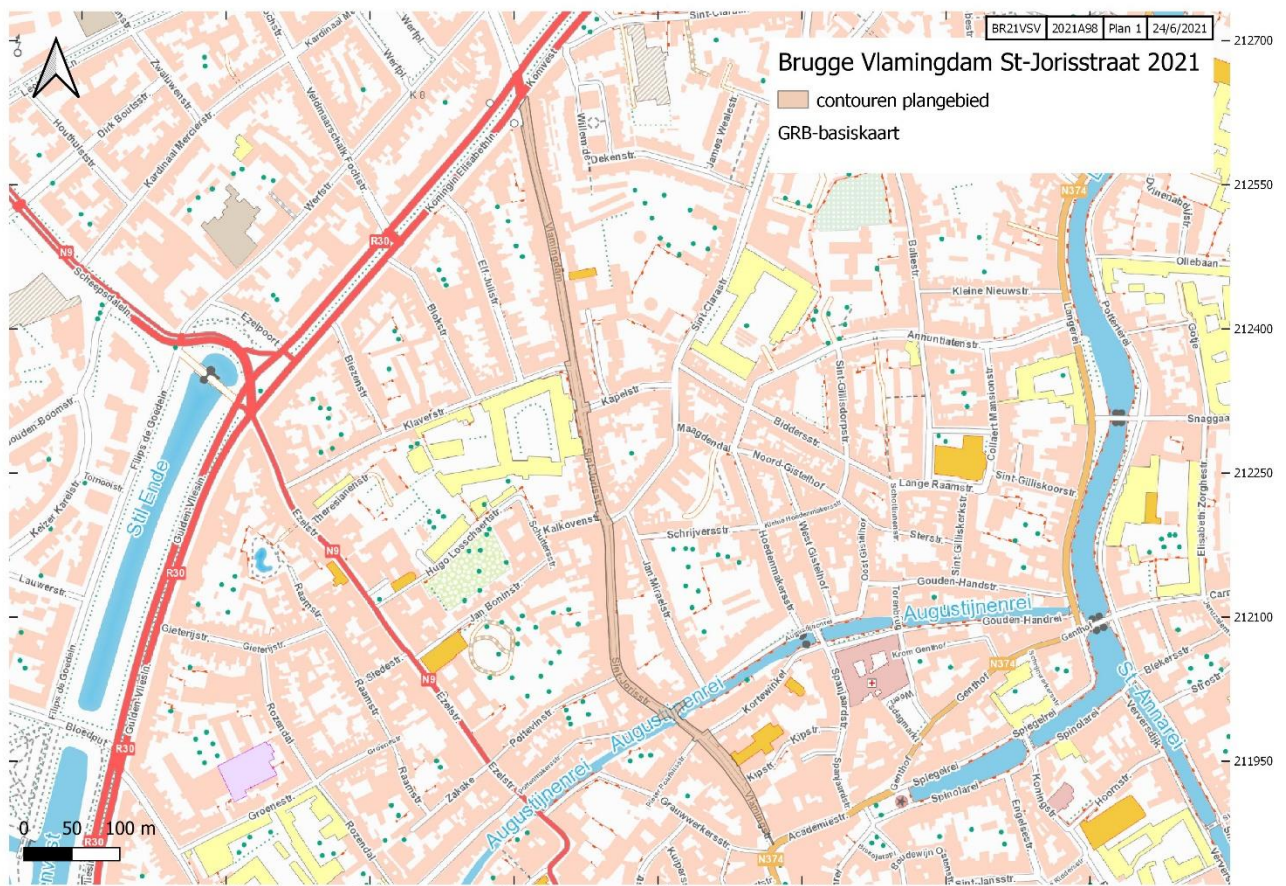
Periode: voorjaar 2021

Archeologische verwachting: matig hoge verwachting voor archeologische sporen en structuren vanaf de middeleeuwen;

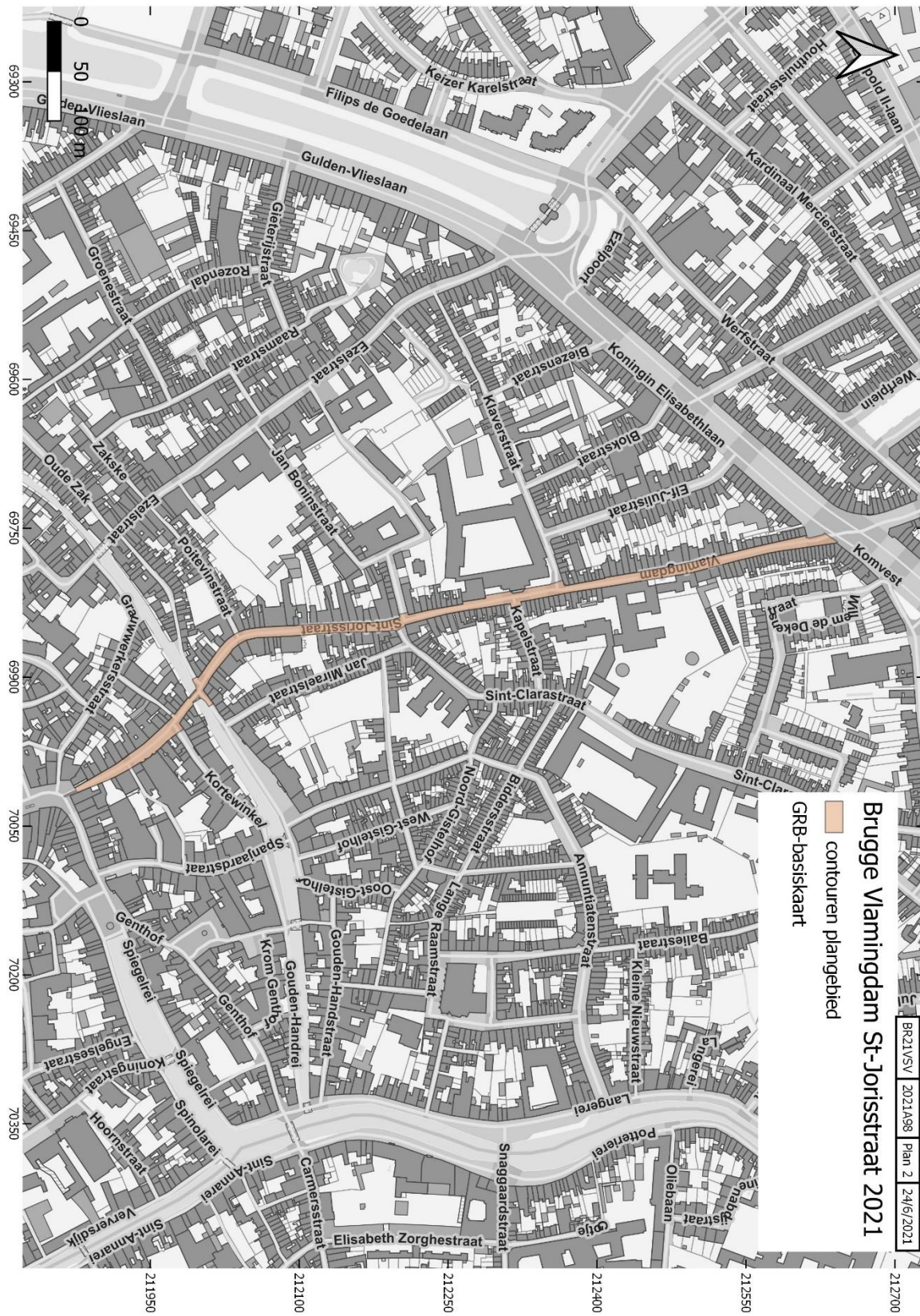
Aanleiding van het onderzoek: geplande bodemingrepen: integrale heraanleg van de Katelijnestraat en de Arsenaalstraat, inclusief het vernieuwen en ontdebellen van het rioleringsstelsel; het aanleggen van diverse boombunkers en plantvakken

Figuur 1: Het projectgebied gesitueerd t.o.v. Vlaanderen (blauwe ster)

Plan 1: Het projectgebied weergegeven op de topografische kaart (oranje polygoon)

Plan 2: Het projectgebied weergegeven op het GRB (oranje polygoon).

2. Aanleiding

Deze archeologienota kadert in een geplande omgevingsvergunningsaanvraag. De bouwheer, stad Brugge, plant om de wegtracés van de Vlamingstraat (deel vanaf de hoek Academiestraat tot aan de Vlamingbrug), Sint-Jorisstraat en Vlamingdam opnieuw aan te leggen. Hierbij zijn meerdere bodemingrepen gepland, waaronder het volledig vernieuwen van het rioleringsstelsel en het aanleggen van diverse boombunkers. Het ontwerp is van de hand van de collega's van Openbaar Domein Brugge.

De Vlamingstraat is van oudsher één van de Brugse poortstraten en vormt op vandaag de grens tussen het Ezelstraatkwartier en het Sint-Gilliskwartier. Op het gewestplan is de hoofdbestemming 'woongebied met cultureel, historische en/of esthetische waarde' (Plan 3 in bijlage). Het totale plangebied meet circa 8600 m² of zo'n 750 lopende meter.

Het projectgebied bevindt zich in een vastgestelde archeologische zone, de historische stadskern van Brugge. Aangezien de totale oppervlakte van de ingreep in de bodem 100m² of meer beslaat en de totale oppervlakte van de kadastrale percelen waarop de vergunning betrekking heeft 300m² of meer bedraagt, is een archeologisch vooronderzoek verplicht volgens het Onroerenderfgoeddecreet van 2015. De geplande werkzaamheden beperken zich niet tot het gabarit van de bestaande lijninfrastructuur, maar overschrijden dit zowel in horizontale als in verticale dimensie. Het nieuwe rioleringsstelsel komt aanzienlijk dieper en breder dan de bestaande infrastructuur. Hieruit volgt dat dit dossier niet in aanmerking komt voor een vrijstelling; het normale archeologietraject moet gevolgd worden.

Op deze basis wordt een archeologienota zonder ingreep in de bodem opgesteld. De opmaak van deze nota gebeurt conform *de Code van Goede Praktijk voor de uitvoering van en rapportering over archeologisch vooronderzoek en archeologische opgravingen, versie 4.0* (2019) en de door het Agentschap Onroerend Erfgoed verspreide bijkomende richtlijnen i.v.m. het opstellen van archeologienota's.

3. Archeologische voorkennis

Het meest zuidelijke deel het plangebied (tracé Vlamingstraat vanaf hoek Academiestraat tot Vlamingbrug) maakt deel uit van de oudste kern van Brugge. Op vandaag bevatten diverse panden in de Vlamingstraat nog bouwsporen en/of een middeleeuwse kern (infra).

De Vlamingbrug vormde de grens van de eerste Brugse omwalling (1127) met één van de zes stadspoorten, de Vlamingpoort. Zeker al vanaf de volle middeleeuwen vertrok vanaf deze brug een belangrijke weg richting het poldergebied en het enkele kilometer noordwaarts gelegen Sint-Pieters-op-de-dijk. Over deze vroegste periode is vrij weinig informatie beschikbaar.

In archivalische bronnen wordt het gebied vanaf de late 13de eeuw algemeen omschreven als *Bucten Vlaminpoorte (1291)*. De Augustijnen bouwen reeds in 1286 een klooster net buiten de eerste omwalling, gevat tussen het bouwblok Jan Miraelstraat-Augustijnenrei-Hoedenmakersstraat.

Het volledige plangebied wordt met de aanleg van de tweede omwalling (1297-1299) opgenomen in het stedelijk weefsel van Brugge en de Vlamingstraat wordt een volwaardige poortstraat, waarbij het gedeelte over de brug de naam **Vlamingdam** kreeg. Dit naar de keerdam die er werd gebouwd om te beletten dat het stadsdeel, dat lager lag dan de

vestingen, onder water zou lopen. In 1305 komt de naam 'Vlamingdam' al voor in archivalische bronnen.

Aan westzijde van de Vlamingdam staan enkele opmerkelijke bouwvolumes waaronder twee van de schuttersgilde van St-Joris. Het 'Oudhof' werd opgetrokken vanaf 1492 en bestond uit een omvangrijk domein met clublokalen, een overdekte gaanderij met schietstanden, een kapel en een fraaie toren zoals te zien op de kaart van Marcus Gerards. Na een interne splitsing wordt in 1540 een 'Nieuwhof' gerealiseerd. Het gebied nabij de tweede stadsomwalling blijft eeuwenlang weinig dens bebouwd, in de groene zones komen diverse heesters voor.

In de onmiddellijke omgeving zijn enkele archeologische vindplaatsen gekend. Voor een meer uitgebreide archeologische situering, wordt verwezen naar het bewuste hoofdstuk (*II.3. Archeologische situering*)

4. Onderzoeksopdracht

4.1 Vraagstelling m.b.t. het onderzochte gebied

De bedoeling van dit bureauonderzoek is om tot een waardering van het archeologisch potentieel binnen het projectgebied te komen. Op basis van verscheidene bronnen, zoals de nog aanwezige erfgoedwaarden, de landschapshistoriek, de topografie, de geomorfologie, het bodemgebruik, de vegetatie en de historische ingrepen wordt getracht hierover een uitspraak te doen.

Hierbij kunnen volgende onderzoeksvragen gesteld worden:

- wat is de landschapshistoriek van het terrein?
- hoe is het terrein gebruikt geweest?
- speelde het terrein een belangrijke rol in de ontwikkeling van Brugge?
- welke impact hebben de voorziene werken op de bodem?
- wat zijn de karakteristieken van deze site(s)?
- wat is de bewaringstoestand van deze site(s)?
- hoe verhoudt deze site zich tot het landschap?
- wat is de waarde van deze site(s)?
- is de bodemopbouw intact , gedeeltelijk of volledig verstoord?
- wat betekent dit voor het archeologisch potentieel van het terrein?

4.2 Randvoorwaarden

De bewuste straatracés vormen op vandaag één aansluitende, belangrijke verkeersas in stad Brugge. Archeologisch vooronderzoek met ingreep in de bodem is op heden economisch onwenselijk. Gezien deze economische onwenselijkheid wenst de bouwheer gebruik te maken van de uitzonderingsprocedure waarbij nota's worden afgeleverd op basis van bureauonderzoek. Daarom betreft deze nota een nota op basis van een archeologisch vooronderzoek zonder ingreep in de bodem.

4.3 Beschrijving van de geplande werken en bodemingrepen

De wegverharding van zowel Katelijnestraat als Arsenaalstraat ligt er op vandaag onverzorgd bij. In de Vlamingdam zijn diverse voorlopige herstellingen in het wegdek aangebracht (F1-F3)

F1-F2-F3: bestaande toestand Vlamingstraat, Sint-Jorisstraat en Vlamingdam (bron: www.brugge.be)

Daarnaast is het wettelijk verplicht om een gescheiden stelsel te hebben. Omwille van deze redenen wordt de bestaande riolering heraangelegd met grotere diameters en als gescheiden stelsel.

Zie ook <https://www.brugge.be/plan-heraanleg-sint-jorisstraat-vlamingstraat-vlamingdam-goedgekeurd>

In de huidige omgevingsvergunningsaanvraag gaat het om volgende vergunningsplichtige werken:

- Het **vernieuwen en ontdubbelen van het rioleringsstelsel** (fig. 2-3; volledige plannen in bijlage)

De huidige riolering, die voor zover geweten dateert uit het begin van de jaren 1970 -en wellicht lokaal nog uit het 4de kwart van de 19de eeuw wordt opgebroken. Volgens de plannen bestaande toestand heeft deze een diameter van 30 cm. Aansluitend wordt een gescheiden stelsel aangelegd, bestaande uit een RWA en een DWA-stelsel (betonnen elementen). Het nieuwe stelsel heeft een lengte van ca. **150 meter** in de Vlamingstraat. Vanaf de overzijde van de Vlamingbrug vertrek een nieuw stelsel met een lengte van ruim **650 meter** tot aan het kruispunt Vlamingdam/Koningin Elisabethlaan (de zgn. binnenring).

- De geplande DWA-leiding heeft vanaf de Vlamingstraat tot aan de Vlamingbrug een bescheiden diameter van 50cm. Aan de overzijde van de brug heeft de DWA-leiding een aanzienlijke diameter van 120cm. Lokaal treedt een beperkte vernauwing op tot

100 cm diameter. Op regelmatige afstanden wordt een inspectieput voorzien, in totaal zo'n 50 stuks.

Rekening houdend met de benodigde helling om het afvalwater over dergelijke afstand te transporteren, de aanleg op vorstvrije diepte en de gegeven diameter van de leiding wordt de riolering op grote diepte geplaatst met afgravingen die sterk variëren tussen 2,1 meter (IP20) en 3,98m (IP46) onder het huidige straatniveau. De diepste ingrepen zijn de diverse inspectieputten.

- De geplande RWA-leiding heeft in de Vlamingstraat een diameter van 30 cm. Aan de overzijde van de Vlamingbrug bedraagt de diameter van de RWA-leiding 50cm. Rekening houdend met een minimale dekking/bovenbouw van 1 meter en een onderfundering van 20cm, gaat het om een afgraving tot lokaal 180 cm onder het straatniveau.
- Ter hoogte van de (als monument beschermde) Vlamingbrug wordt één perforatie gemaakt voor de RWA-leiding. Het regenwater wordt vervolgens in de Augustijnenrei uitgestort.

In de praktijk wordt de volledige rijweg (4 tot lokaal 5 meter breed) afgegraven tot grote diepte, wat een aanzienlijke impact heeft op het potentieel aanwezige archeologische bodemarchief.

Ter verduidelijking is een tabel opgemaakt, die de relevante dieptes van de geplande inspectieputten weergeeft, uitgedrukt in TAW-waarden (tabel 1).

- Verder worden **diverse boombunkers en plantvakken** gemaakt aan weerszijde van de wegtracés (figuren 3-4 en plannen in bijlage)

De boombunkers worden enkel voorzien op plaatsen waar de rijweg voldoende breed is: ter hoogte van de voormalige neogotische Heilige Hartkerk (Vlamingstraat 84), op het kruispunt Vlamingstraat-Korte Winkel en voor Howest campus Brugge-centrum (Sint-Jorisstraat 71).

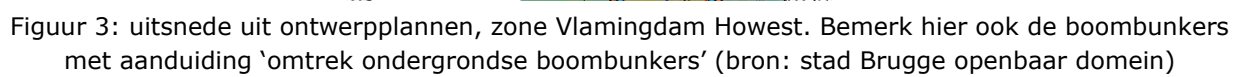
Voor de bouw van dergelijke boombunkers wordt uitgegaan van een opbouwhoogte incl. verharding en fundering van zo'n **170 cm-mv**. Rond dergelijke boombunkerzone dient rekening gehouden worden met een meerbreedte van 50 cm voor verdichting van de grond rondom (zwarte stippellijn op de plannen, figuur 3). In totaal gaat het om 65m² (H.Hartkerk)+ 22m² (Korte Winkel)+ 32 + 38m² (Howest)= **157m² bodemingreep**.

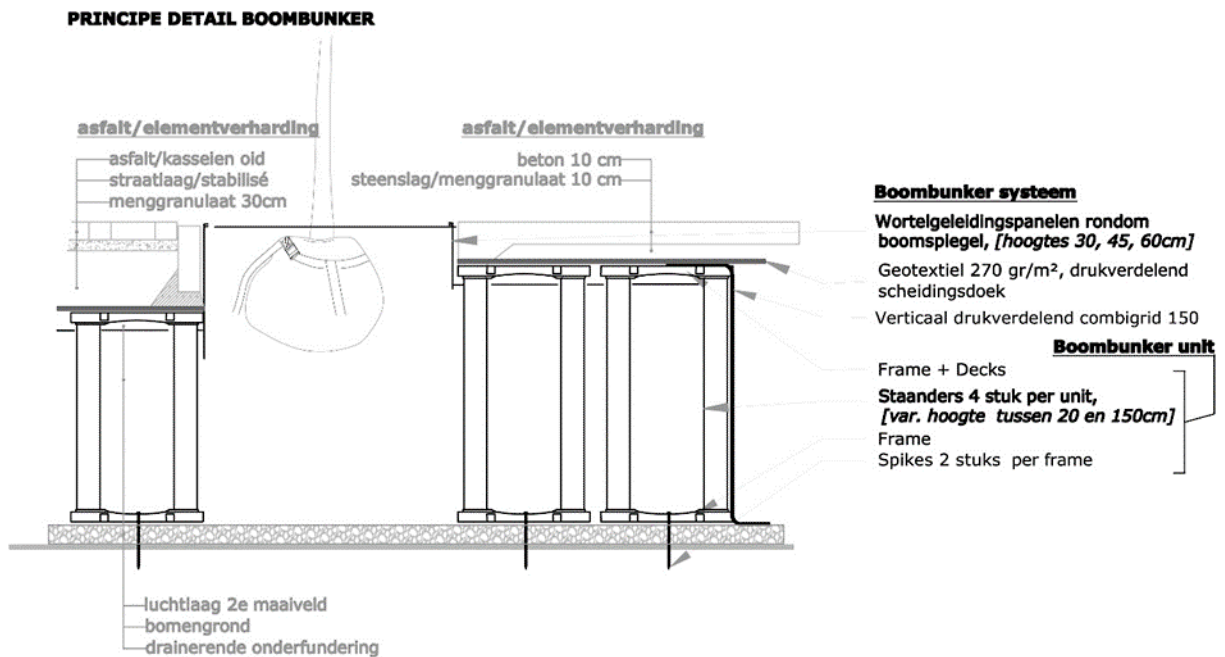
Verder worden aan weerszijden van de straat een 40-tal plantvakken voorzien. Deze plantvakken bestaan uit regelmatige uitsparingen in het wegdek, opgevuld met zo'n 70cm boomgrond voor ondiep wortelende notelaars (Japanse sierkers). De geplande verticale bodemingreep zit hierdoor vervat in de herbestratingswerken en wordt dan ook niet afzonderlijk besproken. De bodemingrepen bij de resterende omgevingsaanleg (zitbanken, fietsenstalling) zijn eveneens verwaarloosbaar.

Alle geplande bodemingrepen worden weergegeven op de syntheseplannen (Plannen 3a tem 3i). Deze syntheseplannen geven slechts een tweedimensionaal beeld weer dat (valselijk) de indruk wekt dat de geplande bodemingrepen grotendeels samenvallen met de huidige nutsleidingen.

- 11 -

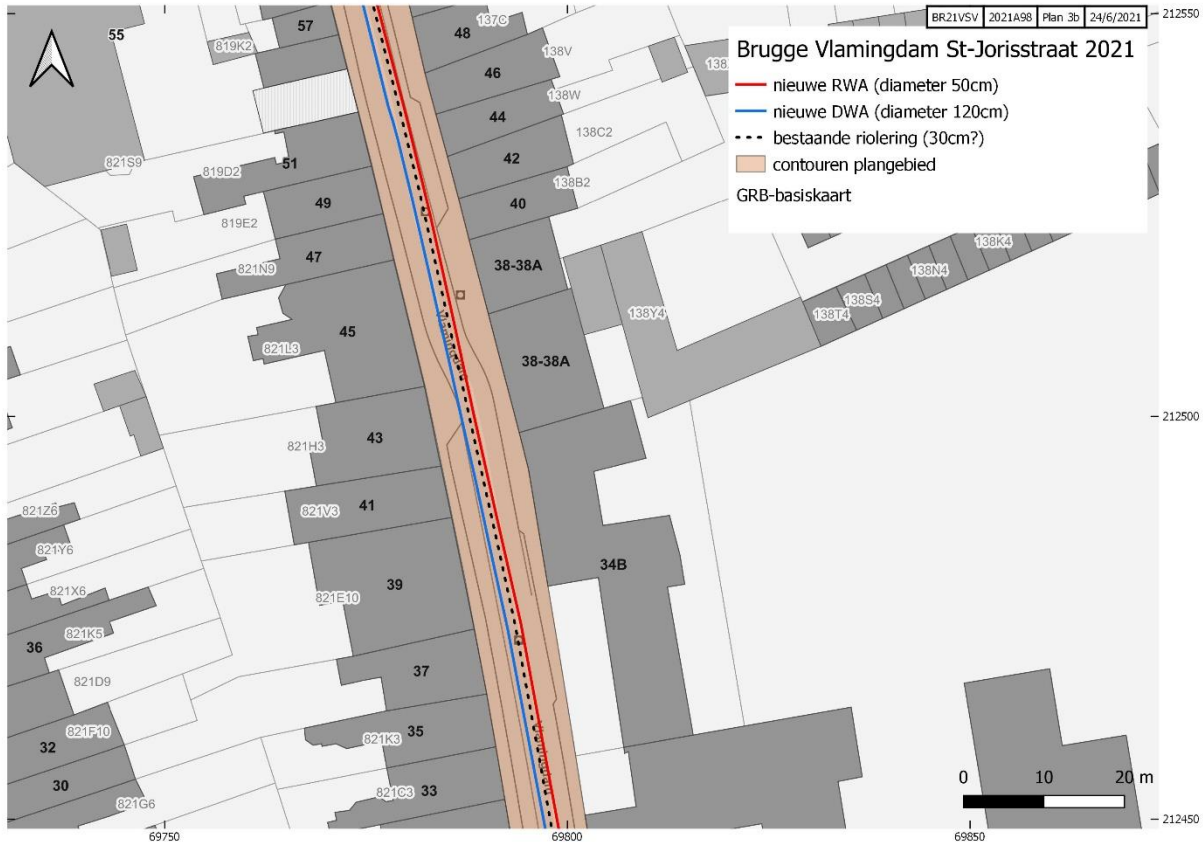
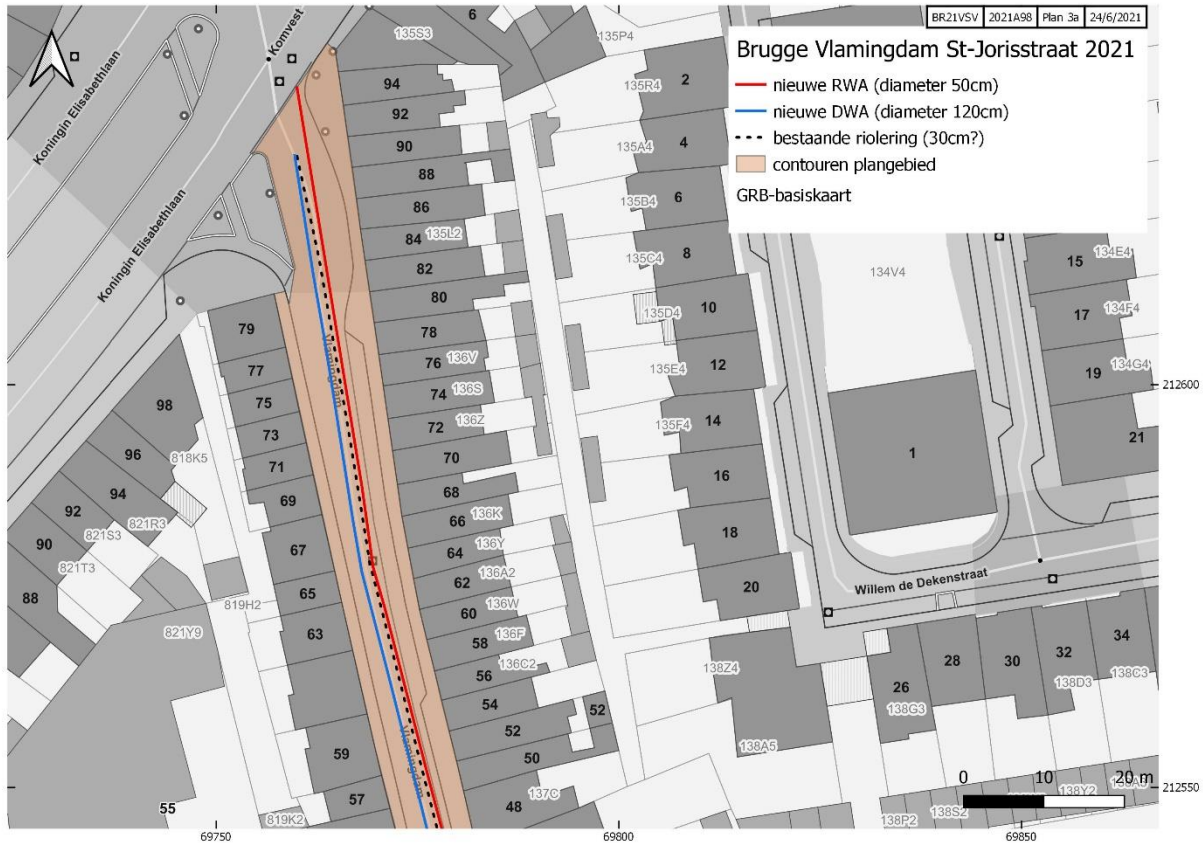

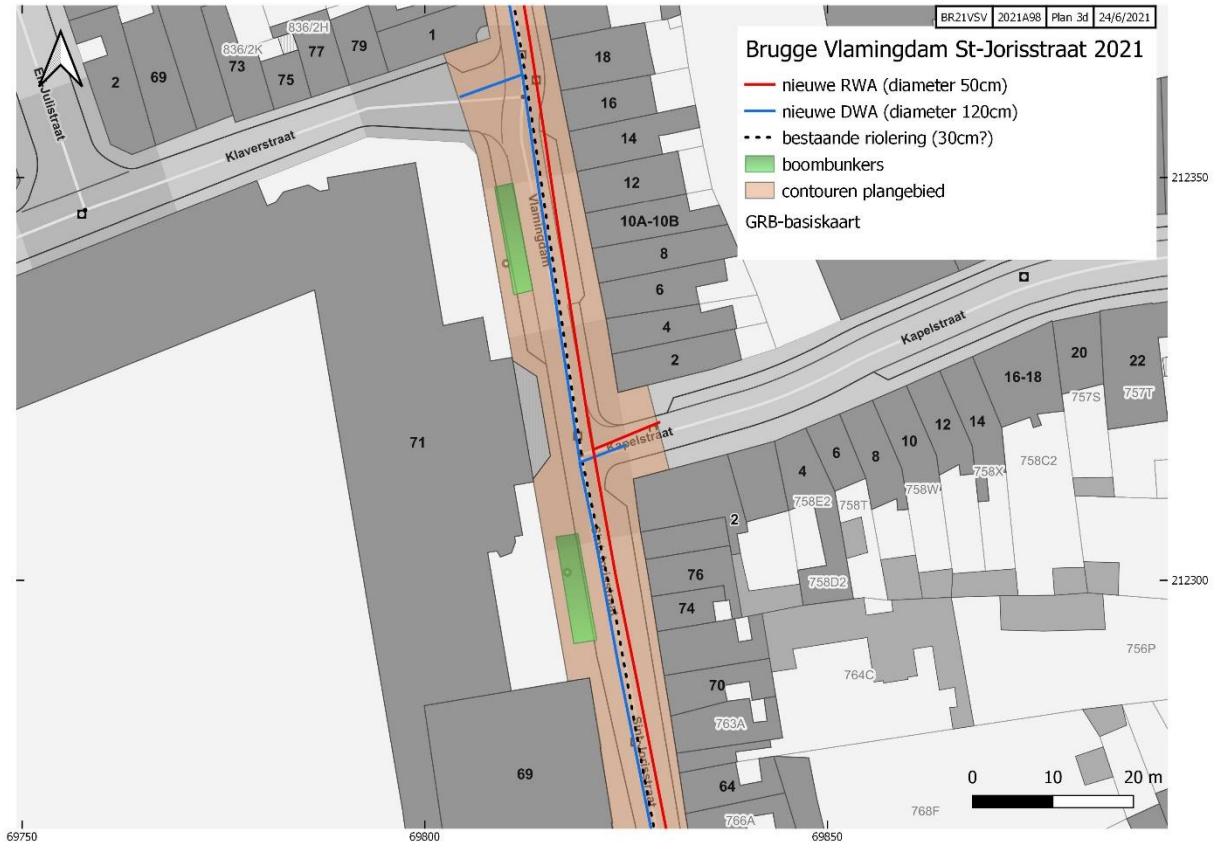
Figuur 4: principetekening boombunker

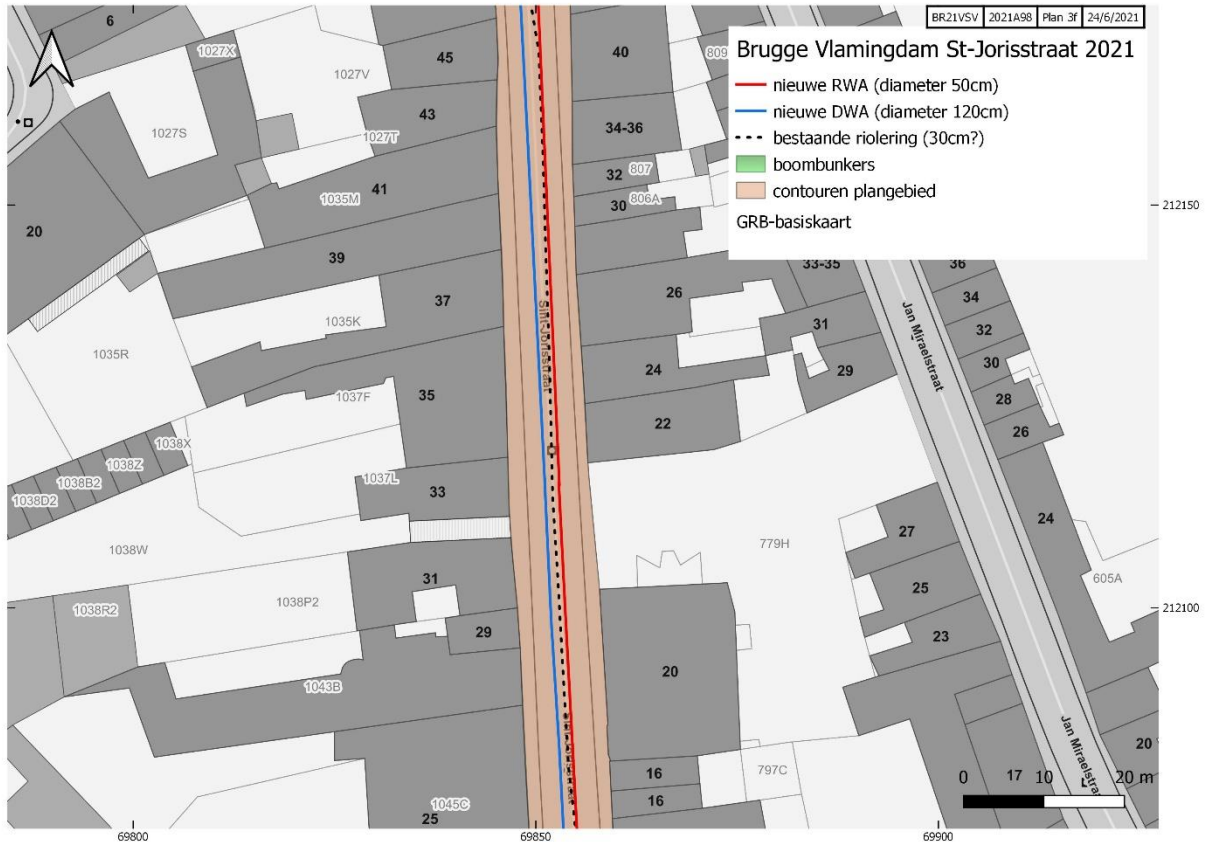
In deel 2, 'Beoordeling' wordt verder nagegaan in welke mate de hierboven opgesomde bodemingrepen een bedreiging vormen voor het potentieel aanwezige archeologische erfgoed en welke verdere stappen al dan niet genomen moeten worden.

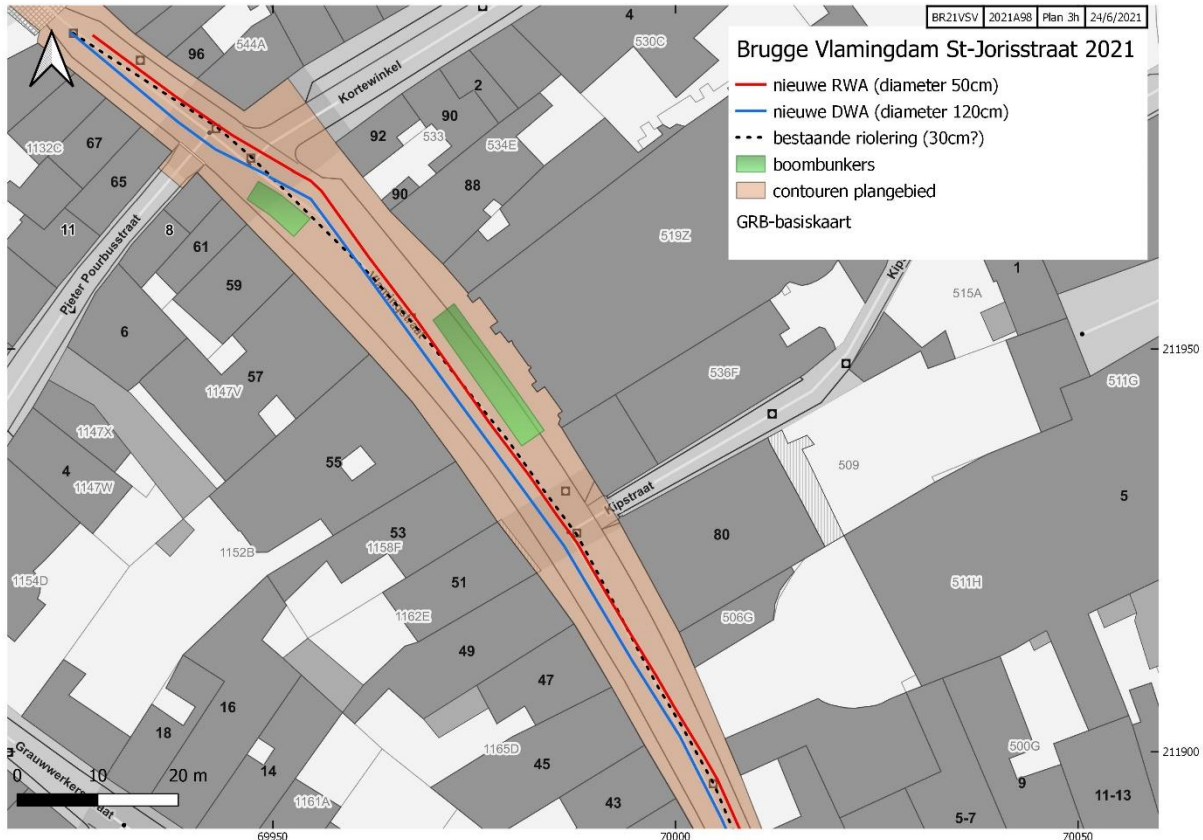
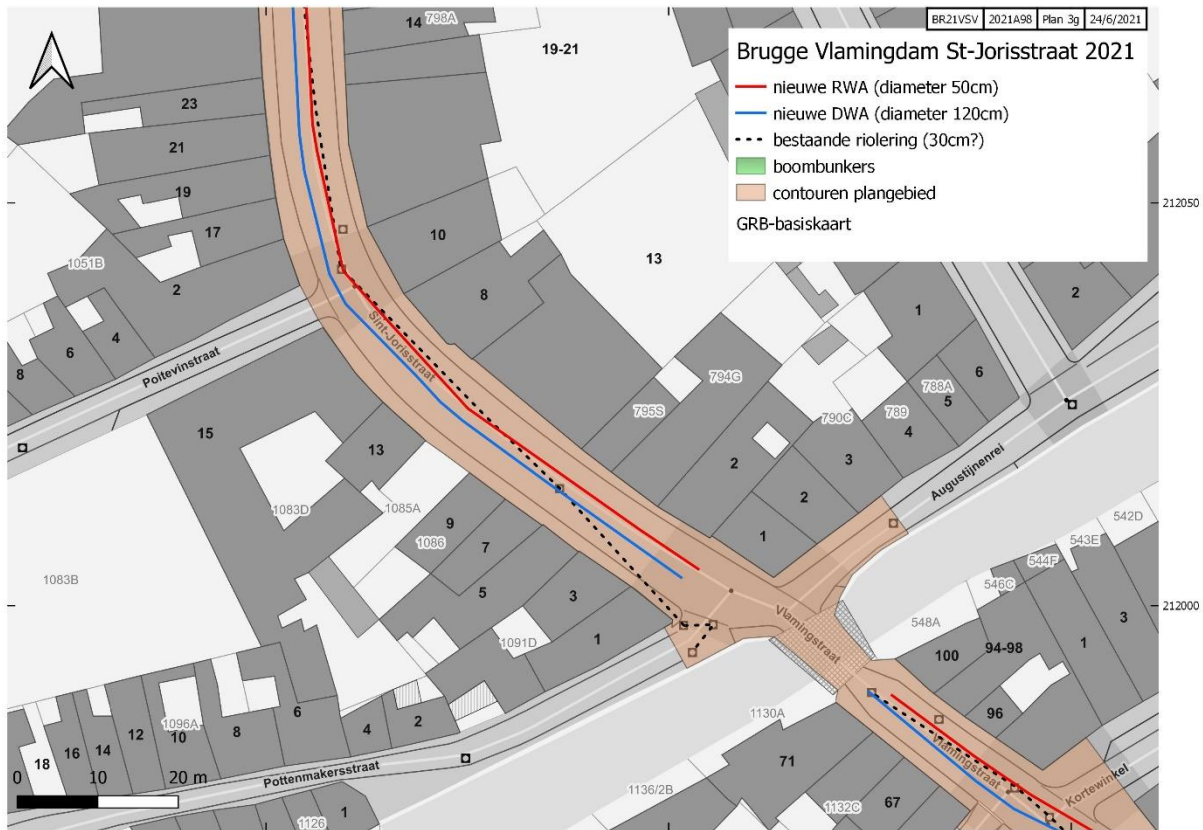
	rijweg TAW	onderzijde put TAW	maximale diepte
IP1	5,34	3,62	1,72
IP2	5,18	3,68	1,5
IP3	5,08	3,75	1,33
IP4	5,31	3,82	1,49
IP5	5,45	3,88	1,57
IP6	5,7	4,43	1,27
IP7	5,71	4,42	1,29
IP8	5,8	4,12	1,68
IP9	6,04	4,21	1,83
IP10	6,06	4,22	1,84
IP11	6,12	4,25	1,87
IP12	6,5	4,4	2,1
IP13	6,83	4,52	2,31
IP14	6,93	4,56	2,37
IP15	6,86	4,62	2,24
IP16	6,9	4,74	2,16
IP17	6,9	4,72	2,18
IP18	6,72	4,62	2,1
IP19	6,95	4,76	2,19
IP20	7,44	5,27	2,17
IP21	7,27	5,18	2,09
IP22	7,27	4,74	2,53
IP23	7,32	4,76	2,56
IP24	7,4	4,8	2,6
IP25	7,92	5,07	2,85
IP26	8,01	5,47	2,54
IP27	8,1	5,81	2,29
IP28	8,09	5,75	2,34
IP29	8,08	4,99	3,09
IP30	6	2,94	3,06
IP31	5,34	2,81	2,53
IP32	5,18	2,7	2,48
IP33	5,08	2,6	2,48
IP34	5,31	2,54	2,77
IP35	5,4	2,48	2,92
IP36	5,7	3,62	2,08
IP37	5,8	3,55	2,25
IP38	6,04	3,51	2,53
IP39	6,12	3,49	2,63
IP40	6,5	3,41	3,09
IP41	6,83	3,36	3,47
IP42	6,93	3,35	3,58
IP43	6,86	3,33	3,53
IP44	6,88	3,29	3,59
IP45	6,95	4,6	2,35
IP46	7,27	3,29	3,98
IP47	7,27	4,65	2,62
IP48	7,43	4,68	2,75
IP49	7,92	5,15	2,77
IP50	8	5,49	2,51
IP51	8,1	5,59	2,51

Tabel 1: olijsting aanlegdieptes inspectieputten in TAW (bron: Stad Brugge openbaar domein)

Plan 3a-i: syntheseplan met aanduiding van de geplande bodemingrepen

5. Beschrijving van de werkwijze en strategie van het vooronderzoek

Deze archeologienota bestaat in eerste instantie uit een bureaustudie (vooronderzoek zonder ingreep in de bodem). Hierin is de aard van de werken afgewogen ten opzichte van de beschikbare kennis van het projectgebied op landschappelijk, bodemkundig, historisch-cartografisch en archeologisch vlak om zo een onderbouwde inschatting te kunnen maken van het archeologisch potentieel van het projectgebied.

Het bureauonderzoek werd uitgevoerd door een erkend archeoloog van Raakvlak. De nota werd opgemaakt op een PC met Office-software. Het bijhorend kaartmateriaal werd aangemaakt in een GIS-omgeving (QGIS). In dit softwarepakket werden de digitale ontwerpplannen ingeladen en geprojecteerd ten opzichte van de WMS-lagen en/of de shapefiles die ter beschikking gesteld worden door de Vlaamse overheid via www.geopunt.be, www.dov.vlaanderen.be, geo.onroerenderfgoed.be en de website van de Centrale Archeologische Inventaris (CAI). Indien mogelijk werd de archeologische informatie aangevuld en/of gecorrigeerd met gegevens uit het archief van Raakvlak en/of van de voormalige Stadsarcheologische dienst van Brugge.

Aansluitend werden een aantal referentiewerken geraadpleegd in diverse bibliotheken. Het gaat om *Op het raakvlak van twee landschappen. De vroegste geschiedenis van Brugge* (Hillewaert en Ryckaert, 2019), *Stedenatlas van Brugge* (Ryckaert, 1991) en *De huizen te Brugge* (Devlieghe, 1975). De overige geraadpleegde artikels en documenten zijn weergegeven in de bibliografie.

De collega's van het Stadsarchief Brugge (Jan Anseeuw) werden bevraagd over eventuele gekende kelders, putten, rioleringen en andere ondergrondse constructies. Relevante data met betrekking tot het voormalige Oudhof van de schuttersgilde van Sint-Joris werd verkregen via hun archivaris, Omer Minnebo, waarvoor dank.

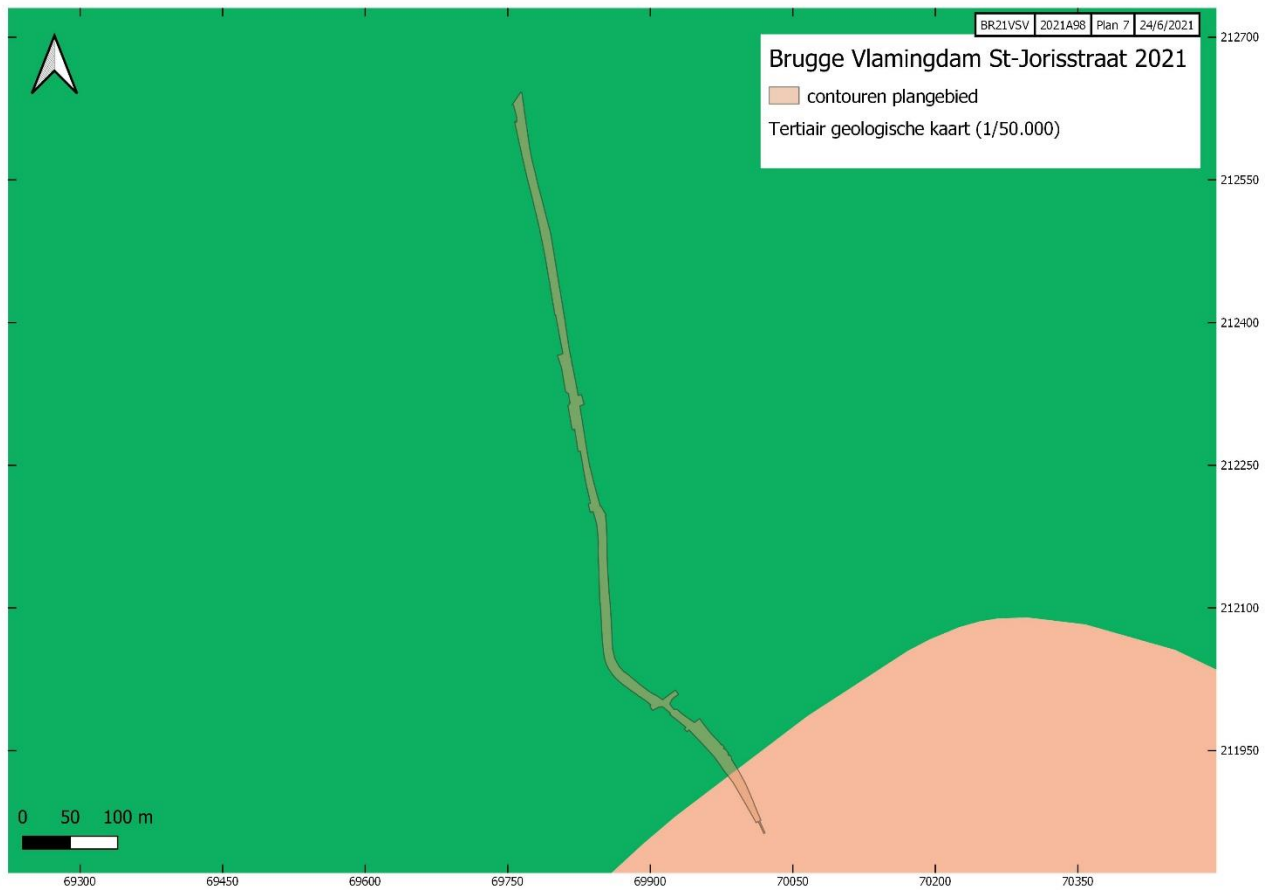
De eventuele inbreng van een bijkomend wetenschappelijk comité is niet noodzakelijk.

Tenslotte willen we de collega's van Openbaar Domein (Peter Innegraeve) bedanken voor het aanleveren van allerhande informatie en plannen.

II. Beoordeling

Het doel van dit hoofdstuk is om een beoordeling te maken van het projectterrein op basis van gekende landschappelijke, historische, cartografische en archeologische informatie. Vervolgens wordt gekeken in welke mate het terrein nog voldoende intact is.

1 Fysisch-geografische situering

Plan 7: het projectgebied op de tertiair geologische kaart (oranje polygoon)

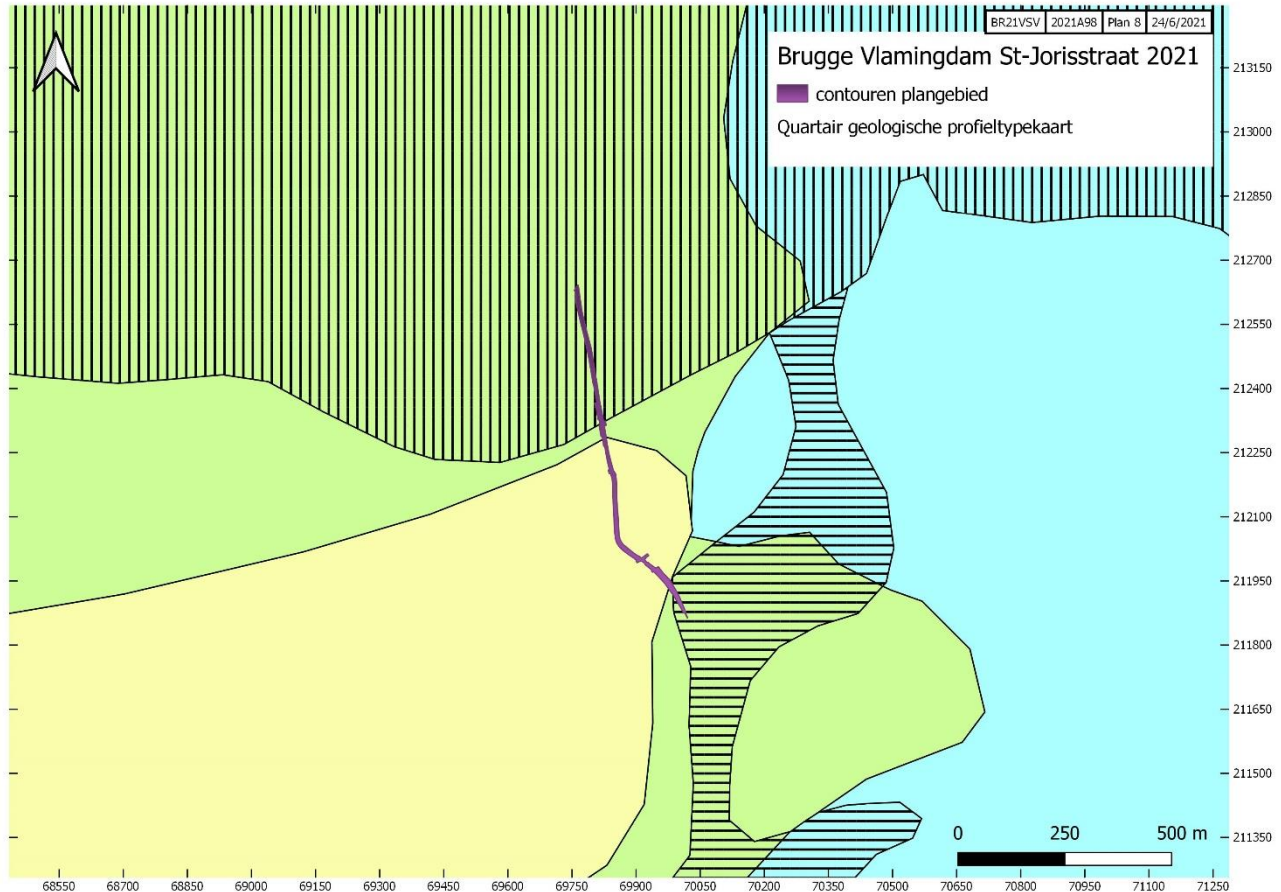
Het projectgebied is tertiair geologisch hoofdzakelijk gelegen in het Lid van Beernem (Formatie van Aalter). De Formatie van Aalter bestaat voornamelijk uit ondiep-mariene of kustnabije zandige sedimenten en komt enkel voor in het noordoosten van West-Vlaanderen en het noordwesten van Oost-Vlaanderen.

Het Lid van Beernem bestaat uit een licht-glaucaniet- en glimmerhoudend fijn kleiig zand met fijnzandige kleibandjes en zeer veel dunne zandsteenbankjes (veldsteen). Dit lid werd afgezet onder lagunaire of wadden-omstandigheden.

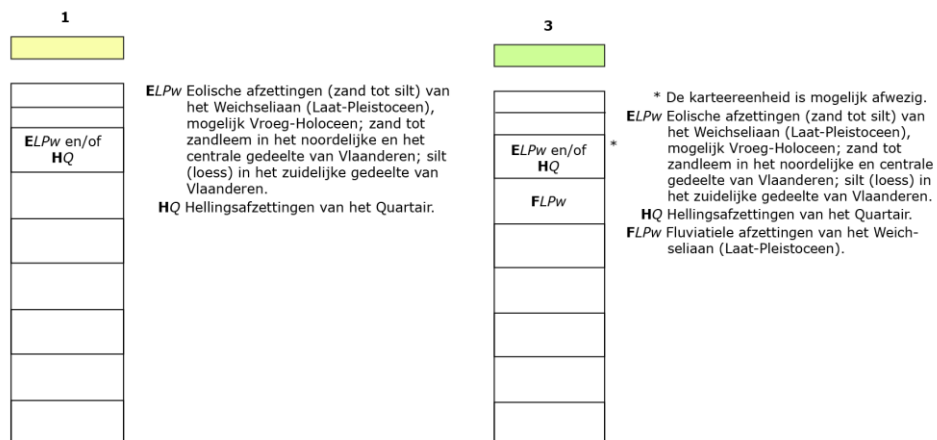
De meest zuidelijke punt van het plangebied behoort tot de Formatie van Gentbrugge (Ge). Op basis van de Databank Ondergrond Vlaanderen wordt binnen het plangebied het tertiair substraat gevormd door het lid van Vlierzele (GeVI). Het betreft groen tot grijsgroen fijn zand, soms kleihoudend, met plaatselijk dunne zandsteenbankjes. Deze zanden werden afgezet in een epicontinentale zee.

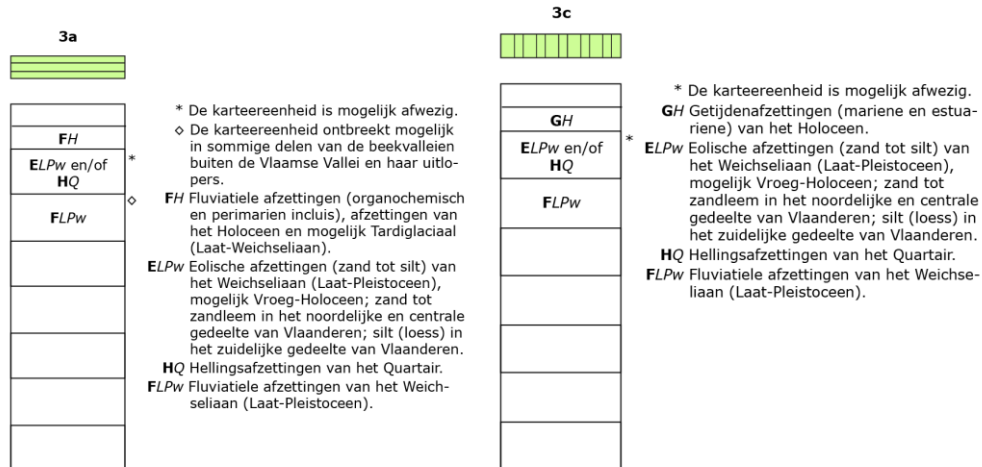
Op de quartair geologische kaart 1/200.000 (Plan 8) wordt het plangebied voor circa de helft in het geel weergegeven en behoort het tot het type 1: dit type bestaat uit een eolische afzetting van het Weichseliaan tot mogelijk Vroeg-Holoceen (zand tot zandleem). Deze afzetting kan eventuele hellingsafzettingen van het Quartair bevatten.

Het plangebied doorkruist nog drie andere types: type 3 (groen), type 3a (groen horizontaal gearceerd) en type 3c (groen verticaal gearceerd). Beide laatste worden gekenmerkt door fluviaatiele afzettingen bovenop de Pleistocene sequentie (figuur 5).

Plan 8: het projectgebied op de Quartair geologische kaart (oranje polygoon)

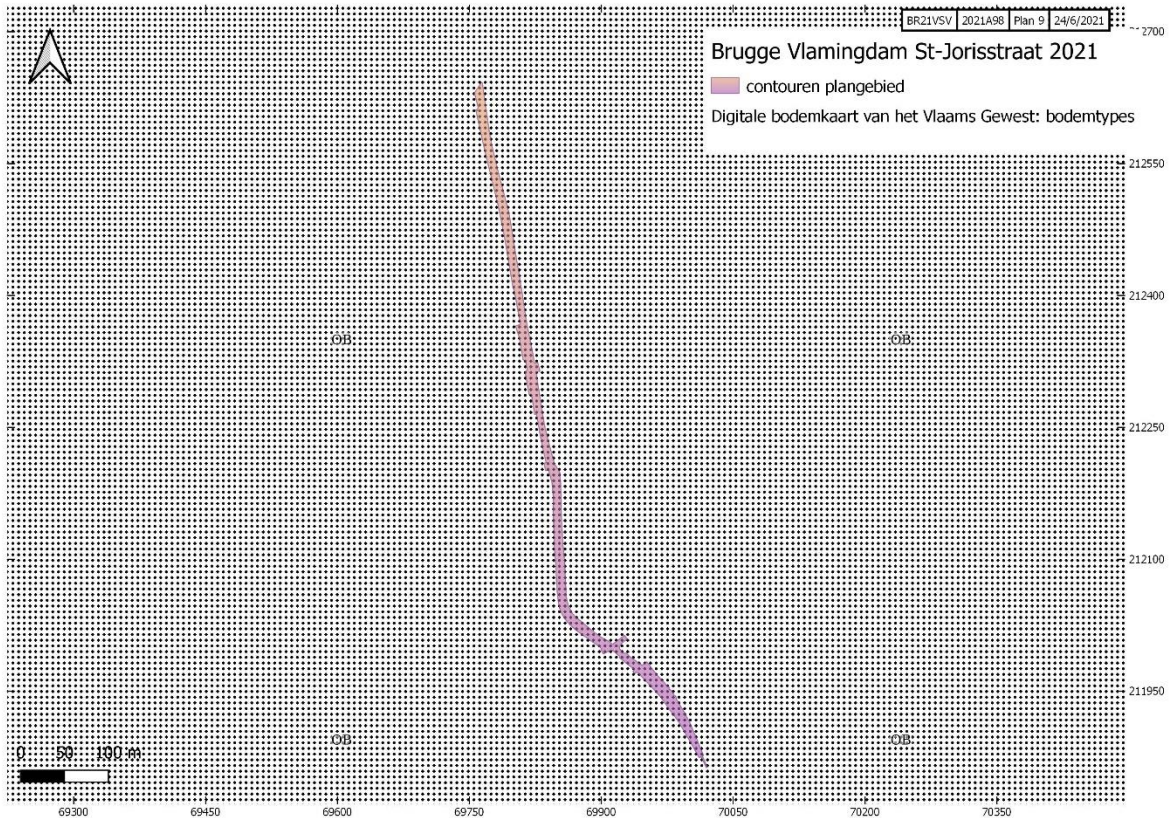

Figuur 5: uittreksel uit legende overzichtskaart quartairgeologie Vlaanderen (bron: DOV)

Op de bodemkaart is het onderzoeksgebied aangeduid als bodemtype 'OB' (Plan 9). Deze afkorting wil zeggen 'bebouwde zone'. De hele binnenstad van Brugge is op deze wijze aangeduid. Welk bodemtype zich er precies bevindt in het onderzoeksgebied is niet bekend. In de ruimere omgeving zijn de meeste gronden gekarteerd als ZbG, ZcG en ZdG. Enkele enclaves van lemig zand met dezelfde drainage en bodemontwikkelingspatroon kunnen eveneens gevonden worden. De bodemontwikkelingsklasse "G" overkoepelt de profielontwikkelingssymbolen "b", "g" en "h". Het gebruik van een klasse in plaats van één enkel symbool is omwille van de grote variabiliteit kenmerkend voor de dekzandrug ter hoogte van Brugge (pers.commentaar Jari Mikkelsen, bodemkundige).

Volgens de potentiële bodemerosiekaart is de erosiegevoeligheid van het terrein niet gekarteerd. Ook in de ruime omgeving zijn geen percelen gekarteerd. Omwille van deze reden is deze kaart niet opgenomen in deze nota.

Het Digitaal Hoogtemodel Vlaanderen II, DTM 1m draagt weinig bij; eventuele hoogteverschillen zijn weinig uitgesproken en worden gemaskeerd door de huidige bebouwing (Plan in bijlage).

Plan 6: het projectgebied weergegeven op de bodemkaart (oranje polygoon)

2. Historisch-cartografische situering

Dit overzicht is grotendeels gebaseerd op de recente publicatie *Op het Raakvlak van twee landschappen. De vroegste geschiedenis van Brugge* (Hillewaert en Ryckaert, 2019).

Prehistorie

De oudste sporen op het huidig grondgebied van Brugge dateren uit het einde van de oude steentijd, meer bepaald uit het Allerød (11.950 - 10.760 v.Chr.) (Van Acker, 1986, p.96). Menselijke aanwezigheid (van het type Federmesser-cultuur) werd o.a. vastgesteld in Steenbrugge en Rijckevelde. Het gaat om een kleine groep jagers-verzamelaars die kortstondig verbleven op deze locaties.

De middensteentijd (ca. 10.000 - 5.000 v.Chr.) wordt gekenmerkt door een opwarming van het klimaat. Jagers-verzamelaars vestigen zich in deze periode op de hogere dekzandruggen, zoals bijvoorbeeld op de helling van de dekzandrug ten noorden van de Assebroekse Meersen en op de rug die de Meersen scheidt (Soers, 1987, p.33-35).

De evolutie van jagers-verzamelaars naar sedentaire boeren, die zelf voedsel produceren en dieren domesticeren, vindt plaats rond ca. 5000 v.Chr. In de omgeving van Brugge ontbreken (voorlopig) sporen uit de vroege nieuwe steentijd (Hillewaert et al, 2001, p.22). Vondsten uit deze periode komen voor als residueel materiaal, m.a.w. oudere vondsten in jongere contexten. De gepolijste bijlen die de voorbije decennia op het grondgebied van Brugge aangetroffen zijn, zijn ruim te situeren in de midden of late nieuwe steentijd en het begin van de vroege bronstijd (Hollevoet en Hillewaert, 1997/1998, p.193). Bewoningssporen *in situ* werden bijvoorbeeld aangetroffen in Sint-Michiels (Brugge).

Enkele vondsten uit de binnenstad dateren uit het einde van de nieuwe steentijd (ca. 2000 v.Chr.). Een klokbeker en een vuursteenafslag werden aangetroffen op de rand van een natuurlijke depressie, opgevuld met veen. Deze situeerde zich ter hoogte van de Willemstraat (De Witte, 1992, p.33-45). Fragmenten van een tweede klokbeker werden aangetroffen ter hoogte van de Boeveriepoort (Hillewaert et al, 2001, p.26). Vermoedelijk leefde de klokbekercultuur in onze streken door tot ca. 1800 v.Chr.

Door de afnemende snelheid van de zeespiegelstijging is de volledige kustvlakte rond ca. 1000 v.Chr. geëvolueerd tot een veenlandschap. Het onderzoek van de voorbije decennia heeft heel wat informatie opgeleverd over de grafcultus uit de bronstijd. Op het grondgebied van Brugge zijn diverse voorbeelden van circulaire grafheuvels gekend. Nederzettingssporen uit deze periode daarentegen komen slechts zeer beperkt voor. Er kan verwezen worden naar sporen, aangetroffen in Sint-Andries: site Refuge en site Kosterijstraat (Hillewaert, 2003, p.264).

Tijdens de ijzertijd, vanaf ca. 800 v.Chr. wordt de kustvlakte gekenmerkt door erosie en een sterke uitbreiding van het net van getijdengeulen. Zgn. La Tène-aardewerk werd aangetroffen bij werken aan een huizenblok tussen het Biskajerplein, de Wijnzakstraat en het Sint-Jansplein (Hillewaert, 1995b; Hillewaert 1996). Gelijkaardig aardewerk werd ook aangetroffen op de eerder vermelde site Refuge.

Romeinse periode

Gezien de locatie van het projectgebied in de historische binnenstad van Brugge, werd ervoor geopteerd om in dit overzicht enkel de belangrijkste Romeinse vondsten/vindplaatsen in het centrum van de stad te belichten.

Eerst en vooral dient gefocust te worden op het Romeinse wegennet en het verloop hiervan binnen de begrenzing van de binnenstad (Hollevoet, 2011a, p.42-45). Het is algemeen bekend dat de Steenstraat een aftakking is van de baan Cassel – Doornik. Deze weg vertrekt vanuit Steenvoorde en loopt over Poperinge en Werken (gem. Kortemark) tot Brugge. Hier sluit de weg ten westen van de Smedenpoort aan op de Zandstraat. Hoe de weg vanaf de Smedenpoort precies verloopt, blijft nog steeds onderwerp van vele discussies¹ (Ryckaert, 1991, p.23). In elk geval zal de omgeving van de Zilverstraat doorkruist zijn, waarna de weg de huidige Markt dwarste en verder liep richting Burg. In deze zone moet zich een brug bevonden hebben, die de oversteek over de Reie mogelijk moest maken. Het verdere verloop is opnieuw onduidelijk. Mogelijk liep de weg ter hoogte van de Langestraat verder om het grondgebied Brugge via de Kruispoort te verlaten.

Hoewel de site Fort Lapin zich strikt genomen niet binnen de binnenstad bevindt, wordt het - gezien het belang van de nederzetting- toch kort vermeld (Hollevoet, 1991b, p.46-50). Op het einde van de 19de eeuw werden n.a.v. de uitbouw van een nieuwe Brugse haven (het huidige Groot Handelsdok) verschillende Romeinse vondsten aangetroffen. De vele vondsten wijzen erop dat deze uitgestrekte site één van de belangrijkste sites uit de kuststreek was. In de onmiddellijke omgeving van deze site werden in de 19de eeuw ook restanten van Romeinse vaartuigen aangetroffen. Voor meer informatie kan verwezen worden naar *Een*

¹ Mogelijke tracés zijn via de Noordzandstraat en het Sint-Amandstraatje of over de Zuidzandstraat en de Steenstraat

nieuwe kijk op de boot van Brugge (Vlierman 2011, p.49), gepubliceerd in *Op het Raakvlak van twee landschappen*.

Ook in de binnenstad kwamen reeds op verschillende plaatsen Romeinse sporen aan het licht (Hollevoet 1991b, p.51-52). Wat deze vindplaatsen betreft, is het belangrijk om een onderscheid te maken tussen de locaties waar residueel materiaal of losse vondsten aangetroffen zijn en de locaties waar effectief sporen *in situ* aangetroffen zijn.

Wat de eerste categorie betreft, kan verwezen worden naar de volgende vindplaatsen: de Potterierei, de Snaggaardstraat, 't Zand, Zwijnstraat en Langerei 7 (respectievelijk Jacobs en Verhaege, 1980, p.82; Hillewaert, 1991c; Hillewaert 2000a, p.161; Hillewaert 1990d).

Wat de sites met *in situ* bewaarde sporen betreft, kan vooreerst verwezen worden naar de site Wulpenstraat (Hollevoet, 1991b, p.52). Deze Romeinse bewoningskern situeert zich vermoedelijk langs dezelfde getijdengeul als de site Fort Lapin, maar dan wel op de andere oever. De geul moet deel uitgemaakt hebben van een netwerk dat de verbinding vormde tussen de Reie en de getijdengeulen die de zee en het achterland verbonden. Het is aan te nemen dat de Reie via deze geul afwaterde in het overstromingsgebied. Vermoedelijk werd deze geul- of één van zijn vertakkingen- ook aangetroffen bij boringen langs de Verversdijk (Hillewaert, 2000b, p.155).

Ook op de Brugse Burg worden sinds de jaren zestig van vorig eeuw vondsten uit de Romeinse tijd aangetroffen. De meeste vondsten die *in situ* voorkwamen, kwamen aan het licht bij de bouw van de *Holiday Inn Crowne Plaza* (Thoen, 1991, p.143-147). De vondsten situeerden zich in de top van een veenlaag, die de opvulling vormde van een natuurlijke depressie. Deze depressie sloot duidelijk aan op de helling van de dekzandrug. Het is dan ook vrij waarschijnlijk dat het vondstmateriaal afkomstig is van een Romeinse nederzetting, die zich situeerde op de top van de dekzandrug.

Ter hoogte van de Zilverstraat werden verschillende sporen *in situ* aangetroffen, ingegraven in het dekzand (De Witte, 1988, p.18-20). Deze vondsten uit de 2de en 3de eeuw n. Chr. zijn interessant, rekening houdende met het feit dat de Zilverstraat zich vlakbij het veronderstelde tracé van de Zandstraat situeert. Vermoedelijk strekte de nederzetting zich verder uit in noordelijke richting. Mogelijk moeten de vondsten die aangetroffen zijn aan de overkant van de Zilverstraat, op de locatie van het vroegere cinemacomplex Kennedy, eveneens met deze nederzetting in verband gebracht worden (Hillewaert 2004, <http://www.raakvlak.be/nieuwsbrief.php?itemno=69>).

Het voorkomen van Romeinse sporen *in situ* lijkt ten oosten van de Reie beperkter. Hier kan verwezen worden naar de site Garenmarkt. Het aardewerk dat aangetroffen werd in een sterk organische opvullingslaag van een natte depressie, wijst op de aanwezigheid van een nederzetting in de onmiddellijke omgeving. Verdere gegevens m.b.t. deze bewoningskern ontbreken (voorlopig).

Vroege Middeleeuwen

Tijdens de Merovingische periode bevinden zich op het raakvlak van zandstreek en kustvlakte verscheidene nederzettingen. In de historische binnenstad daarentegen zijn slechts weinig Merovingische vindplaatsen bekend; in vele gevallen gaat het dan nog om sites waar vroegmiddeleeuwse vondsten voorkomen in jongere contexten. Voorbeelden hiervan zijn de site Zwijnstraat en de Burg (Hillewaert, 1991d). Wat de Burg-site betreft, dient wel een mogelijk laat-Merovingisch/vroeg-Karolingisch haardje in de hoek van het

Oude Gerechtsgebouw en de Griffie vermeld te worden (De Witte, 1988, p.26-27). Wat de in situ vondsten in de historische stadskern betreft, kan verwezen worden naar de site Sint-Jansstraat (Hillewaert, 2000).

Het gebied, waaruit het latere Brugge zou ontstaan, maakte tijdens de vroege middeleeuwen deel uit van tenminste twee verschillende administratieve eenheden, nl. de *pagus Flandrensis* en de *pagus Rodanensis* (Hollevoet, 2011c, p.103). Volgens de hypothese van J. Noterdaeme ontstond het latere Brugge op de grens van twee uitgestrekte oerparochies die deel uitmaakten van die administratieve districten, nl. Snellegem (*pagus Flandrensis*) en Sijsele (*pagus Rodanensis*) (Noterdaeme, 1957). Volgens deze hypothese functioneerde de Reie als grens van beide parochies. De Sint-Salvatorskerk en de O.L.V.-kerk zouden elk aan de uiterste rand van de moederparochie gebouwd zijn, respectievelijk op het grondgebied van de parochie Snellegem en op het gebied van de parochie Sijsele. Deze hypothese verklaarde onder andere de korte afstand t.o.v. de twee kerken.

De stichting van de O.L.V.-kerk vanuit de moederkerk Sijsele kan bevestigd worden op basis van 11de en 12de-eeuwse bronnen. Waarschijnlijk werd de O.L.V.-kerk kort na de Sint-Salvatorskerk gebouwd, vermoedelijk nog voor het einde van de 9de eeuw (Meijns, 2011, p.138-139). De stichting van de Sint-Salvatorskerk vanuit het Merovingische kroondomein van Snellegem is echter allesbehalve zeker (Meijns, 2011, p.139-140). Vooreerst bestaan hiervoor geen doorslaggevende bewijzen. Bovendien heeft archeologisch onderzoek aangetoond dat de O.L.V.-kerk gesticht werd ten westen van de Reie en niet op de rechteroever van de Reie, zoals algemeen aangenomen werd (Hollevoet, 2011c, p.103). De O.L.V.-kerk werd m.a.w. gesticht op een terrein dat wellicht oorspronkelijk deel uitmaakte van de *pagus Flandrensis*. Dit doet de vraag rijzen of de O.L.V.-kerk gesticht is, na de vereniging van de beide *pagi* en nadat de Reie haar grensfunctie verloren had.

Het voorkomen van twee parochiekerken op korte afstand van mekaar toont in elk geval dat de vroegmiddeleeuwse nederzetting welvarend was. Wat de ruimtelijke en functionele indeling van deze handelsnederzetting betreft, zijn de gegevens vrij beperkt. In elk geval stond de nederzetting via een haven en een getijdengeul rechtstreeks in verbinding met de zee. De naam Brugge zou etymologisch verwant zijn met het Scandinavische '*Bryggia*', wat verwijst naar een aanlegplaats (Gysseling, 1971; De Brabandere, 2010). De toponiemen *Wic* en *Koetelwic*, die voor het eerst voorkomen in 13de-eeuwse documenten, zijn mogelijk met deze haven in verband te brengen. De locatie van deze toponiemen is weliswaar onzeker. In het verleden werd aangenomen dat deze vroegmiddeleeuwse haven zich situeerde in de zone ten westen van de Lange Rei, meer bepaald ter hoogte van het Sint-Gilliskwartier (De Smet, 1948; Ryckaert, 1991, p.40). Recentelijk wordt het toponiem Koetelwijk eerder gelokaliseerd ter hoogte van de Koningsbrug, die de Koningstraat verbond met de Spiegelrei (De Meester en Schotte, 2002)

Tot de 10de eeuw, en tijdelijk nog in de eerste helft van de 11de eeuw, konden zeeschepen de stad bereiken via de Lange Rei; ze meerden aan ter hoogte van de natuurlijke depressie van de Spiegelrei. De bewoning geassocieerd met deze aanlegplaats situeerde zich in de zone van de Koningstraat tot het Sint-Jansplein, op een iets hoger gelegen deel net ten zuiden van de depressie. Het gebied ten noorden van de Spiegelrei was drassig en werd omwille van deze reden pas rond 1200 bouwrijp gemaakt. De handelsnederzetting die geassocieerd dient te worden met de havenactiviteiten, wordt omwille van zijn vorm het 'Groot Vierkant' genoemd (figuur 7). Deze zone wordt begrensd door de Groene Rei en de Sint-Annarei; beide zijn segmenten van de natuurlijke loop van de Reie. Verder vormden

ook de Spiegelrei en de Kraanrei de begrenzing van dit vierkant. Vermoedelijk behoort het bouwblok tussen de Steenstraat, Wollestraat, Oude Burg en Simon Stevinplein tot deze oude bewoningskern (Hollevoet 2011c, p.104)

Het handelscentrum wint aan belang wanneer de graaf van Vlaanderen rond de Burg een eigen machtscentrum uitbouwt (Dhondt, 1957). N.a.v. de invallen van de Noormannen werd een versterking opgericht, die de lokale bevolking moest beschermen. Wanneer deze versterking precies werd opgericht, is niet helemaal duidelijk. Op het burgplein werden ten noorden van de zandrug een gracht en een eerste wal/ophoging vastgesteld, die mogelijk in verband te brengen zijn met een eerste versterking. De restanten dateren uit het einde van de 9de eeuw (De Witte, 1991, p.93-98). Mogelijk kwam de versterking reeds onder Boudewijn I (837/840 - 879) tot stand.

Volle Middeleeuwen

In de historische binnenstad zijn slechts weinig contexten of vindplaatsen uit de volle middeleeuwen gekend. Mogelijk is dit o.a. het gevolg van de stand van het onderzoek.

Tot één van de belangrijkste vindplaatsen behoort de Brugse Burg. Boven de hierboven besproken mogelijke restanten van de eerste versterking, werd een aanzienlijk ophogingspakket aangetroffen in associatie met een rij palen. Mogelijk gaat het hier om een verbreding van de zandrug, die op deze locatie opmerkelijk smal was. De palen dienden in dit geval wellicht ter bevordering van de stabiliteit. Op basis van dendrochronologie van de palen kon vastgesteld worden dat het ophogingspakket voor 950 tot stand gekomen is (De Witte et al, 2000, p.179-182).

Rond de ophoging kwam in de depressie ten noorden van de zandrug een gracht met een breedte van ca. 12m voor (De Witte, 1991, p.101) Het boogvormige tracé van de gracht kon gevolgd worden vanaf de Hoogstraat, waar ze de zandrug waarschijnlijk doorsneed en aansloot op de Groene Rei. Het westelijke verloop kon slechts beperkt onderzocht worden tot onder het kapittelklooster. Het verdere verloop is onzeker. Mogelijk doorsneed de gracht opnieuw de zandrug en sloot ze aan op de depressie of de Groene Rei. Het is ook niet onmogelijk dat de gracht aansloot op een gracht, die zich tussen de Steenstraat en de Oudburg bevond en op die manier deel uitmaakte van de afbakening van een vroege stadskern.

Bovenop het ophogingspakket werd de Sint-Donaaskerk gebouwd. Het ging om een centraalbouw, meer bepaald een octagoon, omgeven door een ommegang. Ten westen van de ommegang situeerde zich de westbouw (Devliegheer, 1991). De opgraving heeft spijtig genoeg geen rechtstreekse gegevens opgeleverd om de eerste kerk te kunnen dateren. Dit geldt eveneens voor het kapittelklooster dat zich ten noorden van de centraalbouw, boven de gedempte burchtgracht, situeerde en volgens de opgravingsgegevens tot een jongere bouwphase dan de kerk behoorde. Op basis van de opgraving kan enkel gesteld worden dat voor en omstreeks 950 belangrijke bouwactiviteiten plaatsvonden op het Burgplein.

Op het Burgplein werd op verschillende locaties ook een veldstenen muur aangesneden, die een min of meer vierkant areaal begrenste. Het zgn. *castrum* situeerde zich rond de oorspronkelijke burchtgracht en rond de kapittelgebouwen. Vermoedelijk maakten ook torens deel uit van deze versterking (Devliegheer, 1991, p.84-89). Verder gegevens over de interne indeling van deze elitaire site ontbreken volledig.

Stadshuizen uit de 10de-11de eeuw, zgn. Stenen, zijn in tegenstelling tot in andere steden zoals Gent, nagenoeg niet meer bewaard in de binnenstad. De vroegste resten van deze elitaire woningen zijn doorgaans te dateren in de 12de eeuw.

Andere bewoningssporen uit de volle middeleeuwen, zoals ophogingspakketten, kuilen en grachten, komen wel verspreid in de binnenstad voor. Tot deze periode behoren bijvoorbeeld verschillende ophogingslagen en kuilen, aangetroffen aan de oostzijde van het Simon Stevinplein (Hillewaert, 1995c). Diverse waarnemingen leverden ook gegevens op m.b.t. de zone tussen de Oude Burg en de Steenstraat in deze periode. Uit de waarnemingen kan afgeleid worden dat het gebied ten zuiden van de Oude Burg bij de bedding van de Dijver hoorde en zeker niet bewoond werd in deze periode (De Gryse en Hillewaert, 2006, p.54). Verder werden bij rioleringswerken in de Oude Burg verschillende kuilen uit de 11de/12de eeuw vastgesteld, wat aantoont dat het straatracé op deze plaats zeker niet oorspronkelijk is (Hillewaert, 1995d).

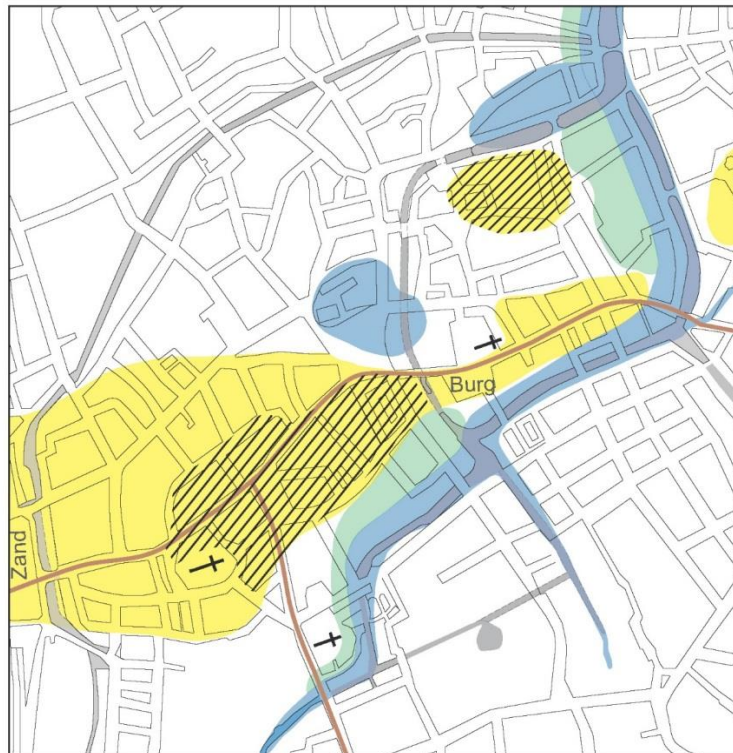
Tijdens het onderzoek n.a.v. de bouw van het concertgebouw op het Zand werden een laag uit de 9de-11de eeuw en een poel uit de 11de eeuw aangetroffen, die afgedekte werden door een steriel zandpakket, dat mogelijk in verband te brengen is met het uitgraven van de Reie door de zandrug omstreeks 1127-1128 (Hillewaert, 2000a, p.161). Volledigheidshalve dienen ook de site van het Bisschoppelijk Paleis en aan de Zwijnstraat vermeld te worden (Hillewaert, 2000, p.158).

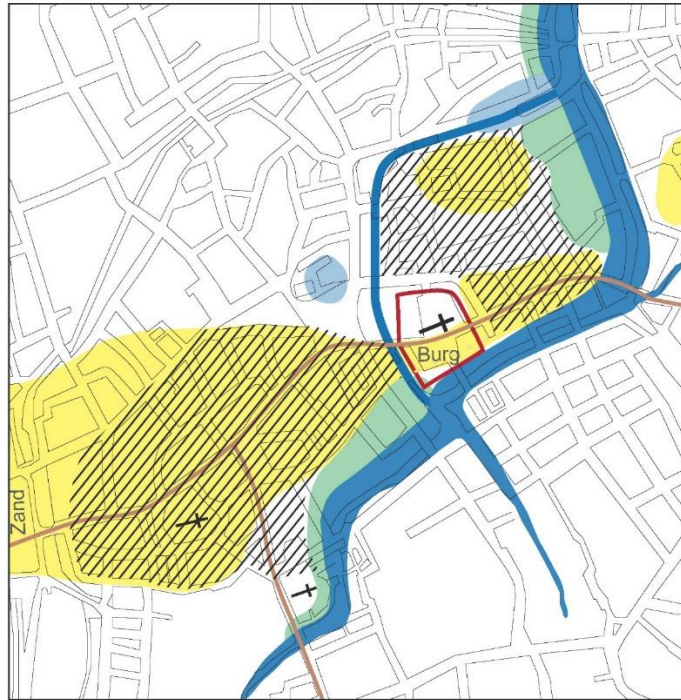
Figuur 6: Reconstructie van het landschap waarin de nederzetting die later Brugge genoemd wordt zal groeien. Legende: donkerblauw: burchtgracht, middenblauw: Reie, lichtblauw: depressie, groen: overstromingszone van de Reie, geel: zandrug, (bron: Hillewaert et al, 2011, p.119)

Figuur 6b: Reconstructiekaart van het Brugse centrum in de eerste helft van de 10de eeuw. Legende: oranje: burchtzone, bruin: wegas, arcering: bewoning (bron: Hillewaert et al, 2011, p.145)

Figuur 6c: Reconstructiekaart van het Brugse centrum in de tweede helft 10de eeuw. Legende: blauw: Reie, lichtblauw: depressie, groen: overstromingszone van de Reie, geel: zandrug, bruin: wegas, arcering: bewoning (bron: Hillewaert et al, 2011, p.150)

Figuur 6d: Reconstructiekaart van het Brugse centrum in de 11de eeuw. Legende: rood: burchtmuur, blauw: Reie, lichtblauw: depressie, groen: overstromingszone van de Reie, geel: zandrug, bruin: wegas, arcering: bewoning. (bron: Hillewaert et al, 2011, p.150)

Het ontstaan van Brugge

In het begin van de 12de eeuw breidde de stad zich verder uit in westelijke richting over de zandrug. Op basis van het huidige stratenpatroon kan afgeleid worden dat de ontwikkeling van de bouwblokken tussen de Markt en het Zand in min of meer concentrische kringen vanuit de Oudeburg gebeurde (Ryckaert, 1991, p.64). Na de moord op Karel de Goede in 1127 werd het toenmalige stadsareaal begrensd door een eerste omwalling, die grotendeels het tracé van de huidige binnenreien volgt. In het zuiden en het oosten werd de omwalling gevormd door de Reie vanaf het Sint-Janshospitaal via Dijver, Groene Rei, en Sint-Annarei. In het noorden en het westen werd ze gevormd door de grotendeels gegraven Goudenhandrei, Augustijnenrei, Speelmansrei en Poortgracht. De stad was toegankelijk via zes stadspoorten. De poortstraten vormen belangrijke in-en uitvalswegen en groeien later uit tot commerciële assen. Binnen de omwalling situeerde zich het Groot Vierkant, de kern op de centrale zandrug en de burcht (figuur 7).

In de tweede helft van de 12de en de 13de eeuw groeit Brugge uit tot een belangrijke handelsmetropool. Brugge geniet faam als het exportcentrum van Vlaams laken. Engels wol wordt ingevoerd en in Brugge verwerkt. De economisch gunstige situatie zorgt voor een demografische groei. Buiten de eerste stadsomwalling ontstaan nieuwe wijken. In 1297 wordt gestart met de bouw van de tweede stadsomwalling. Aanvankelijk bestond deze uit een dubbele gracht, een aarden wal met houten palissade en negen stenen poorten. Het omwalde gebied correspondeert met het stadsareaal binnen de huidige vesten. De bestuurlijke indeling wordt aangepast. De Markt vormt het centrale punt met de poortstraten en waterlopen als scheidingslijnen tussen de verschillende wijken (AOE,

erfgoedobjecten, id:121224). Het plangebied wordt met de aanleg van de tweede omwalling opgenomen in het stedelijk weefsel van de stad.

Ook in de 14de eeuw is Brugge een Europees handelscentrum. Tijdens de Bourgondische periode heerst een ware bouwwoede. Grote projecten worden gerealiseerd. Ook de ambachten bouwen vanaf de 15de eeuw eigen huizen. Deze huizen zijn bedoeld als statussymbool. De achteruitgang van de lakenindustrie, de strenge handelsreglementering, de concurrentie van de snelgroeiende handelsmetropool Antwerpen en de politieke omstandigheden zorgen voor een achteruitgang van de economie vanaf 1480.

Brugge doet beroep op Keizer Karel gedurende de periode 1515-1555 om de welvaart te herwinnen. Er ontstaat een ware publiciteitscampagne. Ondanks de vele inspanningen valt de handel via het Zwin stil door de Opstand van de Nederlanden (1566-1648). Oorlog en economische malaise kenmerken het laatste kwart van de 16de eeuw.

Vanaf de 16de eeuw zijn een aantal kaarten van Brugge overgeleverd, waarop het projectgebied aangeduid kan worden (zie verder II.2.2). De kaarten zijn getuige van de omvang die Brugge in deze periode reeds aanneemt. Ondanks de economische malaise op het eind van de 16de eeuw is Brugge gedurende de middeleeuwen uitgegroeid tot een metropool.

Gedurende de Spaanse periode is er een versteningsproces van het centrum. De stadskerken worden na de beeldenstorm in ere hersteld binnen de Contrareformatie. In 1614 wordt de tweede stadsomwalling omgevormd tot een gebastioneerde vesting. Ca. 1620 kent de stad 27.000 inwoners binnen de vesten. Gedurende de 17de eeuw worden ook een groot aantal ambachtshuizen opgetrokken.

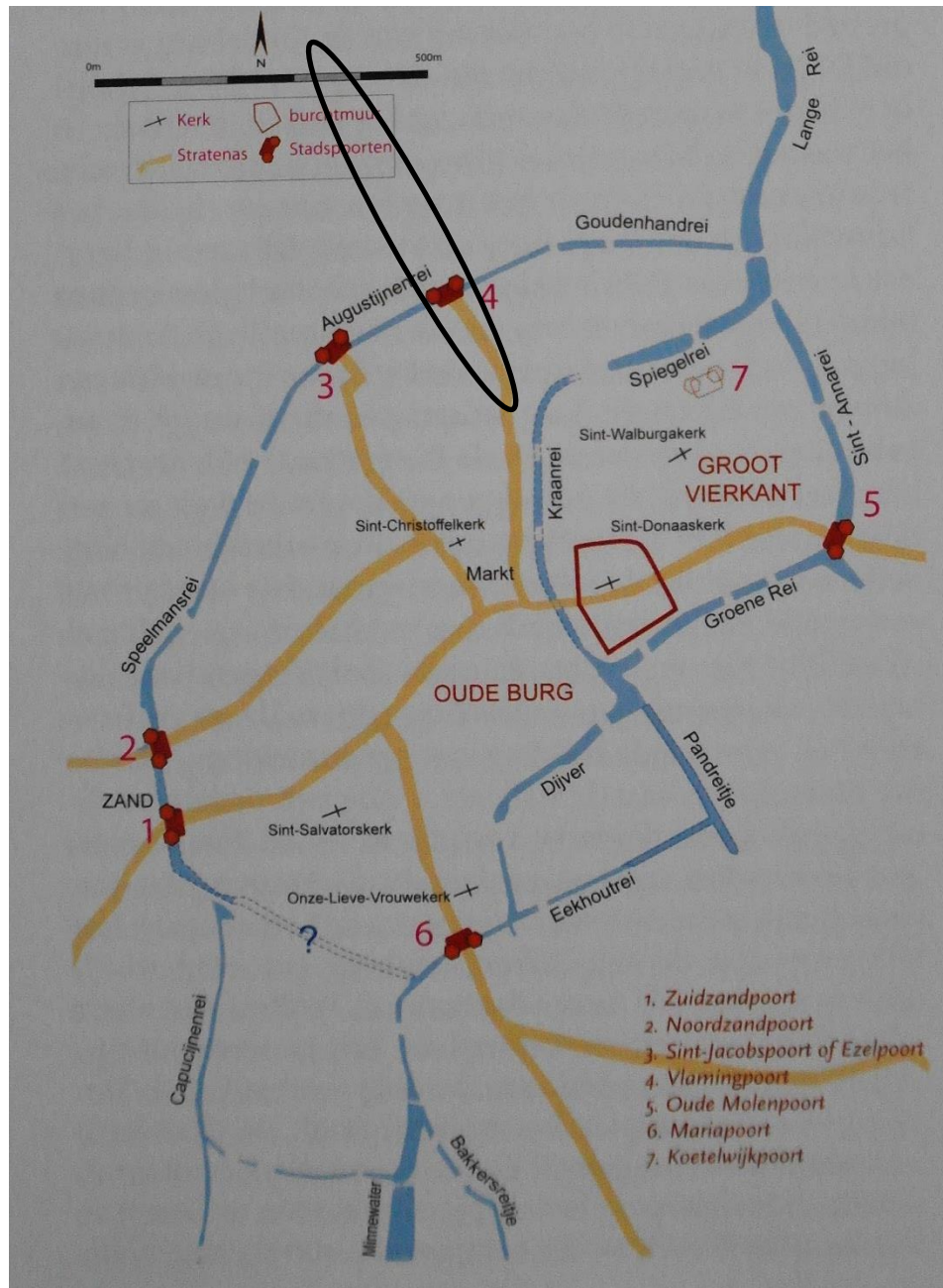
Tijdens het Oostenrijkse bewind in de 18de eeuw kent de stad een wederopbloei. Er worden in deze periode een aantal belangrijke infrastructuurwerken uitgevoerd, die een invloed hebben op het middeleeuws handelscentrum. In deze periode krijgt de Markt tevens zijn classicistische uitstraling.

Onder het Franse bewind, eind 18de eeuw, wordt Brugge hoofdplaats van het Leiedepartement. Er volgt een sekwestratie van religieuze goederen die op een diverse wijze verloopt. De Sint-Donaaskerk op de Burg wordt gesloopt.

Na de onafhankelijkheid van België wordt Brugge de hoofdstad van West-Vlaanderen. Economisch gaat het met Brugge gedurende deze 19de eeuw minder goed. De industrialisatie van Brugge komt slechts moeizaam op gang. Door de textielcrisis is er een plattelandsvlucht, wat resulteert in een demografische groei binnen de stad. Het inwonersaantal stijgt van 39.000 tot 50.000. In de tweede helft van de 19de eeuw groeit binnen intellectuele kringen de bezorgdheid over het historisch erfgoed van Brugge. Een voorbeeld is architect Delacenserie. Als stadsarchitect (1870-1892) is hij verantwoordelijk voor de meeste restauraties binnen en buiten de eerste stadsomwalling. Ook zijn leerling De Wulf is een voorstander van het behoud van de historisch gegroeide stedelijke infrastructuur. Pleinen, monumenten en aansluitende architectuur werden in hun historische samengroei gerespecteerd. De aantrekkingskracht die Brugge reeds in de 19de eeuw uitstraalt op kunstenaars en buitenlandse bezoekers, stimuleren het toerisme en de economie. Reeds in de jaren 1880 ontstaan toeristische verenigingen die dit toerisme coördineren. De reeds bestaande hotels kunnen niet langer aan de groeiende vraag naar accommodatie voldoen, wat leidt tot de bouw van heel wat nieuwe hotels. Getuige van het

historische bewustzijn van de stad Brugge is de continuïteit van het stadsplan doorheen de 19de en 20ste eeuw.

Door haar ligging achter het front heeft Brugge geen noemenswaardige vernielingen doorstaan tijdens de Eerste Wereldoorlog. Tijdens het interbellum gaat verbouwen en restaureren van historische bouwen verder. Eigenaars op de Burg en de Markt worden aangemoedigd hun huizen te restaureren in Neo-Brugse stijl. Functieverhuizingen binnen het centrum geven echter aanleiding tot verbouwingen. Bioscoopzalen, winkels, warenhuizen, etc. nemen historische gebouwen over. De enorme ontwikkeling van het verblijfstoerisme resulteert in de opmerkelijke toename van hotels in het centrum van Brugge gedurende de 20ste eeuw (AOE, erfgoedobject: 121224)

Figuur 7: Reconstructiekaart van het Brugge van Galbert in het begin van de 12de eeuw met aanduiding van het projectgebied (zwarte polygoon)(bron: Hillewaert, 2011, p.152)

2.2 Historische situering van het projectgebied

Het meest zuidelijke deel het plangebied (tracé Vlamingstraat vanaf hoek Academiestraat tot Vlamingbrug) maakt deel uit van de oudste kern van Brugge. Op vandaag bevatten diverse panden in de Vlamingstraat nog bouwsporen en/of een middeleeuwse kern (infra).

De Vlamingbrug vormde de grens van de eerste Brugse omwalling (1127) met één van de zes stadspoorten, de Vlamingpoort. Zeker al vanaf de volle middeleeuwen vertrok vanaf deze brug een belangrijke weg richting het poldergebied en het enkele kilometer noordwaarts gelegen Sint-Pieters-op-de-dijk. Over deze vroegste periode is vrij weinig informatie beschikbaar.

In archivalische bronnen wordt het gebied vanaf de late 13de eeuw algemeen omschreven als *Bucten Vlamingpoorte (1291)*.

“De omgeving buiten de eerste omwalling stond onder het beheer van heerlijkheden zoals het Proosse, het Sijseelse, het Maandagse, het Voormezeelse, het Praetse. De schepenen van Brugge kochten de gronden uit die omgeving één voor één af van die heerlijkheden, totdat omstreeks 1275 alle gronden tot wat later de tweede omwalling zou worden, tot de rechtsbevoegdheid van het Brugse schependom behoren” (De Hooghe, 2003).

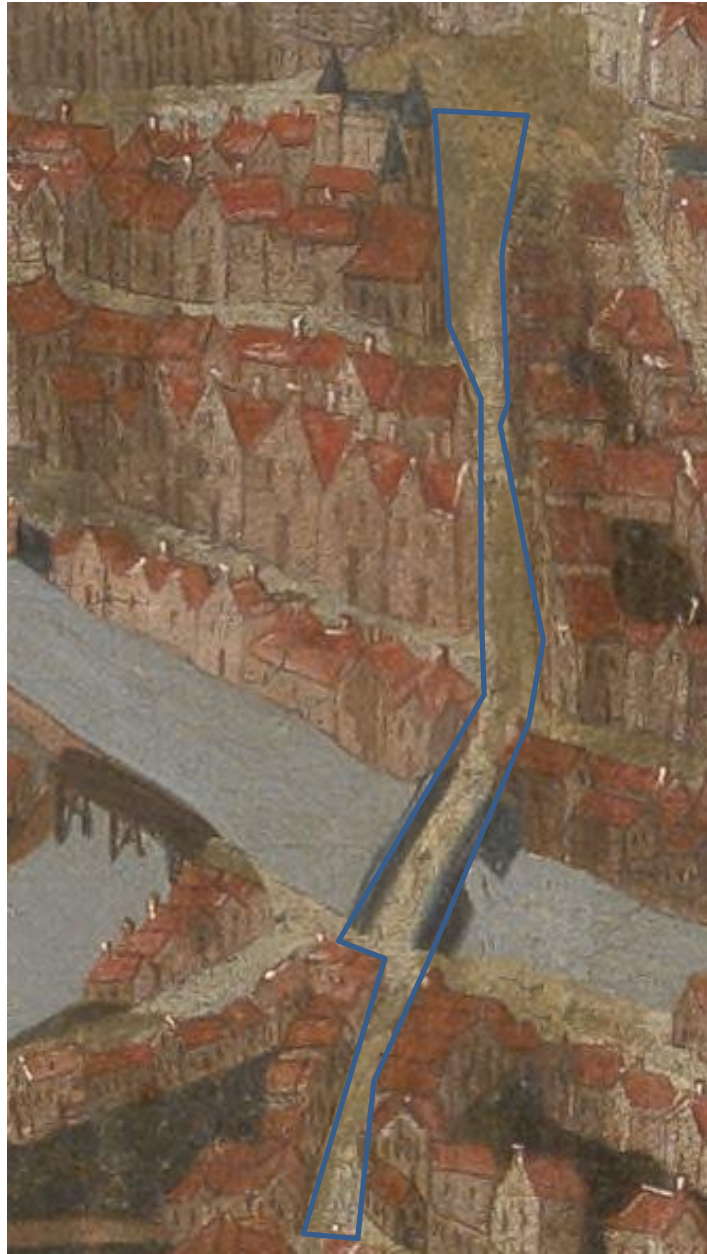
Deze gronden worden aansluitend ontwaterd en bouwrijp gemaakt. De Augustijnen bouwen reeds in 1286 een klooster net buiten de eerste omwalling, gevat tussen het bouwblok Jan Miraelstraat-Augustijnenrei-Hoedenmakersstraat.

Het volledige plangebied wordt met de aanleg van de tweede omwalling (1297-1299) opgenomen in het stedelijk weefsel van Brugge en de Vlamingstraat wordt een volwaardige poortstraat, waarbij het gedeelte over de brug de naam **Vlamingdam** kreeg. Dit naar de keerdam die er werd gebouwd om te beletten dat het stadsdeel, dat lager lag dan de vestingen, onder water zou lopen. In 1305 komt de naam ‘Vlamingdam’ al voor in archivalische bronnen.

Aan westzijde van de Vlamingdam staan enkele opmerkelijke bouwvolumes waaronder twee van de schuttersgilde van St-Joris. Het ‘Oudhof’ werd opgetrokken vanaf 1492 en bestond uit een omvangrijk domein met clublokalen, een overdekte gaanderij met schietstanden, een kapel en een fraaie toren zoals te zien op de kaart van Marcus Gerards (infra). Na een interne splitsing wordt in 1540 een ‘Nieuwhof’ gerealiseerd. Het gebied nabij de tweede stadsomwalling blijft eeuwenlang weinig dens bebouwd, in de groene zones komen diverse heesters voor.

Vanaf de 16de eeuw zijn een aantal kaarten van Brugge overgeleverd, waarop het projectgebied aangeduid kan worden:

Een eerste cartografische bron is het zogenaamde “geschilderd plan van Brugge” (1537-1556)(figuur 10). Eigenlijk is dit geen plan maar een *chorografie* of een schuin bovenzicht. Deze kaart is duidelijk opgesteld om het imago van de stad op te krikken, met de klemtoon op het netwerk van waterwegen, met als culminatiepunt een volstrekt fictieve handelskom. Recent onderzoek heeft gewezen op de gevaren van het gebruik van dit document in detailstudies (Linsingh, 2016).

Figuur 8a: uitsnede 1/2 uit het zogenaamde 'geschilderd plan van Brugge, gedateerd tussen 1537 en 1557. (bron: Kaartdata Musea Brugge)

Figuur 8b: uitsnede 2/2 uit het zogenaamde 'geschilderd plan van Brugge, gedateerd tussen 1537 en 1557. (bron: Kaartdata Musea Brugge)

Het plangebied omvat een lange straat met licht krommend tracé, vertrekkende vanaf de hoek van de Academiestraat tot aan de Vlamingdam. De Vlamingbrug over de Augustijnenrei is duidelijk al uitgevoerd in steen. De weergegeven bewoningsdichtheid van private woningen is vrij groot in het zuiden van het plangebied, maar neemt duidelijk af voorbij de Sint-Clarastraat. Verder ten noorden in de huidige Sint-Jorisstraat/Vlamingdam is er aaneensluitende bebouwing aan de oostelijke straatzijde, de westelijke straatzijde is duidelijk minder of niet bebouwd.

In de omgeving staan er enkele volumes met blauw dak weergegeven (d.w.z. met een (semi-openbare functie), te identificeren met het Oudhof van de schuttersgilde van Sint-Joris (vanaf 1492), het klooster van de Karmelietessen van Sion (vanaf 1488) en op de dubbele walgracht tenslotte de Vlamingdam zelf. Deze laatste ligt dus duidelijk niet binnen de contouren van het plangebied.

Opvallend verder is dat het stratenpatroon zoals weergegeven op het geschilderd plan geen noemenswaardige wijzigingen ten opzichte van het huidige stratenpatroon vertoont. Er is sprake van twee verdwenen, naamloze straatjes in het noordoosten van het plangebied (infra, archeologische voorkennis).

Figuur 9: uitsnede uit de kaart van Deventer, 1560 (bron: kaartenhuisbrugge.be)

De kaart van Jacob van Deventer (circa 1560) is de eerste nauwkeurige plattegrond van Brugge, opgemaakt met behulp van driehoeksmeting op het terrein. De gebouwen zijn summier in perspectief weergegeven. We zien eenzelfde beeld als op het geschilderd plan. De enige noemenswaardige afwezige is de Vlamingdam zelf, die toen zeker nog recht stond? De kaart van Marcus Gerards uit 1562 (figuur 10) is een interessante kaart voor de kennis van het laatmiddeleeuwse Brugge. Op het plan is een tweetalige legende in het Frans en het Nederlands opgenomen met verwijzingen naar 89 belangrijke instellingen, gebouwen of plaatsen. Dit maakt de lokalisatie van het projectgebied zeer betrouwbaar.

Het projectgebied begint vanaf de *Oude Burse* en volgt het tracé van de *Korte Vlaming Straete*. Het vervolg aan de overzijde van Vlamingbrug heet *Vlamynkdam*. Qua densiteit zien we eenzelfde beeld zoals weergegeven op de contemporaine Deventerkaart. Beide straten worden geflankeerd door een lintbebouwing van breed-en diephuizen met achtererven. De oostelijke zijde is duidelijk minder dicht bebouwd vanaf de huidige Sint-Clarastraat tot aan de Vlamingdam. De twee verdwenen straatjes hebben ook op Marcus Gerards geen naam.

Qua openbare gebouwen springen nog steeds het 'Oudhof van de schuttersgilde van Sint-Joris' in het oog, alsook het 'klooster van de Karmelietessen van Sion', beiden aan de westzijde van de Vlamingdam.

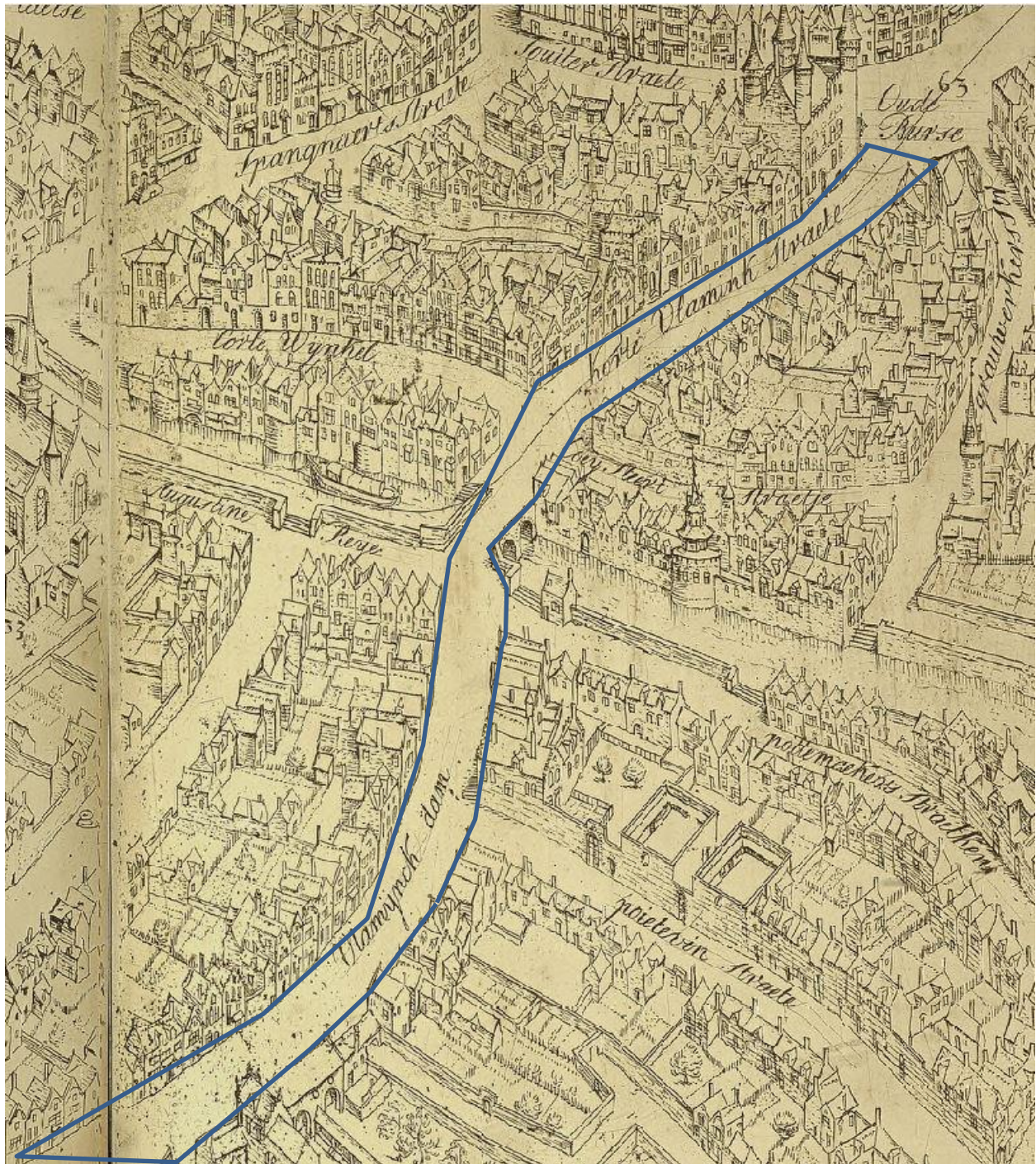
Ten noorden en dus duidelijk niet meer binnen het plangebied zien we een zeer gedetailleerde weergave van de 14de-eeuwse Vlamingdam: een langgerekt bouwvolume met toren aan de oostzijde dat het waterpeil tussen de binnenste en de buitenste walgracht kon regelen zodat het lagergelegen gedeelte van de binnenstad ter hoogte van de Vlamingdam niet zou onder lopen. De Vlamingdam is de enige dergelijke constructie, voor het overige telde de tweede Brugse stadsomwalling 9 poorten.

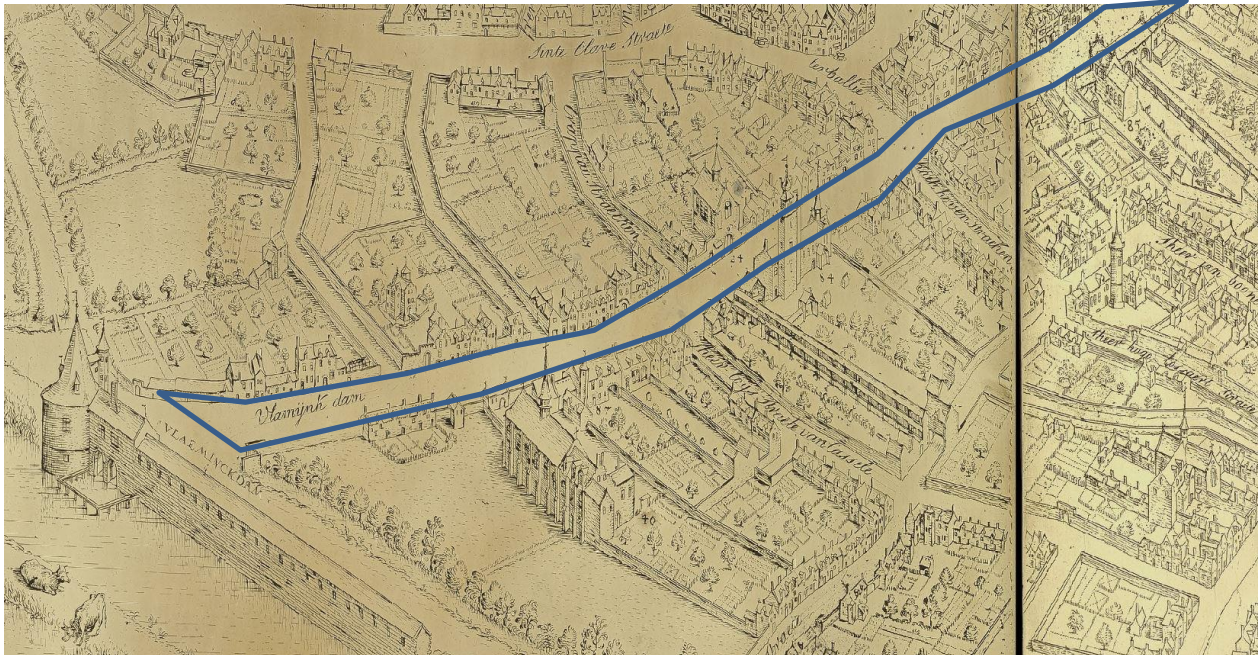
Binnen het plangebied zien we verder geen enkele afbeelding van een openbare waterput afgebeeld. Er loopt dan ook geen moerbuisleiding door het plangebied (Van Oosten, 2018; Vandevyvere, 1983).

Onder het Calvinistische stadsbestuur (1578-1584) werd Brugge bestuurlijk ingedeeld in zes secties: Sint-Jans, Sint-Donaas, Onze-Lieve-Vrouw, Sint-Jakobs, Sint-Niklaas en Carmers. Per *zestendeel* werd een reeks registers opgemaakt waarin elk huis één startpagina kreeg. Op deze pagina of folio werd elke verkoop, hypotheek, erfdienstbaarheid, inbeslagneming, enz. chronologisch bijgehouden. Deze registers, bewaard in het stadsarchief van Brugge, beslaan de periode 1580 tot circa 1800 en vormen het 'Oud Kadaster' van Brugge. Delen hiervan zijn digitaal ontsloten via de website www.kaartenhuisbrugge.be Het plangebied, vormde de grens tussen het Sint-Jakobszestendeel (huizen aan de westzijde van de straat) en het Sint-Niklaaszestendeel (panden aan de oostzijde), maar maakt deel uit van het openbaar domein waardoor geen informatie beschikbaar is.

Op de website Kaart en Huis Brugge zijn nog meerdere cartografische bronnen beschikbaar van de Brugse binnenstad voor de 17de en de 18de eeuw². Deze geven meestal slechts een veralgemeende weergave van de verschillende woonblokken, zonder details van de individuele huizen en publieke gebouwen. Op al deze kaarten behoort het plangebied integraal tot het stratenpatroon. Er zijn geen wijzigingen waar te nemen ten opzichte van de oudere cartografische bronnen. Omwille van deze reden is het weinig zinvol om deze hier te reproduceren.

² Het gaat onder meer om de kaarten 'Jan Lobbrecht (1690)', 'anonieme militaire kaart (ca 1690)', 'F. De Wit (1709)', 'Bruges à 7 lieus de Gand (1746)', kaart Basiré (1758), 'C. Janssens (1777)'

Figuur 10a-b: uitsnede uit de kaart van Marcus Gerards, 1562 (bron: kaartenhuisbrugge.be)

De enige grootschalige wijziging in de ruime omgeving is het heraanleggen van de vesting naar Frans model met bastions en ravelijnen (1641), waarbij de Vlamingdam gesupprimeerd wordt (cfr. Sanderuskaart, figuur 11).

Op de Kabinetskaart van de Oostenrijkse Nederlanden, de zgn. Ferrariskaart, zien we geen bijkomende wijzigingen binnen het plangebied (Plan 10).

Vanaf de 19de eeuw neemt het aantal bewaarde archivalische en cartografische bronnen aanzienlijk toe:

Op alle beschikbare plannen is het plangebied ongewijzigd en onderdeel van het stratenpatroon van de stad: het Napoleontisch kadasterplan (1811)(figuur 12); het primitief kadaster uit 1835 (figuur 13); de Poppkaart van 1854 (Plan 12 in bijlage) en de Poppkaart van 1865 (Plan 13).

Voor wat de *archivalia* betreft zijn volgende relevante bronnen opgesnord:

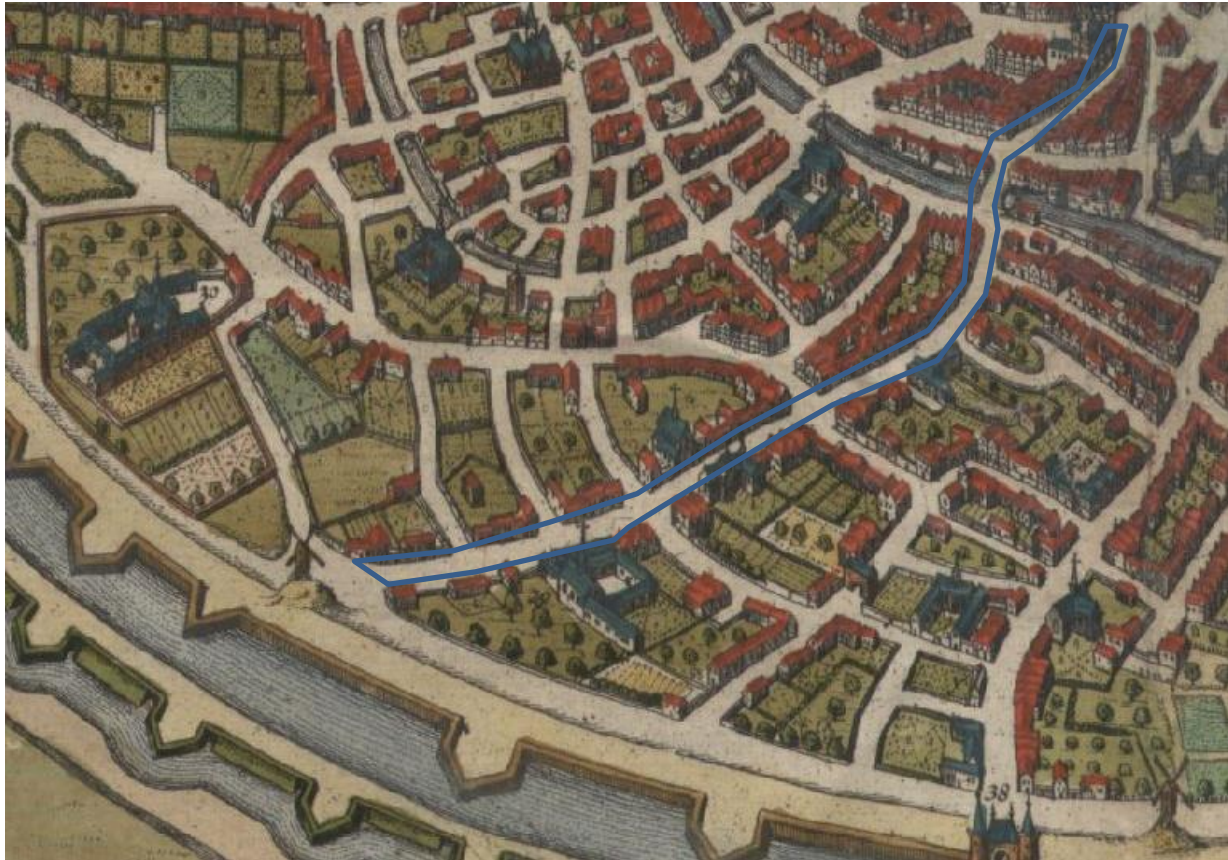
Een niet-exact gedateerd, maar uit de Franse periode stammend archiefdocument bewaard in het Brugse stadsarchief geeft een lijst weer van alle gekende kelders, waterputten, beerputten, etc. aangelegd onder de openbare weg (figuur 14).

- In de eerste kolom een cijfer waarvan onduidelijk is waarop het slaat
- In de tweede kolom de straatnaam
- In de derde kolom het oude Oostenrijkse huisnummer wat toelaat aan de hand van de Poppkaart de plaats precies te lokaliseren
- In de vierde kolom het in die periode nieuwe huisnummer
- In de vijfde kolom de eigenaar in de tijd
- In de zesde kolom waarop de cijnspacht slaat
- In de kolommen rechts verwijzingen naar oude archiefdocumenten en bedragen van de pachten

Belangrijk voor dit dossier is dat de Vlamingstraat en de Sint-Jorisstraat niet in deze lijst voorkomen. Met dank aan Jan Anseeuw (stadsarchief Brugge) voor het aanleveren van deze informatie!

[illegible]

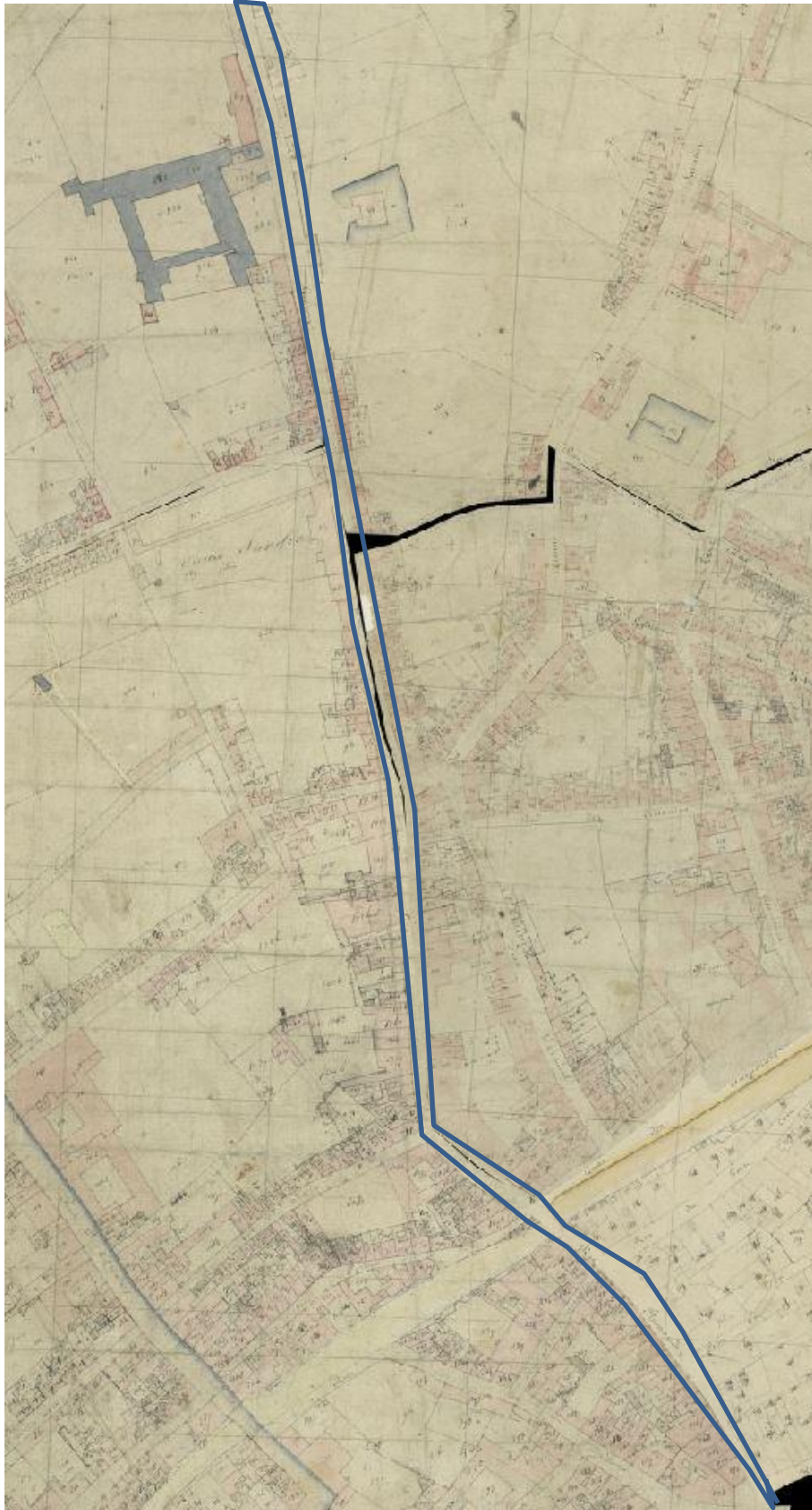
Fig. 14: Vroeg-19de-eeuwse oplijsting van alle gekende constructies onder de openbare weg (SAB, Hedendaags Archief, Afdeling Kadaster, Belastingen en Taksen, register 'Redevances emphytéotiques', s.d.)

Figuur 11: Uitsnede uit de Sanderuskaart, 1641 (bron: kaartenhuisbrugge.be)

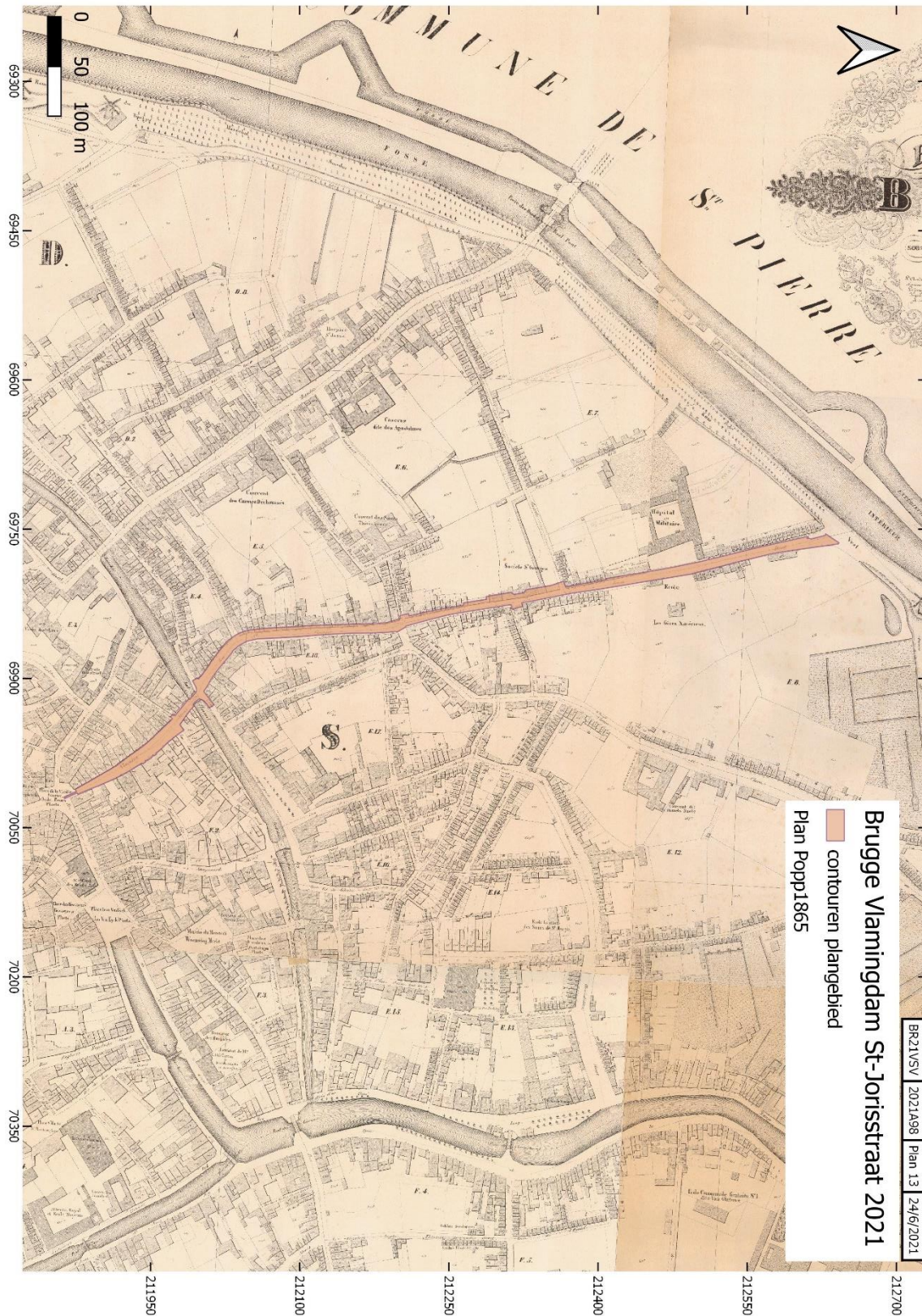
Plan 9: het projectgebied op de Kabinetskaart (oranje polygoon)(bron: geopunt)

Figuur 12: het plangebied op de kadasterkaart uit 1811 (bron: Kaartdata Musea Brugge)

Figuur 13: het plangebied op de kadasterkaart uit 1835 (bron: Kaartdata Musea Brugge)

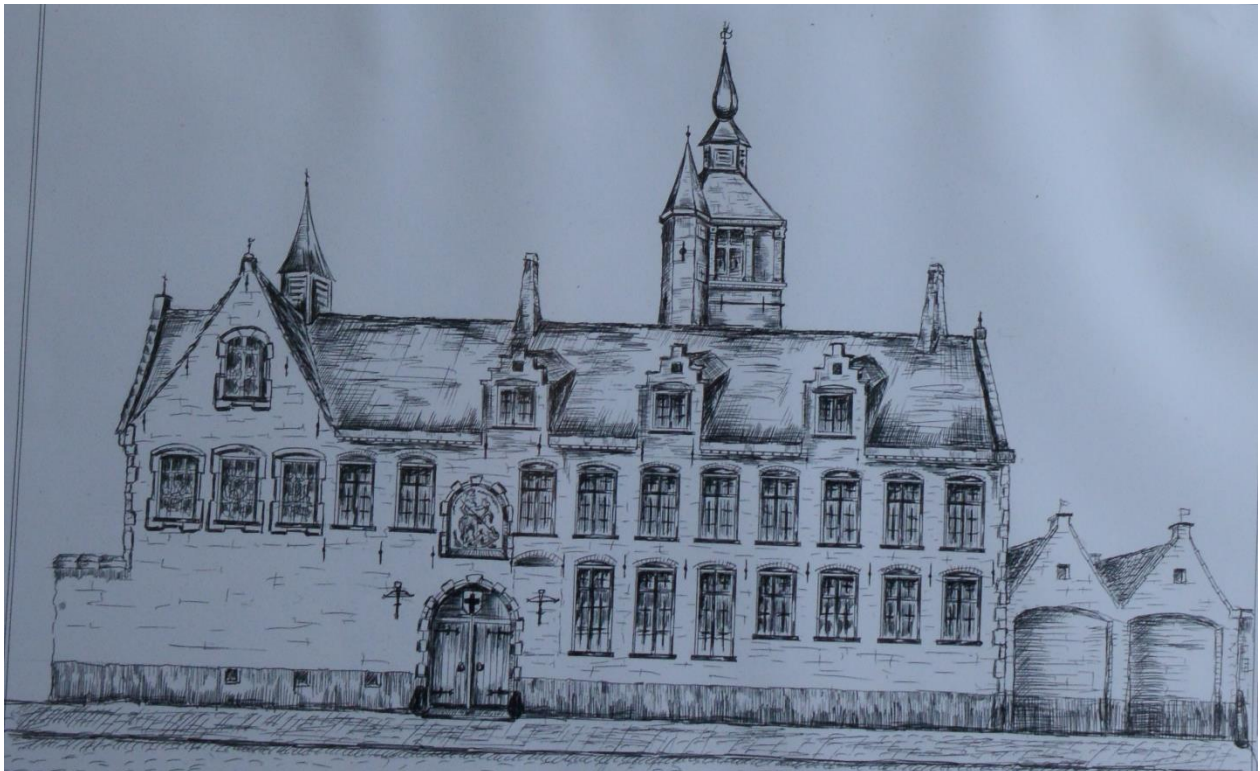

Plan 13 : het plangebied op de Popp-kaart, versie 1865 (bron: Kaartdata Musea Brugge)

In 1879 worden de vervallen gebouwen van het Oudhof van de schuttersgilde van Sint-Joris gesloopt. Op die plaats komt de Normaalschool (huidig Howest, campus Brugge-centrum) een imposant neogotische complex van Louis Delacenserie (beschermd als monument).

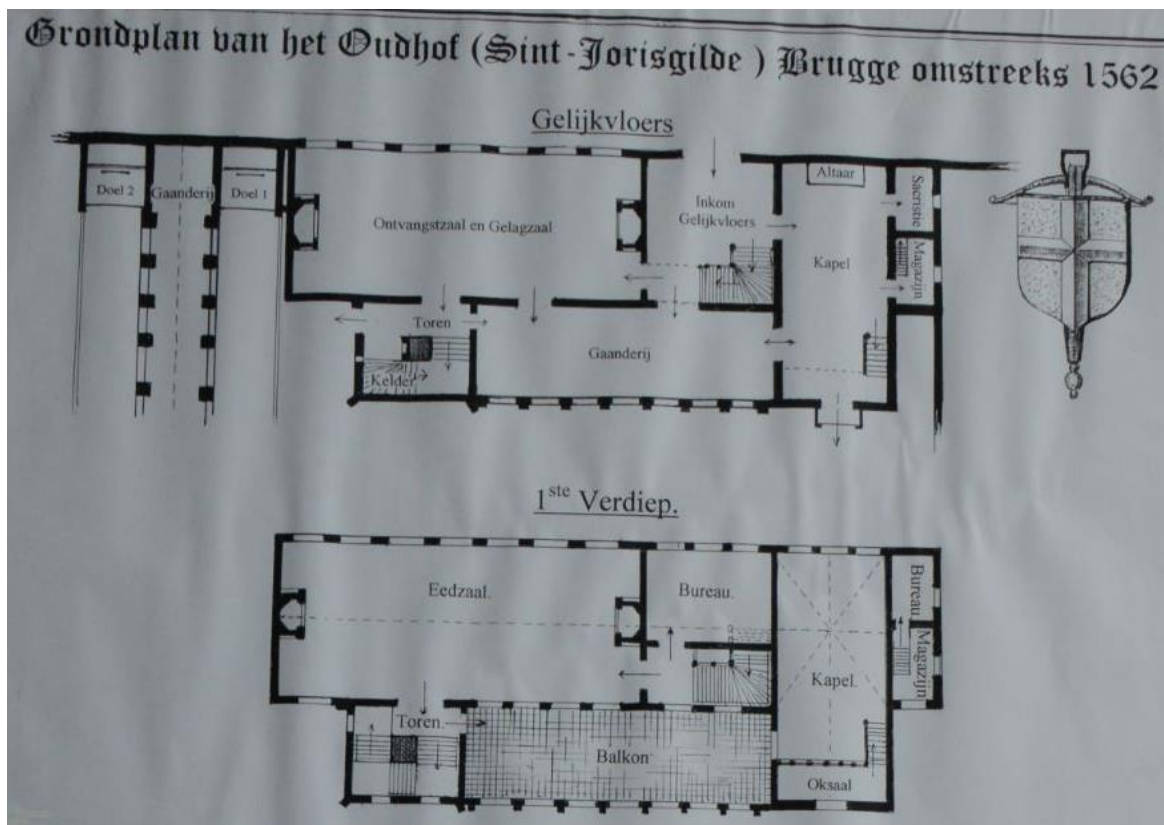
Enkel de toren, die tegen de toenmalige achtergevel stond, wordt behouden in het nieuwe ontwerp. De toren is eveneens beschermd als monument en wordt omstreeks 2010 gerestaureerd. De archivaris van de nog bestaande St-Jorisgilde, de heer Omer Minnebo, heeft enkele reconstructies gemaakt op basis van bestaande kaarten en schilderijen in privé-collecties (figuren 14-15). Er werd nog geen archeologisch onderzoek uitgevoerd ter hoogte van dit complex.

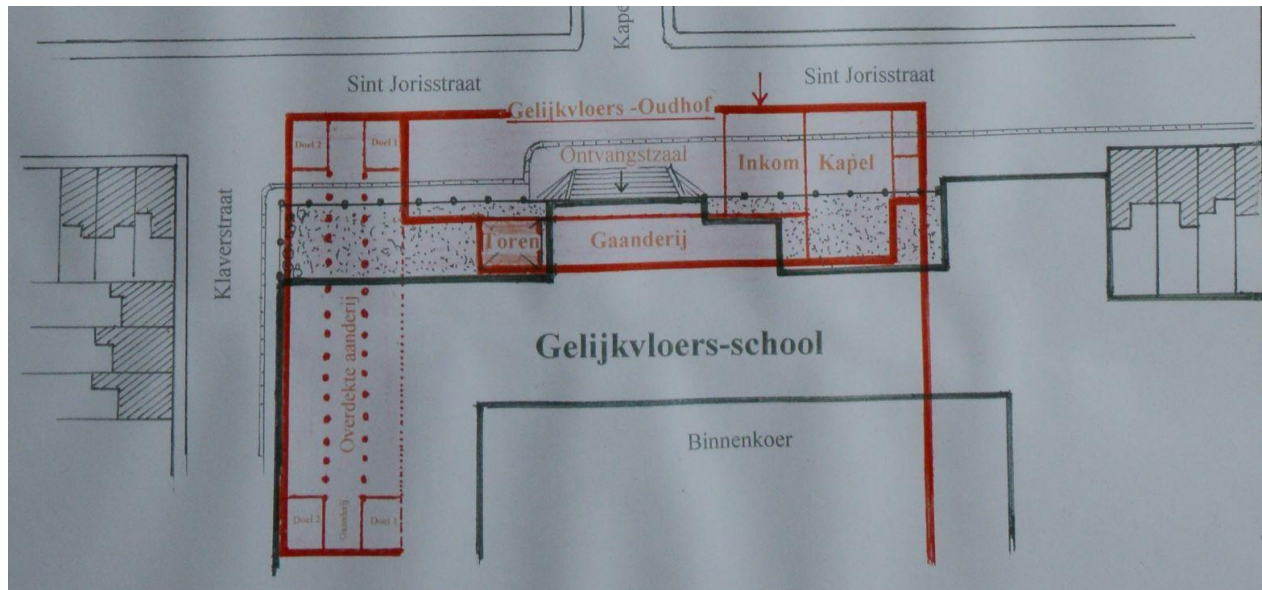
Belangrijk voor deze impactanalyse is dat de Normaalschool dieper naar achteren ingeplant is dan het Oudhof, tzt er is op straatblok-niveau een rooilijnverschuiving opgetreden. Hoewel we deze verschuiving niet exact kunnen situeren, lijkt het erop dat delen van het Oudhof zich onder de huidige rijweg bevinden. De geplande werkzaamheden vormen aldus een bedreiging voor het mogelijk aanwezige archeologisch bodemarchief.

Figuur 14a-b: Pentekening/reconstructie van het Oudhof van de schuttersgilde van St-Joris, straatzijde en tuinzijde (Omer Minnebo, archivaris St-Jorisgilde).

Figuur 15a-b: GP en overlay GP met Rijksnormaalschool (Omer Minnebo, archivaris St-Jorisgilde)

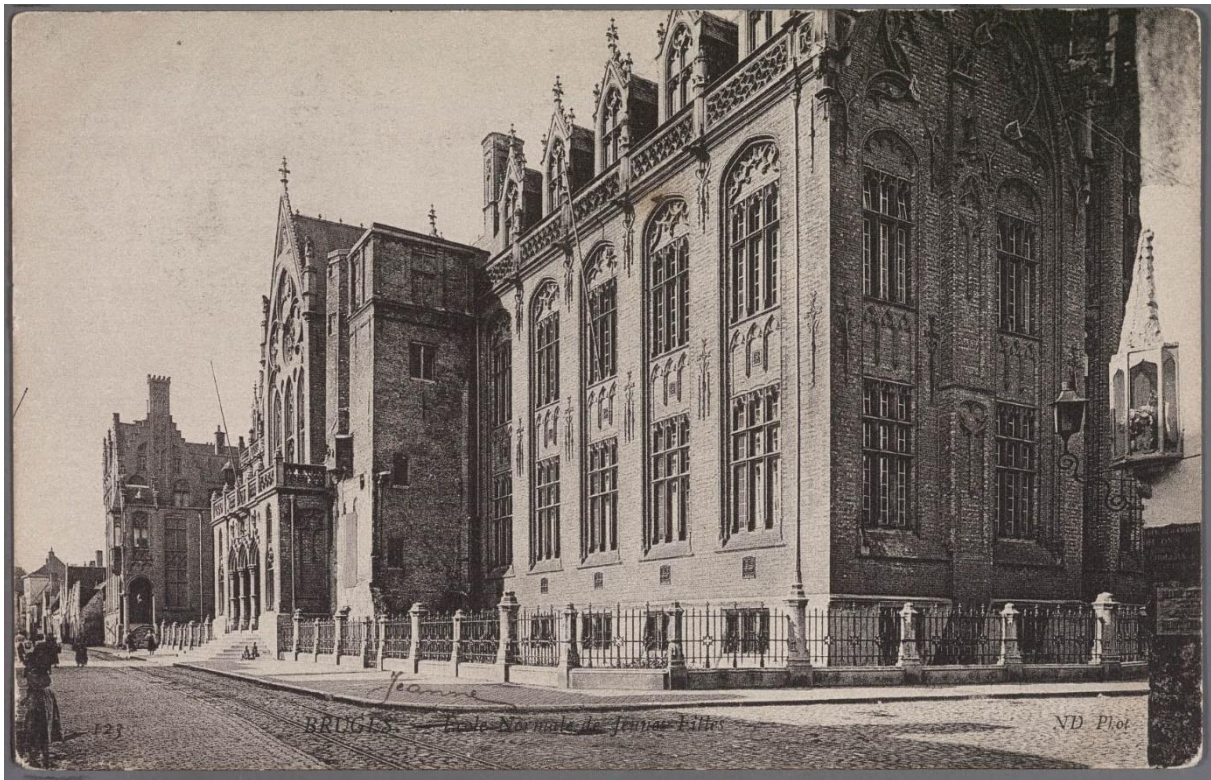
Op de kadasterkaart uit 1899 (figuur 16) zien we twee wijzigingen t.o.v. de oudere kadasterkaarten: de Rijksnormaalschool staat op de plaats van het eerdere Oudhof en de onbebouwde delen in het uiterste noorden van het plangebied worden bebouwd met eenvoudige, kleine 19de-eeuwse arbeiderswoningen.

Ook in de 20ste eeuw lijkt het stratenpatroon op basis van de beschikbare cartografische bronnen ongewijzigd.

In de as Vlamingstraat-St-Jorisstraat wordt in de jaren 1910 een tramspoor in gebruik genomen. Een historische foto, genomen tussen 1913 en 1920, toont dat de trambedding aan de westzijde van de straat lag (figuur 17). Het plaatsen van tramsporen gaat gepaard met een beperkte ingreep in de bodem. De tram wordt in 1950 afgeschaft.

Figuur 16: het plangebied op de kadasterkaart uit 1899 (bron: Kaartdata Musea Brugge)

Figuur 17: Sint-Jorisstraat gezien vanuit Vlamingdam met tramlijn, getrokken ca 1913-1920 (bron: erfgoedbrugge.be inv.nr. FOB031)

Wellicht dateert de huidige riolering die de ganse Katelijnestraat en Arsenaalstraat doorsnijdt (zie syntheseplan 'bestaande toestand') van de heraanleg van de straat na het verwijderen van de tramsporen. Zeker weten we dit niet. De riooldiameter zoals weergegeven op het plan bestaande toestand (zie bijlagen) bedraagt op vandaag **slechts 30cm**, wat een zekere ouderdom laat vermoeden. Bij deze werken zal een zekere bodemverstoring plaats gevonden hebben.

In de loop van de jaren 1970 werden in de binnenstad van Brugge, in het kader van saneringswerken, rioleringstracés gelegd en/of vernieuwd. Binnen het plangebied zijn vermoedelijk een aantal aanpassingen doorgevoerd.

Op alle beschikbare plannen, zijnde de Topografische kaart van het ministerie van openbare werken en wederopbouw (Plan 14 in bijlage), de orthofotomozaïek uit 1971 (Plan 15 in bijlage), de orthofotomozaïek uit 1979-1990 (Plan 16 in bijlage) en de meest recente orthofoto (Plan 17) zijn geen noemenswaardige wijzigingen op het plangebied vast te stellen. Het blijft integraal onderdeel van het stratenpatroon, zoals het wellicht al eeuwen is, met uitzondering van de zone van het voormalige Oudhof.

In de ondergrond vinden echter nog diverse bodemingrepen plaats in de loop van de 20ste eeuw. Op de bestaande KLIP-plannen staat dat de aardgasleiding centraal in de wegkoffer ligt (diameter 20 à 40 cm, naargelang de normering 60 à 80 cm diep). De overige nutsleidingen en huisaansluitingen bevinden zich allemaal onder de voetpaden aan weerszijden van de straat.

Sinds oktober 2020 worden de nutsleidingen onder het voetpad vernieuwd, werkzaamheden die niet vergunningsplichtig zijn, ter voorbereiding van de in deze nota beschreven werkzaamheden.

Plan 17: het plangebied (oranje polygoon) weergegeven op de meest recente orthofoto(bron: AGIV)

3. Archeologische voorkennis

Binnen het plangebied zelf zijn in de CAI géén archeologische sites getekend. In de onmiddellijke omgeving zijn er echter wel een aantal gekend. Het gaat onder meer om:

- Restanten van de halfronde toren van de eerste stadsomwalling ter hoogte van het Pottenmakersstraatje (CAI id 158569)
- Een archeologisch vooronderzoek in de Kapelstraat (CAI id 160447) levert diverse mestkuilen, muurresten en ophogingspakketten op. Verder onderzoek wordt niet aanbevolen.
- Een archeologische werfopvolging, uitgevoerd door de toenmalige stedelijke archeologisch dienst, bij de bouw van een nieuw kloosterpand (CAI id 155175)

Vlamingdam

De bouw van een nieuw kloosterpand door het Sociaal en Cultureel Dienstbetoon Sint-Dominikus vzw. langs de Vlamingdam, vormde de aanleiding tot het uitvoeren van een archeologische controle op deze plaats. Tijdens de maand april 1992 volgde de Stedelijke Archeologische Dienst van nabij de graafwerken die aan de eerste fase van de nieuwbouw vooraf gingen.

Dit onderzoek was mogelijk dankzij de zeer gewaardeerde medewerking van de zusters Dominikanessen en architect G. Debruyne. De vroegste sporen die werden aangetroffen, gaan terug tot de volle middeleeuwen. In de eerste plaats werd vastgesteld dat het terrein tussen de Vlamingdam en de St.-Clarastraat tijdens deze periode helemaal niet zo vlak was als het er nu uitziet: ver-

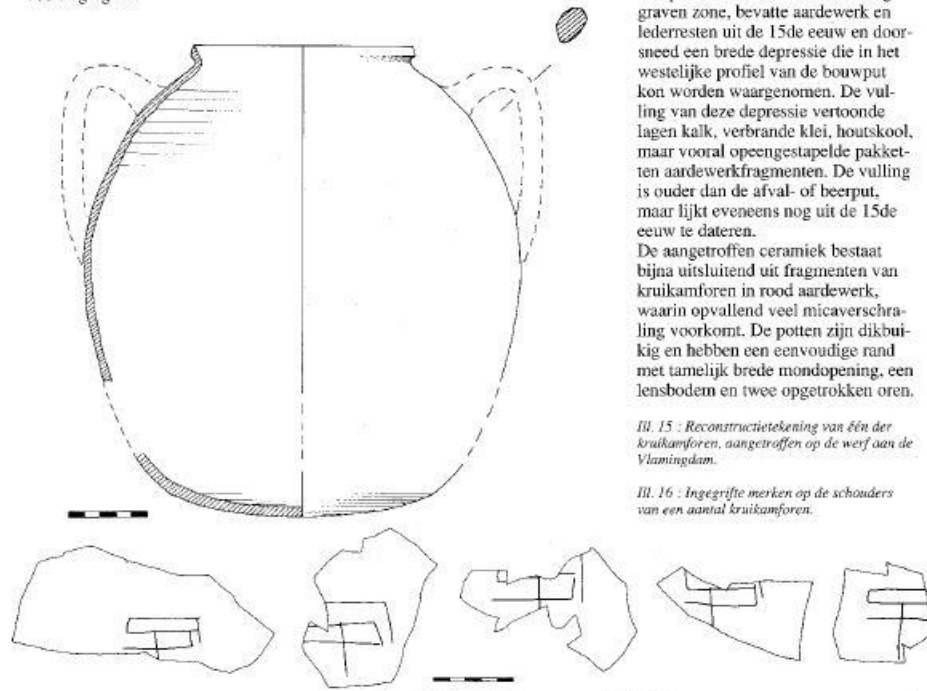
scheidene depressies en/of grachten werden ingetekend. Het geringe schervenmateriaal dat er in werd aangetroffen, dateert wellicht uit de 11de en/of 12de eeuw. Het betreft enkele fragmenten gewoon lokaal grijs aardewerk, evenals een paar scherven afkomstig van kruiken uit het Rijnland.

Een met planken afgelijnde afval- of beerput in de ZW hoek van de uitgegraven zone, bevatte aardewerk en lederresten uit de 15de eeuw en doorsneed een brede depressie die in het westelijke profiel van de bouwput kon worden waargenomen. De vulling van deze depressie vertoonde lagen kalk, verbrande klei, houtskool, maar vooral opeengestapelde pakketten aardewerkfragmenten. De vulling is ouder dan de afval- of beerput, maar lijkt eveneens nog uit de 15de eeuw te dateren.

De aangetroffen ceramiek bestaat bijna uitsluitend uit fragmenten van kruikamforen in rood aardewerk, waarin opvallend veel micaverschraling voorkomt. De potten zijn dikbui-kig en hebben een eenvoudige rand met tamelijk brede mondopening, een lensbodem en twee opgetrokken oren.

Ill. 15 : Reconstructietekening van één der kruikamforen, aangetroffen op de werf aan de Vlamingdam.

Ill. 16 : Ingegrifte merken op de schouders van een aantal kruikamforen.

Figuur 18: rapport van het onderzoekje, BSM 1993 (Hillewaert, 1993).

Verder is nog een recent onderzoek in de Sint-Jorisstraat relevant om te vermelden:

- Archeologisch vooronderzoek St-Jorisstraat 25-27:

"Bewoning in de vorm van funderingsresten werden tijdens het proefputtenonderzoek niet aangetroffen. Wel werden zogenaamde achterfstructuren waargenomen. In werkput 3 werd een deel van een waterput waargenomen. Op basis van de vondsten in de aanleg sleuf (S8) en de baksteenformaten kan de structuur voorzichtig in het begin van de nieuwe tijden gedateerd worden. Net ten oosten van de waterput werd een kleine structuur S4 gevonden.

Wat de functie van deze kleine en dunne fundering was is onduidelijk. De aangetroffen structuren kunnen in verband gebracht worden met de afgebeelde bewoning op de kaart van Marcus Gerards (1562)

In drie van de 5 aangelegde proefputten (put 1, 3 en 5) werd de onaangeroerde grond vastgesteld. Deze zogenaamde moederbodem bestond uit vrij vochtig steriel geelbruin Pleistoceen zand. In werkput 1 werd de moederbodem op een TAW van **+4,98m** (-2,6m onder het maaiveld) aangetroffen, in werkputten 3 en 5 was dit op respectievelijk op een diepte van **-2m (+4,6m TAW)** en **-2,4m (+4,3m TAW)**."

->pers.communicatie Bart Bot, 2021

In de Vlamingstraat zijn op vandaag nog diverse panden met een middeleeuwse kern, die ter aanvulling ook aangeduid zijn op onderstaande kaarten (ongepubliceerd archief, Dirk van Eenoooghe).

Verder ten westen richting het Ezelstraatkwartier zijn in het recente verleden enkele kleinere onderzoeken uitgevoerd, waaronder:

- CAI id 159045

Mechanische prospectie (2011); NK: 150 meter

Late middeleeuwen: Elisabethklooster; In 1518 wordt het klooster omgevormd tot een school voor arme meisjes. De school krijgt de bijnaam "De arme Maagdekens" Er werden bakstenen funderingsresten teruggevonden van de school en het klooster. Enkele bijzondere vondsten wijzen op de aanwezigheid van de arme meisjes: spinschijfje en vingerhoedje. Het oostelijk deel van het terrein werd wellicht gebruikt als tuin.

- ➔ Bron: Decraemer S. e.a. 2012, Raakvlak Intergemeentelijke Dienst Archeologie Brugge & Ommeland Jaarverslag 2011, Brugge. & Verwerft D. 2011, Resultaten archeologisch vooronderzoek Ezelstraat / Hugo Losschaertstraat / Kalverstraat, Brugge, Raakvlak.
- CAI Id 218792

Mechanische prospectie (2011); NK: 15 meter

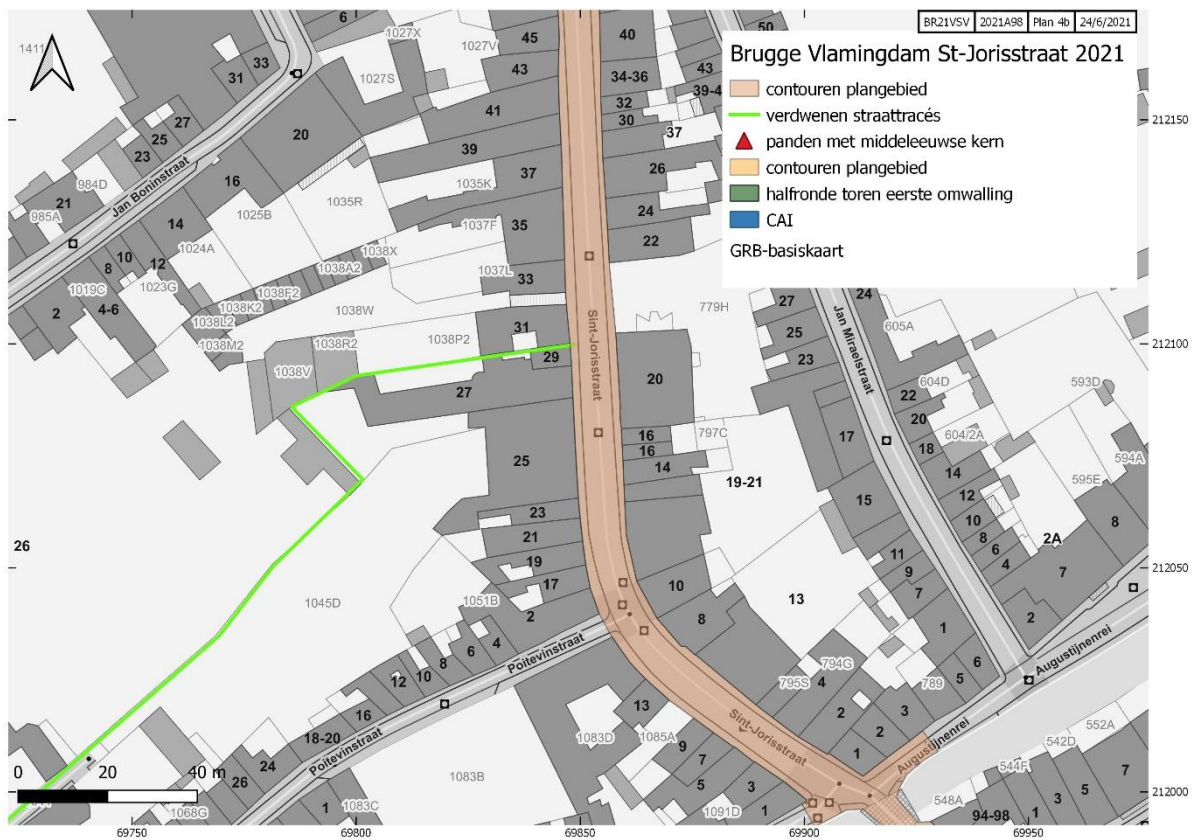
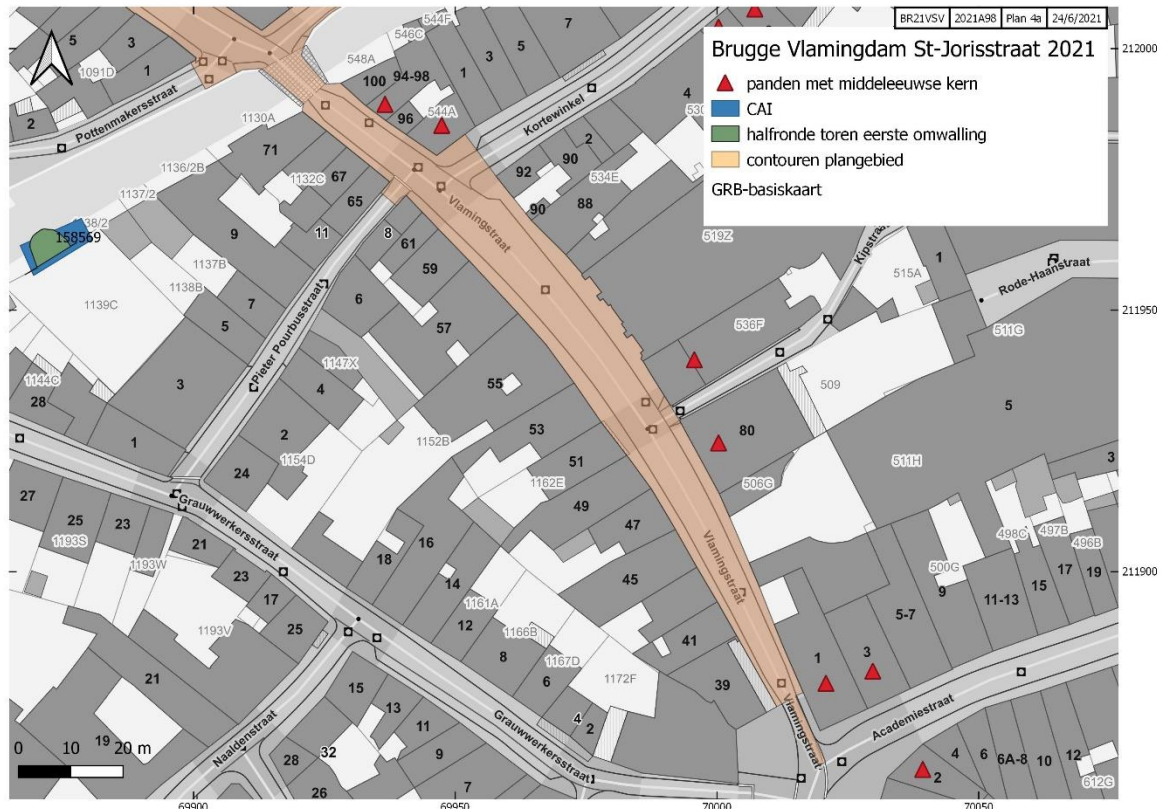
Late middeleeuwen: 2 waterputten en een mestkuil

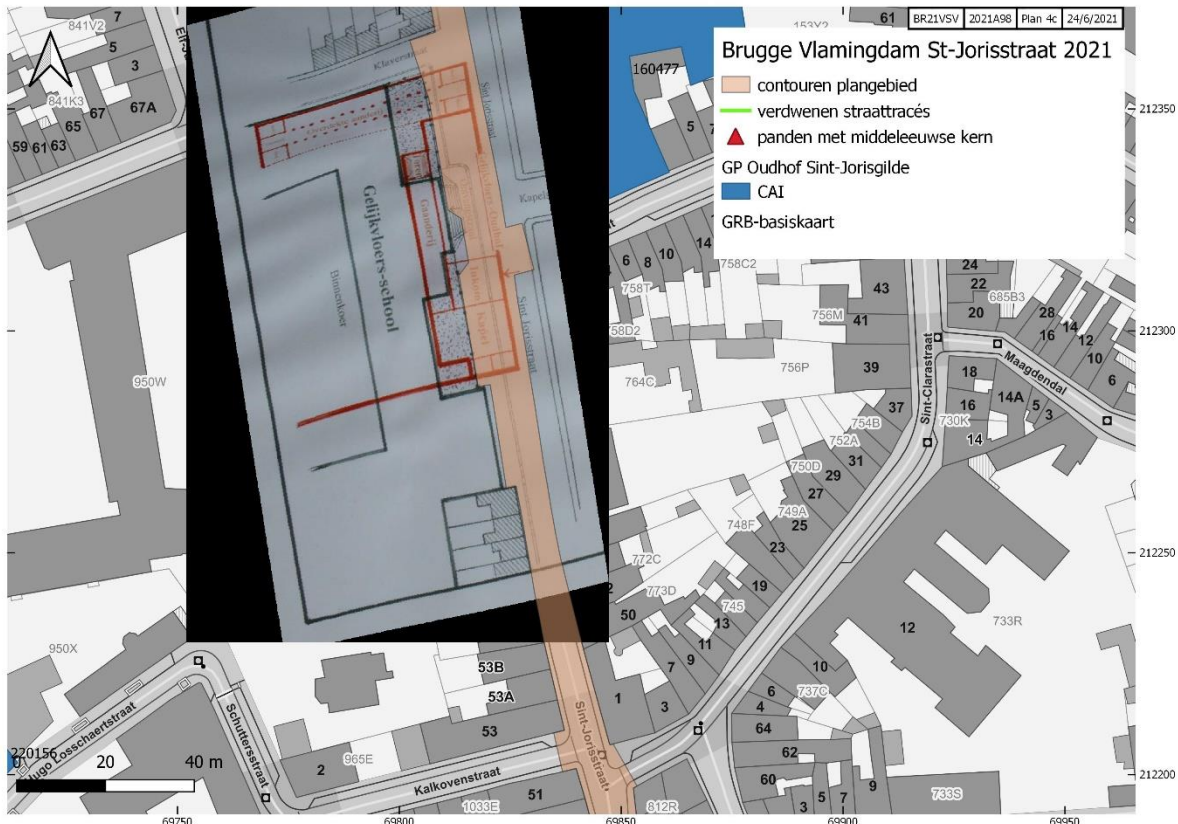
Nieuwe tijd: ophogingspakket van ca 1,5m dik.

- ➔ Bron: Verwerft D. 2011: Verslag: archeologisch proefonderzoek Ezelstraat, Brugge, Raakvlak nota, Brugge.
- CAI Id 220156

Belangrijk in het licht van de geplande werkzaamheden is dat op basis van enkele oudere en recente archeologische onderzoeken de oudste archeologische sporen en structuren op en nabij het plangebied **grofweg te situeren zijn tussen 180cm en 260cm onder het huidige straatniveau**: Ter hoogte van de Sint-Jorisstraat bevindt de moederbodem zich omstreeks 4.6m en 4.98mTAW (huidig straatniveau: 6,5m TAW; proefonderzoeken Sint-Jorisstraat 25-27; Sint-Jorisstraat 33), nabij de Kapelstraat bevindt de moederbodem zich op ca +3m TAW, (huidig straatniveau: 5,6m TAW). In de Vlamingdam bevindt het laatmiddeleeuwse niveau zich vanaf 180cm onder het straatniveau (Hillewaert, 1993).

Samenvattend kan gesteld worden dat het terrein, gezien de eerdere vondsten in de onmiddellijke omgeving een matig hoog archeologisch potentieel heeft voor archeologische sporen en structuren vanaf de middeleeuwen.

In archivalische bronnen wordt het gebied vanaf de late 13de eeuw algemeen omschreven als *Bucten Vlamingpoorte* (1291). De Augustijnen bouwen reeds in 1286 een klooster net buiten

de eerste omwalling, gevat tussen het bouwblok Jan Miraelstraat-Augustijnenrei-Hoedenmakersstraat.

Het volledige plangebied wordt met de aanleg van de tweede omwalling (1297-1299) opgenomen in het stedelijk weefsel van Brugge en de Vlamingstraat wordt een volwaardige poortstraat, waarbij het gedeelte over de brug de naam **Vlamingdam** kreeg. Dit naar de keerdam die er werd gebouwd om te beletten dat het stadsdeel, dat lager lag dan de vestingen, onder water zou lopen. In 1305 komt de naam Vlamingdam al voor in archivalische bronnen.

Aan westzijde van de Vlamingdam staan enkele opmerkelijke bouwvolumes waaronder twee van de schuttersgilde van St-Joris. **Het 'Oudhof'** werd opgetrokken vanaf 1492 en bestond uit een omvangrijk domein met clublokalen, een overdekte gaanderij met schietstanden, een kapel en een fraaie toren zoals te zien op de kaart van Marcus Gerards. Na een interne splitsing wordt in 1540 een 'Nieuwhof' gerealiseerd. Het gebied nabij de tweede stadsomwalling blijft eeuwenlang weinig dens bebouwd, in de groene zones komen diverse heesters voor.

Vanaf de 16de eeuw is de menselijke aanwezigheid op het terrein te achterhalen via cartografische bronnen. **Op alle beschikbare kaarten vanaf het midden van de 16de eeuw tot op heden is het plangebied onderdeel van het historische stratenpatroon van de stad.** De beschikbare bronnen spreken niet van (een) rooilijnwijziging(en) of aanpassing aan de straattracés, **met uitzondering van de zone van het voormalige Oudhof** (huidige Normaalschool, Howest Campus Brugge-centrum). Gezien de ouderdom van het wegtracé kan dit kan uiteraard niet uitgesloten worden. Het wegdek zal ongetwijfeld periodiek vernieuwd zijn.

Volgens alle gekende gegevens loopt er geen zgn. moerbuisleiding in de straat. Vanaf de 19de eeuw beschikken we ook over gegevens over de ondergrond: de beschikbare archivalische bronnen maken geen gewag van ondergrondse constructies onder de openbare weg (kelders, water-en beerputten, edm.).

In het begin van de 20ste eeuw wordt een tramlijn in de poortstraat geïnstalleerd. De (beperkte) bodemingreep bestaat uit het plaatsen van tramsporen aan de westzijde van de straat.

De aanlegdatum van de huidige riolering is slechts bij benadering gekend en wellicht omstreeks 1950 te dateren. De riolering die het ganse projectgebied doorkruist heeft een vrij beperkte diameter van 30 cm. De hiermee gepaard gaande verstoring/werksleuf zal wellicht zo'n 1m breed zijn en tot 100 à 120 cm diep reiken. Langsheen dit tracé bevinden zich op diverse plaatsen inspectieputten, die lokaal dieper ingeplant zijn.

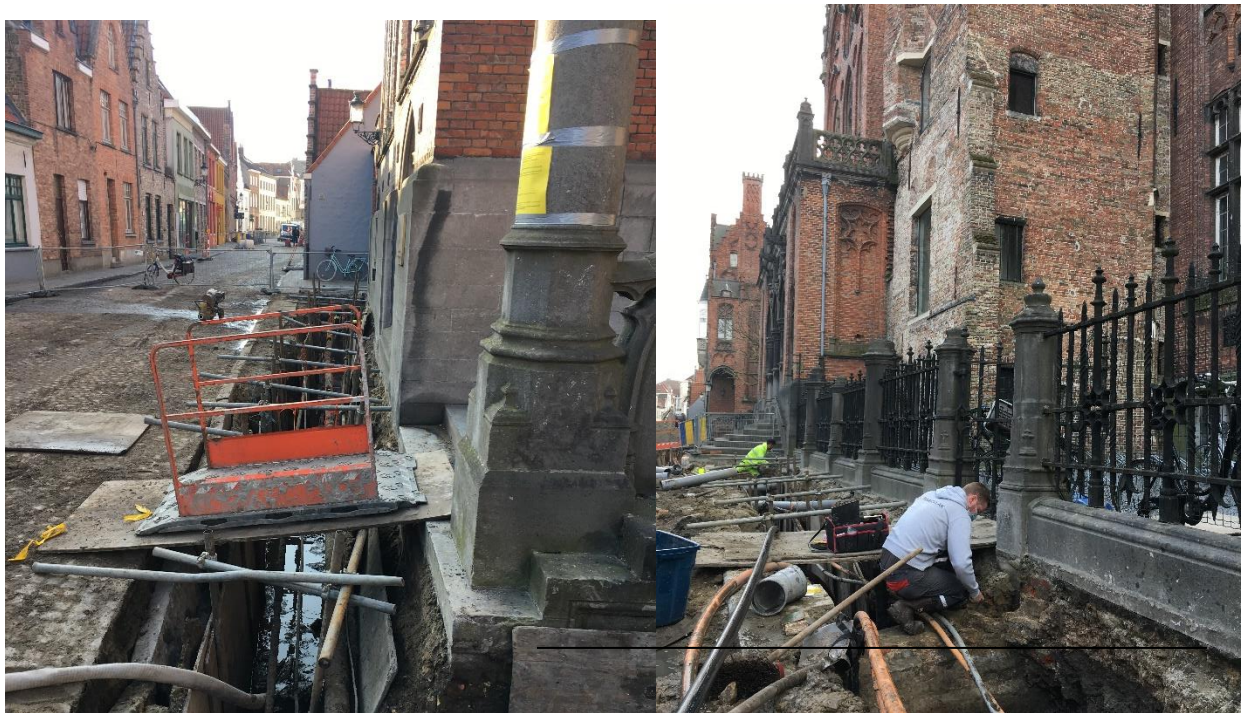
In de loop van de 20ste eeuw worden nog diverse nutsleidingen in de straat geplaatst. Op basis van de huidige KLIP-plannen bevinden deze zich allemaal onder de voetpaden, met uitzondering van de gasleiding. Dergelijke gasleiding heeft een vrij beperkte diameter (20-30cm) en bevindt zich in theorie een 75-tal cm onder het maaiveld. Op de hoofdriolering alsook op de gasleiding wordt een veelvoud aan huisaansluitingen aangekoppeld. Een eventueel aanwezig bodemarchief zal bij deze werkzaamheden ongetwijfeld negatieve gevolgen ondervonden hebben. Het is voor de hand liggend dat deze bovenste pakketten op z'n minst gedeeltelijk vergraven zijn. **De kans op het aantreffen op in situ archeologische sporen en structuren in de bovenste pakketten wordt als eerder klein ingeschat.**

Belangrijk in het licht van de geplande werkzaamheden is dat op basis van enkele oudere en recente archeologische onderzoeken de oudste archeologische sporen en structuren op en nabij het plangebied **groveweg te situeren zijn tussen 180cm en 260cm onder het huidige straatniveau**: Ter hoogte van de Sint-Jorisstraat bevindt de moederbodem zich omstreeks 4.6m en 4.98mTAW (huidig straatniveau: 6,5m TAW; proefonderzoeken Sint-Jorisstraat 25-27; Sint-Jorisstraat 33), nabij de Kapelstraat bevindt de moederbodem zich op ca +3m TAW, (huidig straatniveau: 5,6m TAW). In de Vlamingdam bevindt het laatmiddeleeuwse niveau zich vanaf 180cm onder het straatniveau (Hillewaert, 1993).

Een blik op de ophijsting van de geplande uitgraafdieptes toont ontegensprekelijk aan dat een eventueel bewaard bodemarchief bij de geplande werkzaamheden integraal vergraven wordt (supra tabel 1).

Op vandaag (sinds oktober 2020) worden de bestaande huisaansluitingen in het plangebied reeds vernieuwd. Aan de hand van diverse terreinwaarnemingen tijdens deze werkzaamheden kan enkel zeer algemeen gesteld worden dat er reeds een veelvoud aan nutsleidingen aanwezig is in de zones van het huidige voetpad.

Ter hoogte van de Normaalschool konden we echter vaststellen dat de muurresten van het voormalige Oudhof zich op geringe diepte (minder dan 1m) onder het huidige straatniveau bevinden en werd een toevalsvondst gemeld aan het Agentschap onroerend erfgoed, ref. 'Sint-Jorisstraat Brugge, 24/3/2021, ref.730 (Vanhoutte 2021). De sporen omvatten delen van een kelder, wellicht te identificeren met de kelder onder de zgn. "ontvangst-en gelagzaal" (zie GP Oudhof, figuur 15), die opgevuld werd met 19de-eeuws materiaal tijdens de bouw van de Normaalschool. In de sleufwanden zijn nog diverse muurresten zichtbaar die zich onder de rijweg bevinden, binnen de contouren van de geplande werkzaamheden.

Figuur 19: registratie toevalsvondst tijdens nutsleidingswerken thv Normaalschool (eigen opname, 24/3/2021)

5. Synthese

Aan de hand van de onderzoeksvragen kan een synthese gemaakt worden van de relatie tussen het projectgebied, het archeologische kader en de geplande bodemingreep.

-wat is de landschapshistoriek van het terrein?

-hoe is het terrein gebruikt geweest?

Voor de eeuwenlange periode vanaf het gebruik van/aanpassingen aan het landschap door de prehistorische mens tot de beschikbare archivalische bronnen zijn er geen gegevens voorhanden. Er kan echter wel aangenomen worden dat verstoringen – althans in verticale zin – kleinschalig zullen zijn geweest: bodemingrepen in het kader van een 'doorsnee' agrarisch gebruik zullen beperkt gebleven zijn tot een toplaag van 30-40 cm.

Het meest zuidelijke deel het plangebied (tracé Vlamingstraat vanaf hoek Academiestraat tot Vlamingbrug) maakt deel uit van de oudste kern van Brugge. Op vandaag bevatten diverse panden in de Vlamingstraat nog bouwsporen en/of een middeleeuwse kern (archief Dirk Van Eenoooghe).

De Vlamingbrug vormde de grens van de eerste Brugse omwalling (1127) met één van de zes stadspoorten, de Vlamingpoort. Zeker al vanaf de volle middeleeuwen vertrok vanaf deze brug een belangrijke weg richting het poldergebied en het enkele kilometer noordwaarts gelegen Sint-Pieters-op-de-dijk. Over deze vroegste periode is vrij weinig informatie beschikbaar.

In archivalische bronnen wordt het gebied vanaf de late 13de eeuw algemeen omschreven als *Bucten Vlaminpoorte (1291)*. De Augustijnen bouwen reeds in 1286 een klooster net buiten de eerste omwalling, gevat tussen het bouwblok Jan Miraelstraat-Augustijnenrei-Hoedenmakersstraat.

Het volledige plangebied wordt met de aanleg van de tweede omwalling (1297-1299) opgenomen in het stedelijk weefsel van Brugge en de Vlamingstraat wordt een volwaardige poortstraat, waarbij het gedeelte over de brug de naam **Vlamingdam** kreeg. Dit naar de keerdam die er werd gebouwd om te beletten dat het stadsdeel, dat lager lag dan de vestingen, onder water zou lopen. In 1305 komt de naam Vlamingdam al voor in archivalische bronnen.

Aan westzijde van de Vlamingdam staan enkele opmerkelijke bouwvolumes waaronder twee van de schuttersgilde van St-Joris. **Het 'Oudhof'** werd opgetrokken vanaf 1492 en bestond uit een omvangrijk domein met clublokalen, een overdekte gaanderij met schietstanden, een kapel en een fraaie toren zoals te zien op de kaart van Marcus Gerards. Na een interne splitsing wordt in 1540 een 'Nieuwhof' gerealiseerd. Het gebied nabij de tweede stadsomwalling blijft eeuwenlang weinig dens bebouwd, in de groene zones komen diverse heesters voor.

Vanaf de 16de eeuw is de menselijke aanwezigheid op het terrein te achterhalen via cartografische bronnen. **Op alle beschikbare kaarten vanaf het midden van de 16de eeuw tot op heden is het plangebied onderdeel van het historische stratenpatroon van de stad.** De beschikbare bronnen spreken niet van (een) rooilijnwijziging(en) of aanpassing aan de straattracés, **met uitzondering van de zone van het voormalige Oudhof** (huidige Normaalschool, Howest Campus Brugge-centrum). Gezien de ouderdom van het wegtracé kan dit kan uiteraard niet uitgesloten worden. Het wegdek zal ongetwijfeld periodiek vernieuwd zijn.

-speelde het terrein een belangrijke rol in de ontwikkeling van Brugge?

De Vlamingstraat (en verlengstukken Sint-Jorisstraat-Vlamingdam) heeft, als poortstraat heeft een zekere rol gespeeld in de laatmiddeleeuwse Brugse geschiedenis en wellicht al vanaf de 10de eeuw als handelsweg richting de polders en het nabijgelegen Sint-Pieters-op-de-dijk. Zie hiervoor hoofdstuk II.2.2 (supra)

-welke impact hebben de voorziene werken op de bodem?

De voorziene werken zijn tweeledig.

- Enerzijds wordt **het volledige rioleringsstelsel vernieuwd en ontdebeld.**

De huidige riolering, die voor zover geweten dateert uit het begin van de jaren 1970 -en wellicht lokaal nog uit het 4de kwart van de 19de eeuw wordt opgebroken. Volgens de plannen bestaande toestand heeft deze een diameter van 30 cm. Aansluitend wordt een gescheiden stelsel aangelegd, bestaande uit een RWA en een DWA-stelsel (betonnen elementen). Het nieuwe stelsel heeft een lengte van ca. **150 meter** in de Vlamingstraat. Vanaf de overzijde van de Vlamingbrug vertrek een nieuw stelsel met een lengte van ruim **650 meter** tot aan het kruispunt Vlamingdam/Koningin Elisabethlaan (de zgn. binnenring).

De geplande DWA-leiding heeft vanaf de Vlamingstraat tot aan de Vlamingbrug een bescheiden diameter van 50cm. Aan de overzijde van de brug heeft de DWA-leiding een aanzienlijke diameter van 120cm. Lokaal treedt een beperkte vernauwing op tot 100 cm diameter. Op regelmatige afstanden wordt een inspectieput voorzien, in totaal zo'n 50 stuks. Rekening houdend met de benodigde helling om het afvalwater over dergelijke afstand te transporteren, de aanleg op vorstvrije diepte en de gegeven diameter van de leiding wordt de riolering op grote diepte geplaatst met afgravingen die sterk variëren tussen 2,1 meter (IP20) en 3,98m (IP46) onder het huidige straatniveau. De diepste ingrepen zijn de diverse inspectieputten.

De geplande RWA-leiding heeft in de Vlamingstraat een diameter van 30 cm. Aan de overzijde van de Vlamingbrug bedraagt de diameter van de RWA-leiding 50cm. Rekening houdend met een minimale dekking/bovenbouw van 1 meter en een onderfundering van 20cm, gaat het om een afgraving tot lokaal 180 cm onder het straatniveau.

In de praktijk wordt de volledige rijweg (4 tot lokaal 5 meter breed) afgegraven tot grote diepte, wat een aanzienlijke impact heeft op het potentieel aanwezige archeologische bodemarchief.

Ter hoogte van de (als monument beschermde) Vlamingbrug wordt één perforatie gemaakt voor de RWA-leiding. Het regenwater wordt vervolgens in de Augustijnenrei uitgestort.

- Verder worden **diverse boombunkers en plantvakken gemaakt aan weerszijde van de wegtracés**

De boombunkers worden enkel voorzien op plaatsen waar de rijweg voldoende breed is: ter hoogte van de voormalige neogotische Heilige Hartkerk (Vlamingstraat 84), op het kruispunt Vlamingstraat-Korte Winkel en voor Howest campus Brugge-centrum (Sint-Jorisstraat 71). Voor de bouw van dergelijke boombunkers wordt uitgegaan van een opbouwhoogte incl. verharding en fundering van zo'n **170 cm-mv**. Rond dergelijke boombunkerzone dient rekening gehouden worden met een meerbreedte van 50 cm voor verdichting van de grond rondom (zwarte stippellijn op de plannen). In totaal gaat het om 65m² (H.Hartkerk)+ 22m² (Korte Winkel)+ 32 + 38m² (Howest)= **157m² bodemingreep**.

Verder worden aan weerszijden van de straat een 40-tal plantvakken voorzien. Deze plantvakken bestaan uit regelmatige uitsparingen in het wegdek, opgevuld met zo'n 70cm boomgrond voor ondiep wortelende notelaars (Japanse sierkers). De geplande verticale bodemingreep zit hierdoor vervat in de herbestravingswerken en wordt dan ook niet afzonderlijk besproken. De bodemingrepen bij de resterende omgevingsaanleg (zitbanken, fietsenstalling) zijn eveneens verwaarloosbaar.

De bodemingrepen bij de resterende omgevingsaanleg zijn verwaarloosbaar.

->Als in geschreven of cartografische bronnen sprake is van één of meerdere sites wordt er een antwoord gezocht op volgende vragen:

-wat zijn de karakteristieken van deze site(s)?

-wat is de bewaringstoestand van deze site(s)?

-wat is de waarde van deze site(s)?

Vlamingpoort: Ter hoogte van de Vlamingbrug stond zeker vanaf de 12de eeuw de Mariapoort, één van de 6 stadspoorten van de eerste omwalling. Over deze eerste poorten, in veldsteen gebouwd, hebben we omzeggens geen gegevens. Met de aanleg van de tweede omwalling (1297-1299) werden deze vermoedelijk allemaal ontmanteld.

Vlamingbrug: de brug bij de gelijknamige poort, beschermd als monument. Hoewel de huidige stenen versie al uit de eerste helft van de 14de eeuw dateert, zijn er nog diverse gegevens over de funderingswijze, aanzetdiepte, landhoofden, brugdekken ongekend.

Oudhof van de schuttersgilde van Sint-Joris: Het 'Oudhof' werd opgetrokken vanaf 1492 en bestond uit een omvangrijk domein met clublokalen, een overdekte gaanderij met schietstanden, een kapel en een fraaie toren zoals te zien op de kaart van Marcus Gerards. Het complex wordt in 1879 gesloopt voor de aanleg van de Rijksnormaalschool, een neogotisch Ontwerp van L. Delacenserie, met uitzondering van de toren, die in de school geïntegreerd werd. Het Oudhof is aardig gedocumenteerd door hun archivaris, inclusief grondplan en reconstructietekening op basis van verschillende schilderijen. Het Oudhof bevond zich deels op de huidige openbare weg, zoals aangetoond bij de vondstmelding eerder dit jaar. Diverse aspecten zijn nog niet goed gekend, dus er is zeker een potentieel op kenniswinst. In de kapel werden prominente leden bijgezet, dus de kans op inhumaties is reëel.

-is de bodemopbouw intact , gedeeltelijk of volledig verstoord?

In deze bureaustudie zijn alle gekende verstoringen op het plangebied, voor zover deze gekend zijn, opgelijst. Het gaat onder meer om laat-19de eeuwse rioolsegmenten, tramsporen, de huidige riolering uit de jaren 1950 met bescheiden diameter, gasleidingen en huisaansluitingen. Een eventueel aanwezig bodemarchief zal bij deze werkzaamheden ongetwijfeld negatieve gevolgen ondervonden hebben. Het is voor de hand liggend dat deze bovenste pakketten op z'n minst gedeeltelijk vergraven zijn. **De kans op het aantreffen op in situ archeologische sporen en structuren in de bovenste pakketten wordt als eerder klein ingeschat.** Louter op basis van het bureauonderzoek kan echter niet gesteld worden dat de bodemopbouw volledig verstoord is.

Belangrijk in het licht van de geplande werkzaamheden is dat op basis van enkele oudere en recente archeologische onderzoeken de oudste archeologische sporen en structuren op en nabij het plangebied **groveweg te situeren zijn tussen 180cm en 260cm onder het huidige straatniveau:** Ter hoogte van de Sint-Jorisstraat bevindt de moederbodem zich omstreeks 4.6m en 4.98mTAW (huidig straatniveau: 6,5m TAW; proefonderzoeken Sint-Jorisstraat 25-

27; Sint-Jorisstraat 33), nabij de Kapelstraat bevindt de moederbodem zich op ca +3m TAW, (huidig straatniveau: 5,6m TAW). In de Vlamingdam bevindt het laatmiddeleeuwse niveau zich vanaf 180cm onder het straatniveau (Hillewaert, 1993).

Een blik op de oplijsting van de geplande uitgraafdieptes toont ontegensprekelijk aan dat een eventueel bewaard bodemarchief bij de geplande werkzaamheden integraal vergraven

Voor deze bodemingrepen is er een aantoonbaar potentieel op kennisvermeerdering. Verder onderzoek wordt aanbevolen.

6. Afweging noodzaak verder onderzoek

6.1 Inschatting potentieel tot kennisvermeerdering

Op basis van voorgaande hoofdstukken kan gesteld worden dat er op het plangebied een potentieel tot kennisvermeerdering aanwezig is. Verder onderzoek met ingreep in de bodem wordt geadviseerd.

6.2 Kader exploitatie potentieel tot kennisvermeerdering

Op basis van het Verslag van Resultaten kan gesteld worden dat er voor het projectterrein een potentieel tot kennisvermeerdering aanwezig is.

Dit potentieel tot kennisvermeerdering dient, gezien de huidige economische onwenselijkheid nagegaan te worden door middel van een uitgesteld archeologisch onderzoek in de bodem. Hierin maken we een onderscheid tussen enerzijds **de zones waar een archeologische werfbegeleiding voorgeschreven wordt (luik 1)** en anderzijds **de zones waar een volwaardige archeologische opgraving noodzakelijk is: zone 'Vlamingpoort' en zone 'Oudhof schuttersgilde Sint-Joris' (luik 2)**

Luik 1: archeologische werfbegeleiding

Gezien de heraanleg van de Vlamingstraat, Sint-Jorisstraat en Vlamingdam een complexe technische en logistieke aangelegenheid wordt en gezien het matige archeologische potentieel (supra), is een integrale archeologische opgraving van het plangebied maatschappelijk niet te verantwoorden. Voor het uitgesteld onderzoek wordt een selectieve **werbegeleiding** geadviseerd. Deze techniek is kosten-baten de meest efficiënte methode om kenniswinst te genereren. De betrachting van deze werfbegeleiding is een antwoord te geven op onderstaande algemene onderzoeksvragen:

Algemeen

- Zijn er archeologische sporen aanwezig onder de verstoorde lagen? Zo ja, welke?
- Zijn de sporen natuurlijk of antropogeen?
- Op welke diepte bevindt zich de natuurlijke bodem?
- Hoe is de bewaringstoestand van de sporen?
- Wat is de aard, omvang, datering, en conservatie van de aangetroffen archeologische resten?
- Maken de sporen deel uit van één of meerdere structuren?
- Behoren de sporen tot één of meerder periodes?

- Hoe is de opbouw van de chronologie van de aanwezige archeologische resten?
- Uit welke periode dateren de vondsten? Kan er een functionele interpretatie aan gegeven worden? Houden ze verband met bepaalde activiteiten?
- Wat is de datering en samenstelling van de aangetroffen ophogingslagen? Zijn er verschillende straatniveaus en/of looplagen te onderscheiden?
- Levert het organische en anorganische vondstmateriaal nieuwe inzichten inzake ontstaans- en bewoningsgeschiedenis van de site, eventueel ook over de materiële cultuur?
- Wat is de relatie tussen de bodem, de landschappelijke context (landschap algemeen, geomorfologie,...) en de archeologische sporen?
- Sluiten de sporen aan bij de resultaten van onderzoek in de omgeving en de data van de CAI en de huidige stand van zaken zoals gesynthetiseerd in Hillewaert en Ryckaert (2019)?

Luik 2 Luik 2 (Opgraving zone Vlamingpoort, opgraving zone Oudhof Sint-Jorisgilde)

Voor de geplande werkzaamheden ter hoogte van de Vlamingbrug, met name het aanleggen een vier tot vijf meter brede sleuf tot op grote diepte in functie van de rioleringswerken, alsook het maken van een perforatie in de brug, wordt eveneens verder onderzoek aanbevolen. Ter hoogte van deze zijn diverse belangrijke archeologische waarden gekend (Vlamingpoort, Vlamingbrug, Augustijnenrei, etc.), die bedreigd worden door de geplande graafwerken.

Ook in de zone ter hoogte van het voormalige Oudhof van de schuttersgilde van Sint-Joris vormen de werken een bedreiging voor het aanwezige archeologisch bodemarchief. De reeds uitgevoerde vondstmelding (supra) toont aan dat de sporen zich op geringe diepte bevinden. In een aantal situaties kan een werfbegeleiding een archeologische opgraving vervangen. De technische uitvoering van de geplande bodemingrepen is echter niet van die aard dat aan de decretale voorwaarden om over te gaan tot een werfbegeleiding voldaan is. Omwille van deze reden wordt een **archeologische opgraving** voorgeschreven. Deze techniek is kosten-baten de meest efficiënte methode om kenniswinst te genereren.

De betrachting van deze archeologische opgraving is een antwoord te geven op bovenstaande algemene onderzoeksvragen. Daarnaast komen volgende specifieke onderzoeksvragen naar voren:

ZONE VLAMINGBRUG (34m²)

Specifiek voor gebouwde archeologische structuren

- Zijn er nog restanten van gebouwde archeologische structuren, meer bepaald van de Vlamingpoort en de (landhoofden van de) Vlamingbrug aanwezig in het plangebied?
- Leveren deze nieuwe inzichten op over de constructie, fasering, materiaalgebruik, afwerking en bouwtechniek?

Specifiek met betrekking tot de Augustijnenrei

- Levert het archeologisch onderzoek nieuwe inzichten op met betrekking tot het Augustijnenrei? Meer bepaald over de natuurlijke bedding, het afzettingsmilieu, de opvulling en latere kanalisatie?
- Zijn er bepaalde natuurwetenschappelijke technieken die kunnen bijdragen aan het oplossen van deze vragen en zo ja, welke?

ZONE OUDHOF SINT-JORIS (575m²)**Specifiek voor gebouwde archeologische structuren**

- Zijn er nog restanten van gebouwde archeologische structuren, meer bepaald van de Oudhof van de schuttersgilde van Sint-Joris aanwezig in het plangebied?
- Leveren deze nieuwe inzichten op over de constructie, fasering, materiaalgebruik, afwerking en bouwtechniek?

Bij het aantreffen van **menselijke begravingen** (inhumaties en/of grafkelders), in principe enkel mogelijk in de zone van de voormalige kapel van het Oudhof, zijn volgende onderzoeksvragen relevant:

- Wat is het geschatte aantal individuen?
- Wat is de bewaringstoestand?
- Hoeveel niveaus zijn er te onderscheiden?
- Wat is de omvang?
- Komen er oversnijdingen voor?
- Wat is de begravingsdensiteit uitgedrukt in minimum aan individuen per oppervlakte?
- Vallen er verschillende diachrone gebruiksfasen binnen het kerkhof te onderscheiden?
- Zijn er beschildeerde grafkelder aanwezig? Zo ja, welke bewaringstoestand? Welke taferelen worden er afgebeeld? Kan hier een (relatieve) datering aan gekoppeld worden? Komen er in aanmerking voor ex *situ* bewaring?

Het onderzoeksdoel is geslaagd als na het onderzoek op bovenstaande vragen een antwoord kan geformuleerd worden.

7. Samenvatting

Op vraag van Stad Brugge werd een archeologienota opgemaakt. Deze archeologienota kadert in een geplande omgevingsvergunningsaanvraag. De bouwheer plant om de wegtracés van de Vlamingstraat (deel vanaf de hoek Academiestraat tot aan de Vlamingbrug), Sint-Jorisstraat en Vlamingdam opnieuw aan te leggen. Hierbij zijn meerdere bodemingrepen gepland, waaronder het volledig vernieuwen van het rioleringsstelsel en het aanleggen van diverse boombunkers. Het ontwerp is van de hand van de collega's van Openbaar Domein Brugge.

In deze studie zijn alle beschikbare landschappelijke, historische en archeologische bronnen geraadpleegd om een impactanalyse van de geplande bodemingrepen op het potentieel aanwezige archeologische erfgoed te kunnen maken.

Ten eerste kan gesteld worden dat het terrein, gezien de eerdere vondsten in de onmiddellijke omgeving een matig hoog archeologisch potentieel heeft voor archeologische sporen en structuren vanaf de middeleeuwen.

Voor de eeuwenlange periode vanaf het gebruik van/aanpassingen aan het landschap door de prehistorische mens tot de beschikbare archivalische bronnen zijn er geen gegevens voorhanden. Er kan echter wel aangenomen worden dat verstoringen – althans in verticale zin – kleinschalig zullen zijn geweest: bodemingrepen in het kader van een 'doorsnee' agrarisch gebruik zullen beperkt gebleven zijn tot een toplaag van 30-40 cm.

Het meest zuidelijke deel het plangebied (tracé Vlamingstraat vanaf hoek Academiestraat tot Vlamingbrug) maakt deel uit van de oudste kern van Brugge. Op vandaag bevatten diverse panden in de Vlamingstraat nog bouwsporen en/of een middeleeuwse kern (archief Dirk Van Eenoooghe).

De Vlamingbrug vormde de grens van de eerste Brugse omwalling (1127) met één van de zes stadspoorten, de Vlamingpoort. Zeker al vanaf de volle middeleeuwen vertrok vanaf deze brug een belangrijke weg richting het poldergebied en het enkele kilometer noordwaarts gelegen Sint-Pieters-op-de-dijk. Over deze vroegste periode is vrij weinig informatie beschikbaar.

In archivalische bronnen wordt het gebied vanaf de late 13de eeuw algemeen omschreven als *Bucten Vlaminpoorte (1291)*. De Augustijnen bouwen reeds in 1286 een klooster net buiten de eerste omwalling, gevat tussen het bouwblok Jan Miraelstraat-Augustijnenrei-Hoedenmakersstraat.

Het volledige plangebied wordt met de aanleg van de tweede omwalling (1297-1299) opgenomen in het stedelijk weefsel van Brugge en de Vlamingstraat wordt een volwaardige poortstraat, waarbij het gedeelte over de brug de naam **Vlamingdam** kreeg. Dit naar de keerdam die er werd gebouwd om te beletten dat het stadsdeel, dat lager lag dan de vestingen, onder water zou lopen. In 1305 komt de naam Vlamingdam al voor in archivalische bronnen.

Aan westzijde van de Vlamingdam staan enkele opmerkelijke bouwvolumes waaronder twee van de schuttersgilde van St-Joris. **Het 'Oudhof'** werd opgetrokken vanaf 1492 en bestond uit een omvangrijk domein met clublokalen, een overdekte gaanderij met schietstanden, een kapel en een fraaie toren zoals te zien op de kaart van Marcus Gerards. Na een interne splitsing wordt in 1540 een 'Nieuwhof' gerealiseerd. Het gebied nabij de tweede stadsomwalling blijft eeuwenlang weinig dens bebouwd, in de groene zones komen diverse heesters voor.

Vanaf de 16de eeuw is de menselijke aanwezigheid op het terrein te achterhalen via cartografische bronnen. **Op alle beschikbare kaarten vanaf het midden van de 16de eeuw tot op heden is het plangebied onderdeel van het historische stratenpatroon van de stad.** De beschikbare bronnen spreken niet van (een) rooilijnwijziging(en) of aanpassing aan de straattracés, met uitzondering van de zone van het voormalige Oudhof (huidige Normaalschool, Howest Campus Brugge-centrum). Gezien de ouderdom van wegtracés kan dit kan uiteraard niet uitgesloten worden. Het wegdek zal ongetwijfeld periodiek vernieuwd zijn.

In deze bureaustudie zijn alle gekende verstoringen op het plangebied, voor zover deze gekend zijn, opgelijst. Het gaat onder meer om laat-19de eeuwse rioolsegmenten, tramsporen, de huidige riolering uit de jaren 1950 met bescheiden diameter, gasleidingen en huisaansluitingen. Een eventueel aanwezig bodemarchief zal bij deze werkzaamheden ongetwijfeld negatieve gevolgen ondervonden hebben. Het is voor de hand liggend dat deze bovenste pakketten op z'n minst gedeeltelijk vergraven zijn. **De kans op het aantreffen op in situ archeologische sporen en structuren in de bovenste pakketten wordt als eerder klein ingeschat.** Louter op basis van het bureauonderzoek kan echter niet gesteld worden dat de bodemopbouw volledig verstoord is.

Belangrijk in het licht van de geplande werkzaamheden is dat op basis van enkele oudere en recente archeologische onderzoeken de oudste archeologische sporen en structuren op en nabij het plangebied **grofweg te situeren zijn tussen 180cm en 260cm onder het huidige straatniveau:** Ter hoogte van de Sint-Jorisstraat bevindt de moederbodem zich omstreeks 4.6m en 4.98mTAW (huidig straatniveau: 6,5m TAW; proefonderzoeken Sint-Jorisstraat 25-27; Sint-Jorisstraat 33), nabij de Kapelstraat bevindt de moederbodem zich op ca +3m TAW, (huidig straatniveau: 5,6m TAW). In de Vlamingdam bevindt het laatmiddeleeuwse niveau zich vanaf 180cm onder het straatniveau (Hillewaert, 1993).

Een blik op de ophijsting van de geplande uitgraafdieptes toont ontegensprekelijk aan dat een eventueel bewaard bodemarchief bij de geplande werkzaamheden integraal vergraven

Voor deze bodemingrepen is er een aantoonbaar potentieel op kennisvermeerdering. Verder onderzoek wordt aanbevolen.

8. Bibliografie

- s.n., (2016a): Code van goede praktijk voor de uitvoering van en rapportering over archeologisch onderzoek en archeologische opgravingen en het gebruik van metaaldetectoren. Uitgegeven door de Vlaamse Overheid.
- s.n. (2016b): Voorbeeld Archeologienota: Aanleg van een parking in de Henri Moensstraat, gelegen achter de kerk te Herdersem (Aalst). Uitgegeven door het Agentschap Onroerend Erfgoed
- De Flou, K. (1926) *Woordenboek der Toponymie (...)*, Deel 6, Brugge.
- Demeester, T. & Schotte, B. (2002): De Koetelwijkpoort en de Houtbrekersdam aan de Spiegelrei, *Brugs Ommeland* 42, p.201-218.
- Desmet, J. (1948) De Brugse WIIC-namen, *Handelingen van het Genootschap voor Geschiedenis gesticht onder de benaming "Société d'émulation" te Brugge*, CXXXV, p.112-117.
- Devliegheer, L. (1975): De huizen te Brugge. *Kunstpatrimonium van West-Vlaanderen deel 2-3*.
- Devliegheer, L. (1991): De voorromaanse, romaanse en gotische Sint-Donaaskerk. Evolutie en invloeden, in: De Witte H. (Red.), De Brugse Burg. Van grafelijke versterking tot moderne stadskern, *ArcheoBrugge* 2, Brugge, p.118-136.
- De Witte, H. 1978: Brugge, *Archeologie* 1978.1, p.21-22.
- De Witte, H. (1988): Tien Jaar Stedelijke Archeologische Dienst. Ontstaan en doelstellingen, in: De Witte H. (Red.) Brugge Onder-zocht. Tien jaar stadsarcheologisch onderzoek 1977-1987, *Archeo-Brugge* 1, Brugge, p.11-42.
- De Witte, H. (1992): Stadsarcheologisch onderzoek te Brugge van prehistorie tot het ontstaan van de middeleeuwse stad, *Westvlaamse Archaeologica* 8.2, p.33-45.
- De Witte, H., Van Strydonck M. (2000): Sint-Donaas en de Brugse Burg: dendrochronologisch onderzoek en radiokoolstofdateringen, *Jaarboek 1997-1999 Brugse Stedelijke Musea, Brugge*, p.184-186.
- Dhondt J. (1957): De vroege topografie van Brugge, *Handelingen der Maatschappij voor Geschiedenis en Oudheidkunde te Gent XI*, p.3-30.
- Hillewaert, B. (1991a): Leerlooiers te Brugge (W.-VI.), *Archaeologia Mediaevalis* 14, p.3-4.
- Hillewaert, B. (1991b) Stadsarcheologisch onderzoek te Brugge (W.- VI.), *Archaeologia Mediaevalis* 14, p.42-44.
- Hillewaert, B. (1991c): Spermalie, in: DE WITTE H. & HILLEWAERT B. m.m.v. THOEN H., Archeologisch jaarrapport 1989-1990, Jaarboek 1989-1990 Brugse Stedelijke Musea, Brugge, p.105.
- Hillewaert, B. (1991d): Zwijnstraat, in: DE WITTE H. & HILLEWAERT B. Archeologisch jaarrapport 1989-1990, Jaarboek 1989-1990 Brugse Stedelijke Musea, Brugge, p.107.
- Hillewaert, B. (1993): Stadsarcheologisch onderzoek te Brugge (W.-VI.), *Archaeologia Mediaevalis* 16.1, p.58-61.
- Hillewaert, B. 1995a, Pandjeshuizen aan de Garenmarkt te Brugge (W.-VI.), *Archaeologia Mediaevalis* 18.1, p.42-43.

- Hillewaert, B. (1995b): Biskajerplein, in: DE WITTE H., HILLEWAERT B. & MAERTENS J.-P., Archeologisch Jaarrapport 1993-1994, Jaarboek 1993-1994 Brugse Stedelijke Musea, Brugge, p.83-84.
- Hillewaert, B. (1995c): Simon Stevinplein, in: DE WITTE H., HILLEWAERT B. & MAERTENS J.-P., Archeologisch Jaarrapport 1993-1994, Jaarboek 1993-1994 Brugse Stedelijke Musea, Brugge, p.84-85.
- Hillewaert, B. (1995d): Wollestraat, in: DE WITTE H., HILLEWAERT B. & MAERTENS J.-P., Archeologisch Jaarrapport 1993-1994, Jaarboek 1993-1994 Brugse Stedelijke Musea, Brugge, p.91-94.
- Hillewaert, B. (1996): IJzertijdvondsten uit recent onderzoek te Brugge (W.VI.), *Lunula. Archaeologia protohistorica IV*, Bruxelles/Brussel, p.65.
- Hillewaert, B. (2000a): 't Zand, in: DE WITTE H. & HILLEWAERT B., Archeologisch Jaarrapport 1997-1999, Jaarboek 1997-1999 Brugse Stedelijke Musea, Brugge, p.159-161.
- Hillewaert, B. (2000b): Het Jezuïetencomplex - Verversdijk (Verversdijk, Kandelaarstraat, Boomgaardstraat). In: DE WITTE H. & HILLEWAERT B., Archeologisch Jaarrapport 1997-1999, Jaarboek 1997-1999 Brugse Stedelijke Musea, Brugge, p.155-157.
- Hillewaert, B. (2000c): Sint-Janstraat 15, in: DE WITTE H. & HILLEWAERT B., Archeologisch Jaarrapport 1997-1999, Jaarboek 1997-1999 Brugse Stedelijke Musea, Brugge, p.159.
- Hillewaert, B. (2003): Sint-Andries (Brugge)-Kosterijstraat. In: BOURGEOIS J., BOURGEOIS I & CHERRETÉ B. (EDS.), *Bronze Age and Iron Age Communities in North West Europe*, Brussel, p.264
- Hillewaert, B., Hollevoet Y. & Ryckaert, M. (2011): *Op het raakvlak van twee landschappen. De vroegste geschiedenis van Brugge*, Brugge.
- Hollevoet, Y. 1991, Merovingisch aardewerk, in: VERHAEGHE F. & HILLEWAERT B. m.m.v. DE GROOTE K. & HOLLEVOET Y., Aardewerk uit de Oude Burgfase. In: DE WITTE H. (RED.), *De Brugse Burg. Van grafelijke versterking tot moderne stadskern*, Archo-Brugge 2, Brugge, p.150-152.
- Hollevoet, Y. (2011a): Het weggennet, in: HILLEWAERT B., HOLLEVOET Y. & RYCKAERT M. 2011, *Op het raakvlak van twee landschappen. De vroegste geschiedenis van Brugge*, Brugge, p.42-45.
- Hollevoet, Y. (2011b): Romeinse vondsten en vindplaatsen tijdens de 1ste-3de eeuw n. Chr., in: *De Inheems-Romeinse bewoning in Brugge en omstreken*, in: HILLEWAERT B., HOLLEVOET Y. & RYCKAERT M. 2011, *Op het raakvlak van twee landschappen. De vroegste geschiedenis van Brugge*, Brugge, p.45-68.
- Hollevoet, Y. (2011c): Het ruimere historisch kader, in: *De Vroege Middeleeuwen in Noordwestelijk Vlaanderen*, in: HILLEWAERT B., HOLLEVOET Y. & RYCKAERT M. 2011, *Op het raakvlak van twee landschappen. De vroegste geschiedenis van Brugge*, Brugge, p.96-110.
- Hollevoet, Y. en Hillewaert, B. (1997/1998): Het archeologisch onderzoek achter de voormalige vrouwengevangenis Refuge te Sint-Andries/Brugge (prov. W. VL). *Nederzettingssporen uit de Romeinse tijd en de Middeleeuwen, Archeologie in Vlaanderen VII*, p.197-207.

Linsingh, A. (2016) *Het 'Oudste geschilderd plan van Brugge': resultaten van recent historisch onderzoek*, Lezing op 'workshop stedelijke ruimte en materiële cultuur in laatmiddeleeuws Brugge, Brugge 16/12/2016

Ryckaert, M. (1991): *Brugge. Historische stedenatlas*. Brussel.

Ryckaert, M. (2011): de vroegste topografische ontwikkeling van het middeleeuwse Brugge, van de 9de tot het begin van de 12de eeuw, in: HILLEWAERT B., HOLLEVOET Y. & RYCKAERT M. 2011, *Op het raakvlak van twee landschappen. De vroegste geschiedenis van Brugge*, Brugge, 140-155.

Soers, K. (1987): *Assebroek. Archeologische Inventaris Vlaanderen IX*, Gent.

Thoen, H. (1991): Gallo-Romeinse vondsten op de Brugse Burg, in: DE WITTE H. (RED.), *De Brugse Burg. Van grafelijke versterking tot moderne stadskern*, Archeo-Brugge 2, Brugge, p.143-148.

Van Acker, R. (1986): Prehistorische vondsten ten oosten van Brugge, *Westvlaamse Archaeologica* 2, p91-103.

Van Ranst, E. en Sys, C. (2000): *Eenduidige legende voor de digitale bodemkaart van Vlaanderen (schaal 1:20 000)*

Vlierman, K. (2011): Een nieuwe blik op de boot van Brugge, in: HILLEWAERT B., HOLLEVOET Y. &

Agentschap Onroerend Erfgoed 2016: *Brugge - oudste kern*, Inventaris Onroerend Erfgoed [online], <https://id.erfgoed.net/erfgoedobjecten/121224>, geraadpleegd op 21 december 2016

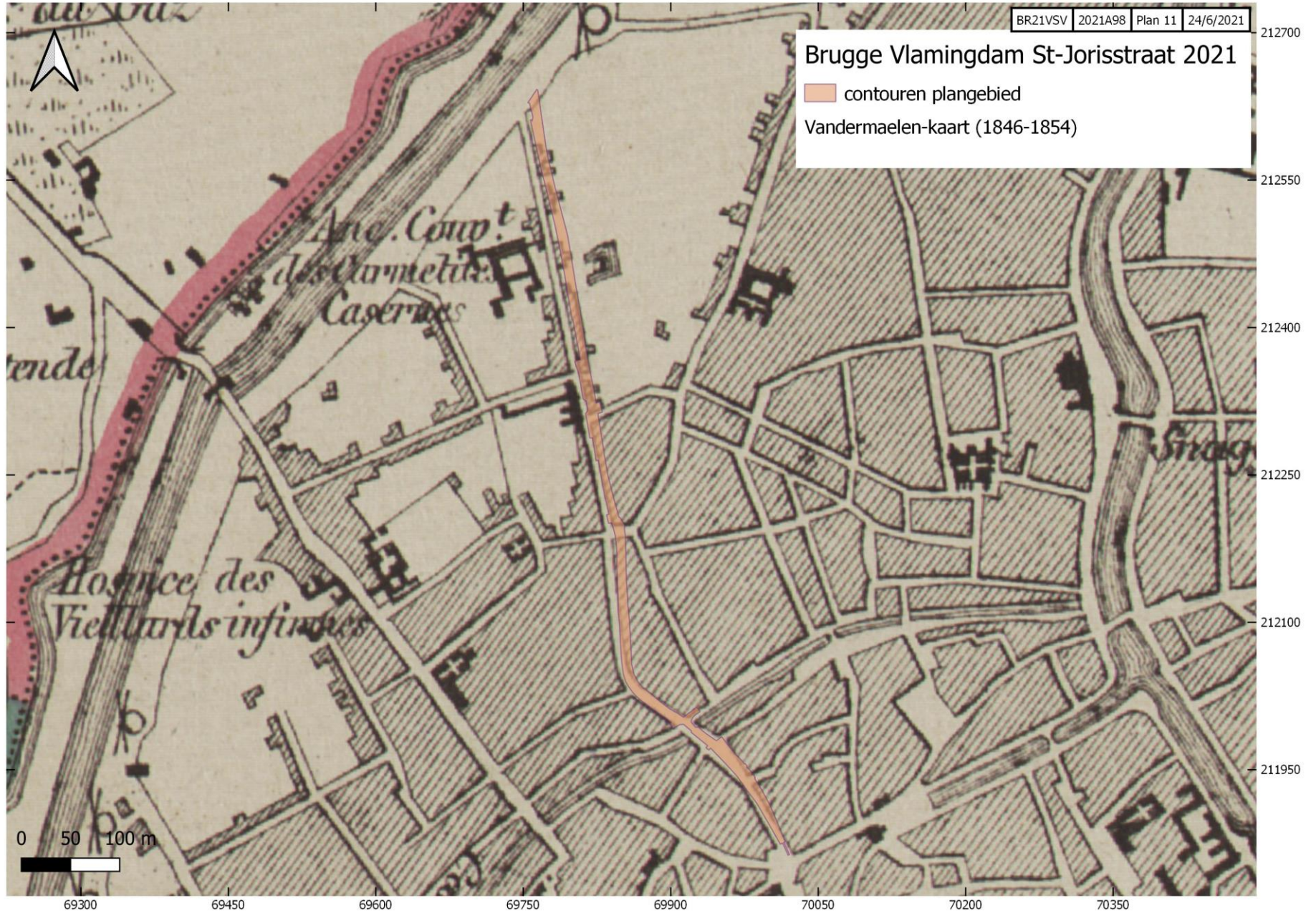
www.kaartenhuisbrugge.be

<http://Magis.kaartenhuisbrugge.be>

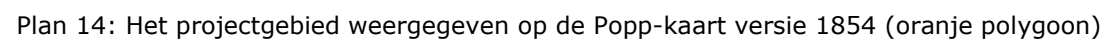
<http://www.erfgoedbrugge.be>

Stadsarchief Brugge

9. Bijlagen

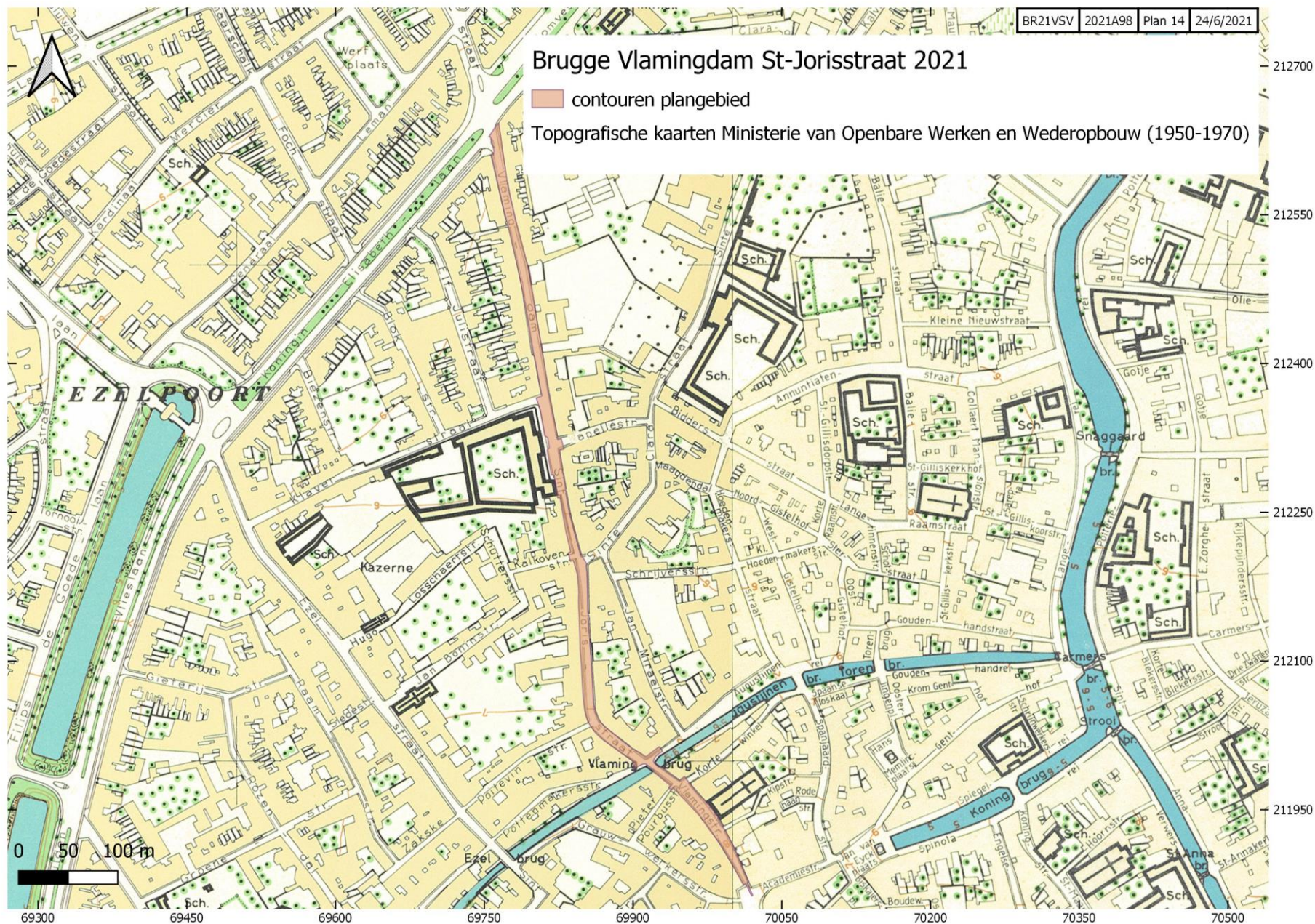
Plan 11: Het projectgebied weergegeven op de Vandermaelenkaart (oranje polygoon)

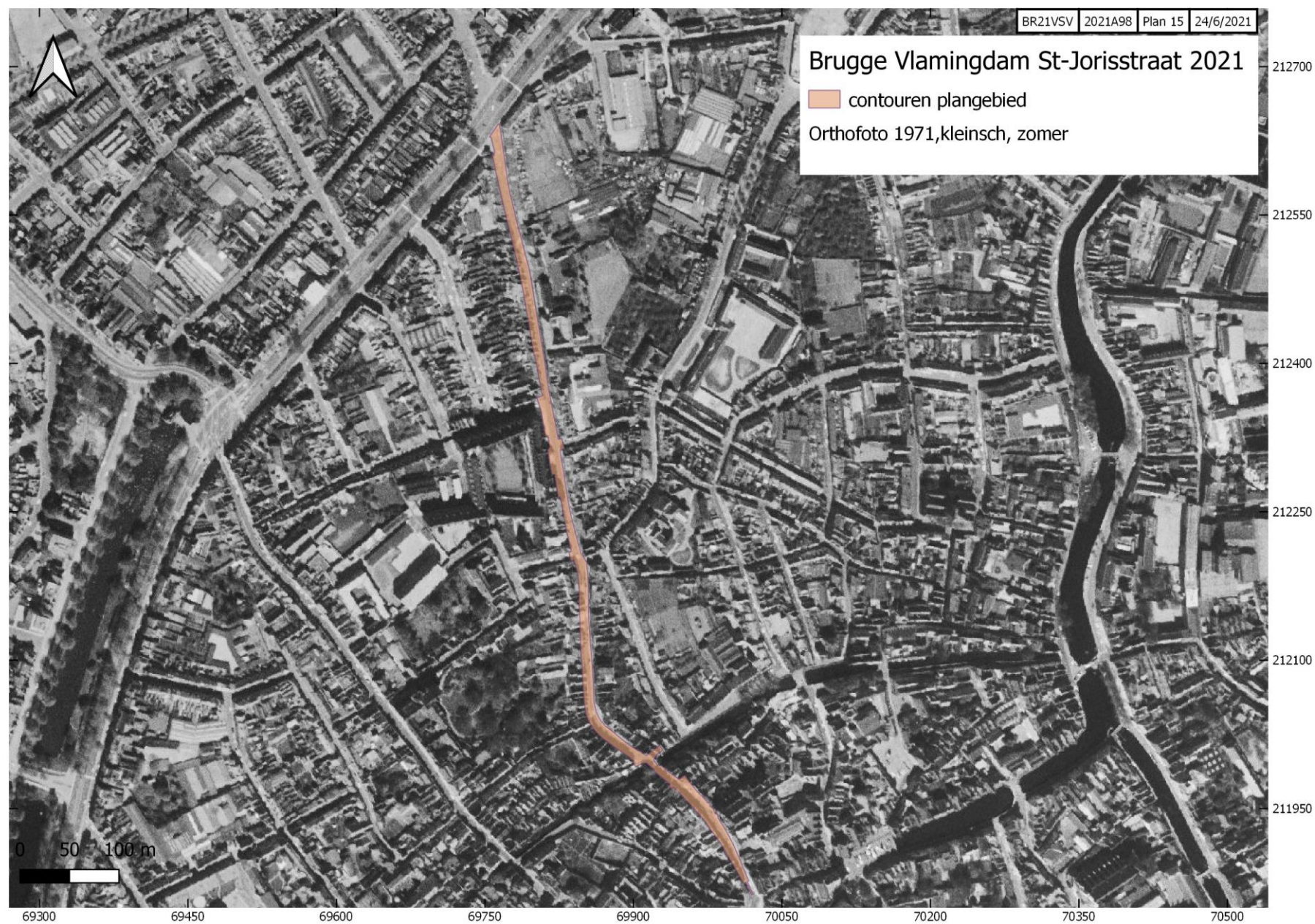
Brugge Vlamingdam St-Jorisstraat 2021

contouren plangebied

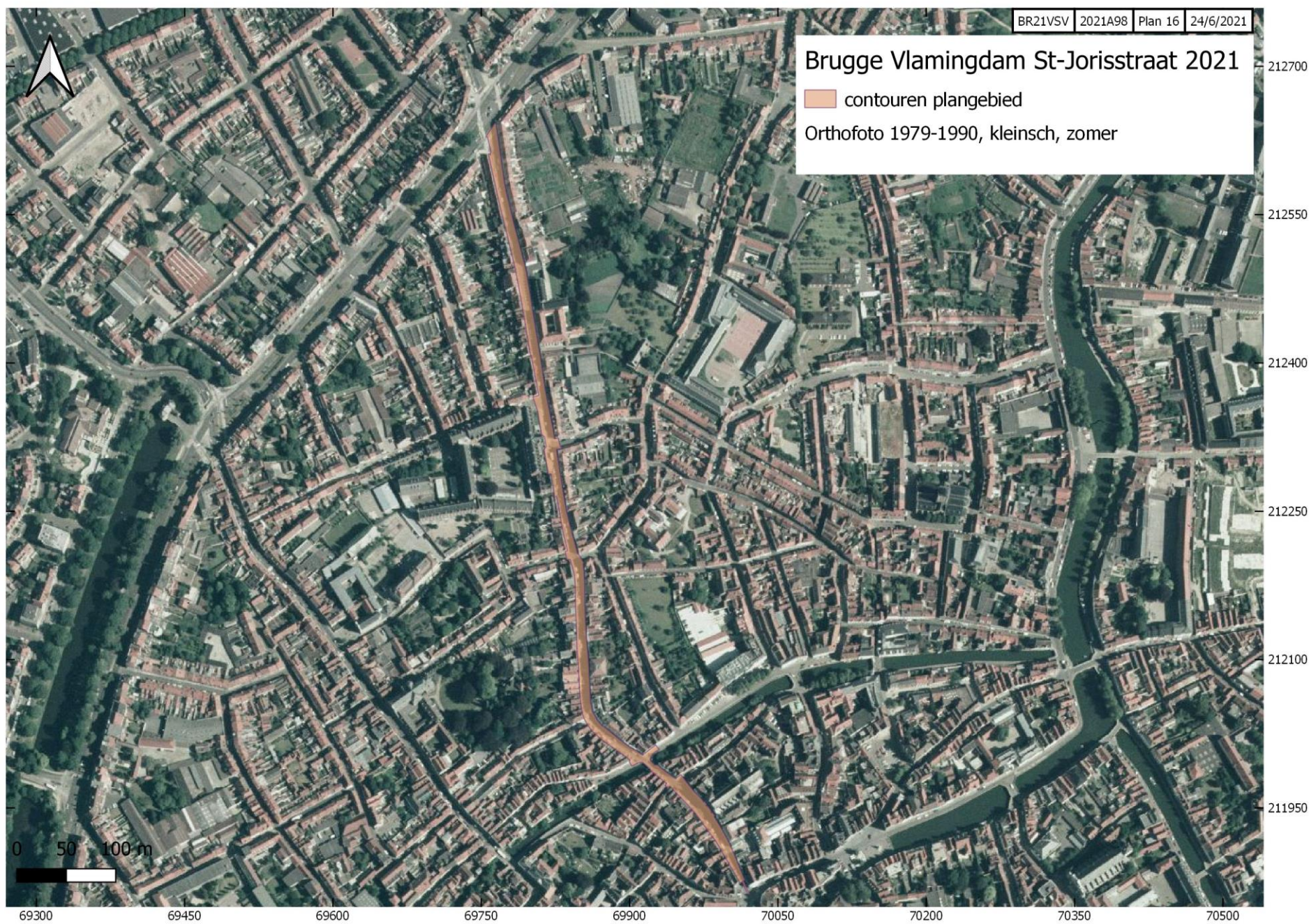
Topografische kaarten Ministerie van Openbare Werken en Wederopbouw (1950-1970)

Plan 14: Het projectgebied weergegeven op de topkaart van het MOWW (oranje polygoon)

Plan 19: Het projectgebied weergegeven op de orthofoto uit 1971 (oranje polygoon).

Plan 20: Het projectgebied weergegeven op de orthofoto uit 1979-1990 (oranje polygoon).

Brugge Vlamingdam St-Jorisstraat 2021

contouren plangebied

DHMVIIDTMRAS1m_k13

4

4.75

5.5

6.25

7

212700

212550

212400

212250

212100

211950

69300

69450

69600

69750

69900

70050

70200

70350